

ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

LV заседание, срѣда, 25 януарий 1911 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 2 ч. 35 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отвара.
Моля секретаря г. Стефанъ Дрънковъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь С. Дрънковъ: (Прочита списъка. Отсѣствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Никола Алтимирски, Петъръ Бабаджановъ, Цоню Бръшляновъ, Стоянъ Бурмовъ, Димитъръ Бръчковъ, д-ръ Георги Гаговъ, Георги Губидѣльниковъ, Георги Джевишовъ, Василъ Димчевъ, Христо х. Димитровъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Георги Илиевъ, Иванъ Капаровъ, Петко Кочанковъ, Кръстю Попкрѣстевъ, Георги Маджаровъ, Митю Милковъ, Иванъ Младеновъ, д-ръ Христо Мутафовъ, Никола Начевъ, Василъ п. Николовъ, Раденко Николовъ, Павелъ Парапановъ, Иванъ Пацовъ, Венедиктъ Поповъ, Христо Поповъ, Иванъ Русевъ, Юрданъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, Ганчо Торомановъ, д-ръ Цоню Тотевъ, Христо Хаджиевъ, Цонко Харбовъ, Борисъ Христовъ, Христо Цаневъ, Никола Ченковъ и Алекси Щеревъ)

Прѣдседателъ: Отъ 212 души народни прѣдставители отсѣствуватъ 37 души. Има законния брой, за да се счита Събранието редовно конституирано и да се пристѣпи къмъ работа.

На дневенъ редъ е: продължение на дебатитѣ по първо четене на законопроекта за административното правосъдие.

Има думата г. д-ръ Борисъ Вазовъ.

Д-ръ Б. Вазовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Понеже съмъ отъ ония, които мислятъ, че силата на България трѣбва да бѣде обоснована върху нейната вътрѣшна уредба, азъ съ голѣма радостъ посрѣщамъ този законопроектъ за административното правосъдие въ нашата страна. Въ България повече, отколкото въ всѣка друга една страна, такова едно правосъдие е необходимо, прѣдъ видъ на туй, че въ България личната и имотната свобода на гражданина, по отношение дѣйствиата и постѣпкитѣ на органитѣ на властѣта, съвсѣмъ не е осигурена. Врѣме е да се създаде у насъ единъ

органъ, който да дойде въ помощъ на административната властъ, който органъ самъ да не извършва административни актове и постѣпки и който органъ, като незаинтересованъ въ извършването на тѣзи административни актове, да може да освѣтли администрацията, да спре нейната ржка, когато тя неумѣло се слага върху интереситѣ на гражданитѣ и по такъвъ начинъ да повдигне гражданското чувство въ гражданина и да създаде у него удоволствието, че той живѣе въ една благоустроена страна. Много начесто се чува думата, че въ България, колкото се отнася до администрацията, до нейнитѣ права, до нейнитѣ постѣпки и до прѣкаляването въ нейнитѣ дѣйствиа, ние сме достигнали просто до една анархичностъ, противъ която сж се борили всички, но противъ която врѣмето е донесло много малкъ цѣръ. Не ще съмнѣние, че съ врѣме, съ възобновяването на нашата администрация, съ вкарването въ нейнитѣ редове лица по-подготвени въ знанието на законитѣ, по-подготвени въ познаването на живота и на неговитѣ нужди, съ извѣстна по-голѣма или по-малка опитностъ, това анархично състояние, въ което тя се е намирала често пѣти, па се намира почти винаги, ще се намали. Не ще съмнѣние, че единъ интигентенъ окръженъ управителъ или околийски началникъ, който е подготвенъ повечко и знае законитѣ въ страната, ще-нещо, отъ кумова срама даже, ще се старае да се води по единъ законенъ пѣтъ, знаейки или чувствувайки една отговорностъ, ако прѣвиши прѣдѣлитѣ на властѣта, която му дава законѣтъ. И азъ не се съмнѣвамъ никога, че съ прокарването на единъ статутъ за чиновницитѣ, съ уреждането на тѣхнитѣ правдини, на тѣхното възнаграждение, повишение и стабилностъ въ службата, българскитѣ граждани сѣ по-малко и по-малко ще има да се оплакватъ отъ грубитѣ своеволия, отъ самоуправствата на властѣта. Обаче, даже и въ такъвъ случай, сѣ ще останатъ постѣпки на административната властъ, които не сж направени съ цѣлъ да се наруши явно законѣтъ, но сж постѣпки, които самата административна властъ върши, като, въ желанието си да дѣйствува законно,

алѣ прилага закона. Административното правосъдие, което се прѣдлага да възприемемъ съ този законопроектъ, е не само насочено противъ безправнитѣ и своеволни, арбитрерни постѣпки на администрацията, но и спрѣмо такива постѣпки, които тя, въ желанието си да приложи закона, прави: тѣй разбира своитѣ права и тѣй прилага закона, безъ да има задната мисълъ да поврѣди томува или ономува. Така че, всички трѣбва да възприемемъ прѣдлагания законопроектъ, като нѣщо отдавна чакано. Вѣрно е, че върху тази материя много не се е писало, много не се е говорило. Но причината е, че нуждата се е чувствувала отъ всички, и не сж били потребни много убѣждавания; достатъчно е било да има единъ юридически конгресъ, да излѣзе тамъ нѣкой професоръ, както направи г. проф. Кировъ, да чете единъ хубавъ рефератъ върху административното правосъдие и нуждата отъ него, достатъчно е да сж се държали нѣколко сказки, да се е писало нѣколко пѣти въ списанията. Понеже никой не е оспорвалъ нуждата отъ такова правосъдие, ние виждаме, че програмитѣ на всички почти партии съдържатъ една точка, която се отнася до въвеждането на административното правосъдие. Особено програмитѣ на управляващитѣ двѣ партии бѣха много изрични въ това отношение. Тѣ побързаха да извѣстятъ даже въ декларацията на правителството, че между първитѣ законоположения, които ще се прокаратъ въ камарата, ще бѣде и административното правосъдие. Нашъ дългъ, прочее, г. г. народни прѣдставители, е да погледнемъ на прѣдлагания законопроектъ съ всичката сериозностъ и да приложимъ всичкитѣ си старания, што този проектъ да стане законъ въ едно непродължително врѣме, като положимъ всички усилия, прокарането му да закѣснѣе, колкото се може по-малко. Нуждата отъ него се чувствува. Не може българскиятъ гражданинъ да се бори противъ постѣпкитѣ на административната машина; той е почти винаги смачкванъ отъ нея, и трѣбва да му се притечемъ на помощъ, да му дадемъ едно законно срѣдство, да се брани противъ тѣзи постѣпки и да иска отгнѣнението имъ.

Така че, отъ моя страна, азъ не мога, освѣнъ да поздравя и правителството, па и двѣтѣ партии, начело на които стои това правителство, за внасянето на законопроекта. Остава да работимъ по-интензивно, да можемъ, колкото се може въ по-късъ срокъ, да изкараме дѣлото на добъръ пѣтъ и да може то да почне да се прилага. По начало азъ съмъ напълно съгласенъ съ законопроекта, който се прѣдлага, и ще добавя, че този законопроектъ, по широтата на своето схващане, може да задоволи и най-взискателния и строгъ блюстителъ на законността въ една страна. Въ законопроекта на административното правосъдие се дава единъ просторъ на дѣйствието, който просторъ липсва въ другитѣ страни, за което говориха и нѣкои отъ прѣждеговорившитѣ. Това не е въ ущърбъ на проекта, а, напротивъ, желателно е, българската камара да сътвори едно законодателно дѣло, и въ това отношение то да бѣде оригинално, да отговаря на нашитѣ нужди, а да не се води непрѣмѣнно отъ този или онзи чуждестраненъ шаблонъ.

При все това, азъ ще си позволя да направя нѣколко бѣлѣжки, за да се иматъ прѣдъ видъ отъ комисията, която ще се занимае подробно съ този законопроектъ.

Прѣди всичко, ще забѣлѣжа, г. г. народни прѣдставители — понеже завчера се повдигна дума за това — че е желателно този законопроектъ да се изпрати на една нарочно назначена за него комисия, която да съдържа хора — разбира се, отъ насъ, отъ народнитѣ прѣдставители — компетентни по отрасъла, който прѣдстои да се разглежда — да има тамъ хора законовѣдци, да има бивши маги-

страти, да има хора на практическия животъ — да има индустриалци, да има търговци, да има земледѣлци — една грижливо съставена комисия, която да се заеме и да прѣгледа основно законопроекта. Това мое прѣдложение, за съставянето на една комисия нарочно за този законопроектъ, не е противъ правилника. Споредъ правилника, образуватъ се комисии, които носятъ имената на различнитѣ министерства. Ние виждаме, обаче, че днешниятъ законопроектъ се внася не отъ титуляра на нѣкое министерство, като законопроектъ на извѣстно министерство, а се внася като законопроектъ на правителството, внесенъ отъ г. министъръ-прѣседателя, безъ да бѣде тази материя отъ неговото вѣдомство, отъ Министерството на външнитѣ работи, безъ да бѣде непрѣмѣнно материята отъ Вътрѣшното министерство, понеже не я внесе г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, безъ да бѣде и отъ Министерството на правосъдието, понеже се касае за единъ институтъ, който ще бѣде независимъ отъ Министерството на правосъдието. Прѣдъ видъ на това, че ние не подпадаме подъ условията на правилника и прѣдъ видъ на извънредната важностъ на законопроекта, азъ прѣдлагамъ да се образува, по прѣдложение отъ прѣдседателството, една комисия, състояща се отъ 15 души, съставена по начинъ, какъвто азъ казахъ, като се има прѣдъ видъ мажоритарията на материята. Необходимо е тѣзи, които ще влѣзатъ въ комисията, да познаватъ нашитѣ закони и нашето законодателство, па и чуждестранното, съ една рѣчь хора, които да бѣдатъ подготвени за мисията, съ която ще бѣдатъ натоварени. Това е една бѣлѣжка, едно искане отъ чисто процесуаленъ, вътрѣшенъ редъ по отношение на този законопроектъ.

Сега, минавамъ на друга една бѣлѣжка, която азъ искамъ да направя върху самия законопроектъ. Тя се отнася до компетентността на административния съдъ. Струва ми се, г. г. народни прѣдставители, че по този най-важенъ въпросъ за компетентността, прѣдлаганиятъ законопроектъ като-челъ е дотолкова много обширенъ, че почти е неясенъ. Тѣй както сж редактирани чл. 10 и слѣдующиятъ чл. 11, дѣто сж двѣ принципиални посочвания се опрѣдѣля компетентността на административния съдъ или административната подсѣдностъ, менъ ми се струва, че е неудобно. Завчера прѣждеговорившитѣ изтъкнаха тоже тази не пълнота на законопроекта, но тази неясностъ, която е отъ естество да смути не професоритѣ, не онѣзи, които се занимаватъ съ чистата наука, които могатъ да пишатъ безконечно въ списанията и да четатъ лекции по различни конфликти, но ще смути хората на практиката, магистратитѣ, които ще бѣдатъ извикани да раздаватъ това административно правосъдие, и онѣзи защитници на законността и помощници на правосъдието, които ще бѣдатъ извикани да помагатъ. Изтъкна се миналия пѣтъ, че е желателно компетентността на административния съдъ да бѣде изразена нѣкакъ си друго-яче, а именно да бѣде изразена отрицателно. Това прѣдлагаше уважениятъ г. Згуревъ. Той каза, че е желателно да се каже какво не е подсѣдно на административния съдъ. Обаче, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че това, което прѣдлага г. Згуревъ, ще бѣде тоже неудобно, понеже изключенията ще бѣдатъ цѣлъ единъ томъ и ние ще трѣбва да съставимъ цѣлъ единъ кодексъ, за да опрѣдѣлимъ кое не е подсѣдно на административнитѣ сѣдилища. Азъ мисля, че въ законопроекта трѣбва да останатъ тѣзи принципиални пасоки, които сж помѣстени въ чл. 10 и 11. Чл. 10 казва: (Чете) „На Върховния административенъ съдъ сж подсѣдни всички спорове противъ административни актове на публичнитѣ власти отъ гражданското и военно вѣдомства.“ А чл. 11 казва: (Чете) „Не сж подсѣдни на административния съдъ спо-

роветъ за гражданско право, които се рѣшаватъ отъ гражданскитѣ сѣдилища (чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѣдопроизводство), нито дѣлата, подлежащи на углавнитѣ сѣдилища. Между тѣзи двѣ принципиални насоки е помѣстена подсѣдността въ законопроекта. Азъ мисля, обаче, че като се задържимъ въ тѣзи принципиални насоки, помѣстени въ чл. чл. 10 и 11, ние можемъ по единъ начинъ по-практиченъ и по-полезенъ за административното правораздаване да опрѣдѣлимъ не отрицателно кои дѣла ще подпаднатъ подъ административното правораздаване, но кои дѣла ще бѣдатъ подсѣдни на административнитѣ сѣдилища. Това, г. г. народни прѣдставители, е даже необходимо, ако искаме да създадемъ сѣдилища, които да не отидатъ да спятъ още повече напата и безъ туй хрома административна машина въ нейното функциониране. Ако речемъ да поставимъ тѣй, както азъ прѣдлагамъ, а именно да се посочатъ изрично въ законопроекта случаитѣ, които подпадатъ подъ административнитѣ сѣдилища, нѣма да се срѣщне никаква мѣжнотия. Защо? Защото ние ще вземемъ нашитѣ закони за полицията, за санитарния надзоръ, за горитѣ, данъчнитѣ, фискалнитѣ закони, за общинитѣ и окръжитѣ, избирателния законъ, съ една рѣчь тѣлото наше административно законодателство ще го прѣгледаме, и за опѣзи актове на администрацията, които считаме, че сж отъ естество да посегнатъ върху личната и имотна свобода на гражданина, ще кажемъ: тѣзи и тѣзи постапки се обжалватъ прѣдъ административния сѣдъ. Въ това нѣма никаква мѣжнотия и, ако поставимъ тѣй, ние ще се избавимъ отъ друга една много голѣма мѣжнотия, която дава възможностъ на неизчерпаеми конфликти и която мѣжнотия трѣбва да се трудимъ да избѣгнемъ. Тази мѣжнотия е въ въпроса, който се повдига въ чл. 14 на законопроекта. Този членъ казва така: (Чете) „Не подлежатъ на оспорване прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ виспитѣ правителствени актове (actes de gouvernement)“. Какво е сега actes de gouvernement, правителственъ актъ? Кой е висшъ, кой е низшъ? Висшъ ли е само тогава, когато той се извършва отъ единъ министъръ, отъ Министерския съветъ, отъ нѣкои други висши органи, или пъкъ трѣбва да се търси неговата висота въ неговата политическа и обществена важностъ, да-ли той има връзка съ безопасността на държавата или съ основнитѣ положения на конституцията. Винаги тукъ ще остане една тъмнота, която не може да бѣде разяснена, и ние по неволя ще почнемъ да обвиняваме нашитѣ правителства въ туй, че тѣ правятъ отъ всѣка административна постапка единъ висшъ административенъ актъ. Изобщо тази теория на actes de gouvernement е много неясна, облачна, и ако ние отървемъ нашето административно правораздаване отъ нея, ще направимъ добро. За да се отървемъ отъ нея, азъ мисля, че единственото срѣдство е това: да вземемъ въ сегашния законопроектъ, именно въ чл. 10, който прокламира този принципъ, че на Върховния административенъ сѣдъ сж подсѣдни всички спорове противъ административни актове на публичнитѣ власти отъ гражданското и военното вѣдомства, да кажемъ: „изброени въ настоящия законъ или въ другитѣ закони“. По такъвъ начинъ, ние ще избѣгнемъ една мѣжнотия, която завчера можа да се констатира отъ една бѣлѣжка, която каза единъ отъ г. г. министритѣ — това въпрочемъ личи и отъ доклада — а именно, че съществуващитѣ закони сега въ нищо нѣма да бѣдатъ досегнати, или въ много малко, отъ този законопроектъ, и че ще се продължава и за въ бѣдѣще да се раздава такова административно правосѣдие, каквото е прѣдвидено въ тѣзи различни съществуващи закони, докато тѣ не се измѣнятъ. Значи, ние ще трѣбва кога да е да се съобразимъ съ този законъ за админи-

стративното правосѣдие и ще трѣбва пакъ да прѣгледаме нашето законодателство, да го измѣнимъ и да кажемъ, че известни актове на администрацията подлежатъ на оспорване прѣдъ административния сѣдъ; но съ това ние ще забавимъ добритѣ послѣдствия на реформата, и ще оставимъ врата, както прѣди малко казахъ, отворена, отворена за всевъзможни конфликти, които ще бѣдатъ неизчерпаеми, понеже много зависи отъ правителството, какъ то гледа на този въпросъ за actes de gouvernement, какво е то висшъ административенъ актъ. Затова прѣдлагамъ, щото комисията, която ще разгледа законопроекта, да обмисли, да-ли не е желателно да се изброятъ конкретно онѣзи актове или онази редица отъ административни актове отъ различни закони, които трѣбва да дойдатъ прѣдъ административнитѣ сѣдилища. Това, мисля, ще бѣде по-практично и тогава нашитѣ магистрати, които ще сѣдятъ административно, ще знаятъ, да-ли сж компетентни или не; махва се и всѣкаква теория за actes de gouvernement. Защо? Защото законодателното тѣло става компетентно да се произнесе, да-ли известенъ актъ е acte de gouvernement или не; да-ли известенъ административенъ актъ трѣбва да се остави да бѣде обжалванъ прѣдъ административния сѣдъ или не. Когато законодателното тѣло каже не, че си има другъ редъ за обжалване или другъ редъ за защита или че нѣма никаква възможностъ за апелъ, за обжалване, тогава естествено, ние не можемъ да отидемъ противъ закона, ние не можемъ да отидемъ противъ законодателната властъ. Тогава ще излѣзе, че законодателното тѣло е онова тѣло, което е компетентно да разграничи, кои сж актоветѣ, които не трѣбва да подлежатъ на оспорване въ тѣхната законностъ — и това е по-приемливо — откогато да оставимъ на правителството, което и да е то, или на единъ министъръ, да спори, че известно дѣяние не подлежи на разглеждане отъ административнитѣ сѣдилища.

Не че съмѣнително, г. г. народни прѣдставители, че законътъ за административното правосѣдие ще допринесе много за затвърдяване, за стабилизиране на отношенията на подчиненитѣ спрѣмо началството и обратно; ще гарантира правата на чиновницитѣ даже при сегашния законъ; съ една рѣчь, ще даде възможностъ известни своеволия, отъ които гъмжи всѣко едно българско вѣдомство, да бѣдатъ прѣмахнати. Тогава не ще може да се случва това, което е известно на всички, че се случва — напр., нѣкой заявиль за периметъръ, но не му го дава министърътъ; или иска нѣкой концесия, но не му я дава министърътъ; просто затуй, защото е министъръ; не ще може, напр., единъ офицеръ, който е изслужилъ службата и има ваканция, да бѣде заобиколенъ; не ще може единъ учителъ, който си е изслужилъ петилѣтието, да кажемъ, и подлежи на производство, да не бѣде произведенъ. Съ една рѣчь, чиновничеството и всички ония, които сж подчинени на държавата, ще могатъ, възъ основа на това административно правосѣдие, да подирятъ правда, понеже административния сѣдъ ще сѣди по законъ. Това, какъ ще се отрази върху правителството и върху насъ? Ще се отрази въ тази смисълъ, че законодателната дѣятелностъ трѣбва вече да не бѣде само така повърхностна, но трѣбва да се докосне до най-голѣмитѣ, тѣй да се каже, тънкости и дреболии на живота — всичко вече ще бѣде регламентирано.

Втора една бѣлѣжка, която искамъ да направя по законопроекта и която подлагамъ на обсъждане на комисията и на вашето просвѣтено внимание, се отнася до материята, която се съдържа въ чл. 18. Този членъ гласи: (Чете) „Подлежатъ на оспорване, трѣвъ молби за отмѣна, всички административни актове (включително публично-административнитѣ правилници и височайши укази), съ изключение на прѣд-

виденитѣ въ чл. 14". Сега, г. г. народни прѣдставители, като желаемъ всички да има административно правосъдие въ страната, което да отмѣнява незаконнитѣ актове на администрацията, ние трѣбва въ сѣщото врѣме да не осакатяваме администрацията въ нейната законна дѣятелност. Ако законопроектътъ стане законъ и се приложи тѣй, както е, респективно чл. 18 съ неговата общирност, тогава всички правилници, по които сега се прилагатъ законитѣ за тютюна, за акциза, за горитѣ, за всичко, съ една рѣчь, които уреждатъ подробноститѣ, а така сѣщо всички окръжни на министерствата, ще могатъ да бѣдатъ отмѣнени. Не ще съмнѣние, че има много правилници незаконни, или по-право, не законни, но които съдържатъ положения противорѣчащи на извѣстни постановления въ закона. Никѣдѣ нѣма въ България правилникъ изцѣло незаконенъ, но има постановления въ него, които сѣ или въ явно противорѣчие или заобикалятъ нѣкои сѣществени постановления отъ съответствующия органически законъ. Тукъ азъ съглеждамъ една опасностъ и мисля, че ние трѣбва да я прѣдупрѣдимъ и трѣбва да я прѣдупрѣдимъ по слѣдния начинъ. Нека се възползуваме отъ случая, като създаваме административенъ съдъ, да натоваримъ този административенъ съдъ, съ съставянето на извѣстни правилници, съ прѣглеждането на извѣстни укази, които иматъ силата на правилници, съ една рѣчь, да прибѣгнемъ къмъ този Върховенъ административенъ съдъ за сѣщото нѣщо, както въ Франция прибѣгватъ къмъ тѣхния Conseil d'Etat, държавенъ съвѣтъ. Това прибѣгване, това ползуване отъ Върховния административенъ съдъ нѣма да бѣде неконституционно. Съвѣтъ не трѣбва да се смѣсва това, което азъ искамъ да се даде като право и задължение на административния съдъ, съ онѣзи прерогативи, които едно врѣме сѣ искали да бѣдатъ дадени на държавния съвѣтъ. Дѣйствително, тогавашниятъ държавенъ съвѣтъ имаше извѣстни привилегии, които се приближаваха до законодателнитѣ, но сегашниятъ административенъ съдъ нѣма нищо общо съ него, както е обяснено въ доклада и както се обясни отъ прѣждеговорившитѣ. Така щото, нѣма да направимъ злѣ, ако ние повѣримъ на Върховния административенъ съдъ прѣглеждането или съставянето на онѣзи правилници, които ще бѣдатъ правилници за прилагане на законитѣ — административни правилници. Общо е оплакването у насъ, г. г. народни прѣдставители, че новото законодателство никой пакъ не е съобразено, или малко е съобразено съ досегашното законодателство. Даже често пакъ сте слушали да говорятъ за кодификационна комисија или за нѣщо подобно, или за кодификация на нашитѣ закони. Повечето отъ тѣзи, които говорятъ за кодификация, разбиратъ това съобразяване на закона съ законъ; да не се отмѣнява съ единъ законъ нѣщо, което е създадено съ другъ, или, ако щете, въ поограничена смисълъ: правилницитѣ, които прилагатъ законитѣ, да бѣдатъ съобразни не само съ органическитѣ закони, които тѣ ще прилагатъ, но и съ другитѣ закони въ страната. Е добръ, ето случая да повѣримъ на едно тѣло извънредно компетентно, съвършено подготвено, както се вижда отъ неговия съставъ, да съобрази извѣстенъ правилникъ съ даденъ законъ. Азъ мисля, че такава една функция трѣбва да се даде на административния съдъ. Сѣщо не е злѣ да се натовари този административенъ съдъ съ прѣглеждане на извѣстни укази, които съдържатъ административни правилници, укази, които прилагатъ извѣстни закони. Е добръ, и тѣзи укази, които съдържатъ правилници, би трѣбвало да се подлагатъ на прѣгледъ отъ административния съдъ. Съ това ние не посѣгаме върху правата на изпълнителната властъ. Защо? Защото административното сѣдилище само по себе си е

часть отъ административната властъ, то е едно цѣло заедно съ административната машина, то не може да се дѣли отъ нея. Вие виждате, че това мнѣние е прѣодошло даже въ този законопроектъ, понеже като прѣдседател на дисциплинарниятъ съдъ е министъръ-прѣдседателътъ или нѣкой другъ министъръ. Значи, административниятъ съдъ нѣма да бѣде чуждъ на администрацията, на изпълнителната властъ, и когато изпълнителната властъ, за да приложи единъ законъ, гласуванъ отъ Народното събрание, потърси съдѣйствието на единъ свой органъ, въ това нѣма нищо противоконституционно. Слѣдователно, азъ мисля, че ние можемъ да създадемъ тѣзи функции на административния съдъ, които ще бѣдатъ извънредно полезни. Правилницитѣ се създаватъ обикновено по този начинъ. Никой пакъ министърътъ, който е най-свѣдушето лице, или даже неговиятъ главенъ секретаръ, не ги съставя, а се натоварва нѣкой помалкъ чиновникъ да направи единъ проектъ, който често пакъ съдържа разпорѣждания излишни, чужди на материята, или пакъ въз основа на нѣкаква традиция, като повтаря и тамъ закона, което е пакъ излишно, впуска се въ разпорѣждания, които идатъ да оградятъ административната служба, въ която се прилага законътъ, по начинъ такъвъ, че дѣйствително никой да не може да гъгне. Всички наши правилници по фискалнитѣ закони, именно, сѣ направени по такъвъ единъ начинъ, че тѣ просто като-чели оградятъ чиновничеството, административната властъ отъ да има неприятности и съвѣтъ малко се грижатъ, да-ли сѣ съобразни съ закона. Така че, при липса на компетентни хора — а пакъ невъзможно е при всѣко министерство да се назначи комисија, която да бѣде универсално подготвена, да познава всички административни и други закони, за да може да съобрази съ тѣхъ единъ правилникъ — ще бѣде много полезно да се повѣри това нѣщо на административния съдъ; да се натоварва нѣкой отъ членоветѣ на административния съдъ да състави извѣстенъ правилникъ за прилагане на даденъ законъ. Въ такъвъ случай ние можемъ да вмѣстимъ въ този законопроектъ едно разпорѣждане, отъ което да се вижда, че административнитѣ правилници се издаватъ слѣдъ като се вземе мнѣнието, или дадено единъжъ мнѣнието на административния съдъ или съвѣтъ — както ще го наречете.

Вѣрно е, че въ това отношение нашиятъ административенъ съдъ ще се доближи до французкия Conseil d'Etat; французкия Conseil d'Etat е пакъ административенъ съдъ; той нѣма нищо общо съ нашия едновременно държавенъ съвѣтъ. Ако въ законопроекта не наричаме нашия Върховенъ административенъ съдъ държавенъ съвѣтъ, бѣдете увѣрени, че това се дължи повече на единъ страхъ, да нѣма смѣшане на понятията между едновременно държавенъ съвѣтъ и сегашния Върховенъ административенъ съдъ, който искаме да създадемъ. Това не ще рече, че ще дадемъ на административния съдъ нѣкаква законодателна властъ.

Това е втората забѣлѣжка, която правя и нѣма повече да се спирамъ върху нея. Инакъ ще бѣде повече опасно. Азъ мисля, даже, че трѣбва да гарантираме сѣществующитѣ правилници противъ едно отмѣняване или незачитане, даже отъ страна на административния съдъ. И, ако искамъ да се прокара едно положение, което да възлага на административния съдъ да съставя правилници или да ги прѣглежда и одобрява, това го правя съ тази именно цѣль: да се тури прѣчка на отмѣняването на правилницитѣ, които е възпрелъ административниятъ съдъ, като ги е намѣрилъ съобразни съ закона. Да има нѣщо безспорно въ това административно правосъдие; поне тѣзи правилници, които прилагатъ законитѣ да бѣдатъ безспорни, поне тѣзи правилници, които се съдържатъ въ извѣстенъ указъ пакъ

за прилагане на законитѣ да бждатъ безспорни. То да бжде единъ видъ административно законодателство, върху което и административниятъ съдъ да може да базира своитѣ рѣшения. Инакъ ние ще попаднемъ въ една опасностъ, че нѣма да има въ България буква и духъ, по които да се ръководи единъ административенъ съдъ; ще изпаднемъ въ едно безправие, защото, най-послѣ, и административната машина има нужда да зацѣпва своята стабилностъ. Не можемъ ние слѣдъ 30-годишно съществуване съ такова едно широко законоположение, каквото е чл. 18, да подхвърлимъ всички наши правилници на вѣтъра. Тѣзи, които съществуватъ като административни правилници, трѣбва да се задържатъ, било докато административниятъ съвѣтъ си даде мнѣнието, било докато се създадатъ нови, а новитѣ вече трѣбва да бждатъ одобрени отъ него.

Имамъ да направя и една трета бѣлѣжка, г. г. народни прѣдставители. Тя се изтъкна и отъ преждеговорившитѣ, но и азъ ще кажа нѣколко думи. Ако ние се ограничимъ съ единственъ административенъ съдъ, съ сѣдалище въ София, този съдъ не ще може да функционира поради туй, че ще бжде отрупанъ и затрупанъ отъ купища книжа и оплаквания отъ цѣла България. Тогава ние ще имаме единъ застои въ правдораздаването, който застои е сѣ едно отрицание на правдораздаване, а трѣбва да се ръководимъ отъ желанието, което е много основателно, административното правосъдие да бжде извънредно бързо, толкова бързо, че да може да изпрѣвари извѣстни фактически работи, които могатъ да направятъ невъзможно поправянето на грѣшката. Въ това отношение азъ мисля, че ние трѣбва още отсега дажде да прѣминемъ къмъ създаването на едни по-низши инстанции административни сѣдилища. Безъ да подражаваме напълно французкото законодателство въ това отношение, дѣто при всѣко окръжно управление има префектурни съвѣти, състоящи се отъ нѣколко души, азъ мисля, че ние въ България можемъ да създадемъ още отсега, при всѣко окръжно управление, значи, всичко 12 административни сѣдии, които било сами да сѣдятъ, било придружени отъ нѣкои членове на окръжниятъ съвѣтъ или на постоянното присѣствие, или отъ нѣкои други изборни хора. Въ независимостта на този административенъ сѣдия нѣма какво да се съмнѣваме, понеже извѣстна е висотата, на която сж поставени нашитѣ сѣдии съ тѣхната дѣятелностъ и строгостъ; азъ съмъ увѣренъ, че който и да бжде назначенъ на такава длъжностъ, ще му бжде гарантирана и несъмняемостта като магистратъ; той ще се старае само да прилага законитѣ и нѣма да бжде въ угода на властта. Необходимо е, разбира се, тѣзи административни сѣдии, които азъ прѣдлагамъ, да бждатъ въ сѣдалището на всѣки окръгъ, да сж лица извънредно много подготвени, много добри заплатени и които по своето значение и длъжностъ, която заематъ да се приравнятъ на сѣдинитѣ отъ апелативнитѣ сѣдилища, да иматъ извѣстенъ престижъ сирѣмъ окръжния управителъ и сирѣмъ всички лица и учрѣждения въ окръга. На юрисдикцията на тѣзи административни сѣдии, които споредъ мене сж необходими, за да не се прѣтрупа централната съдебна административна властъ съ книжа, които ще я одушатъ, и за да може да се раздава по-бързо правосъдие, нека се дадатъ актоветѣ на кметовѣтѣ, на общинскитѣ управления, на градскитѣ и окръжнитѣ съвѣти или на постояннитѣ комисии, или на какво да е друго административно тѣло или властъ, като, разбира се, пакъ се изброятъ кои дѣяния, кои актове по-право, попадатъ подъ тѣхната юрисдикция. Азъ мисля, че безъ да се направятъ голѣми разности за тѣхъ, ще се постигне единъ добъръ резултатъ. Напр., при единъ споръ за регулация, кметътъ не дава на единъ селянинъ да си построи къща, не му дава линия. Това

нѣщо не търпи отлагателство, трѣбва да има бързо отгѣняване. Като нѣма какъ да се обърне, потърпѣвшиятъ ще се обърне къмъ началството, а началството може-би да е наклонно да тълкува закона, както подвѣдомствениятъ. Слѣдователно, трѣбва да се даде удовлетворение веднага. И други пъкъ по регулация, или нѣкой строи до твоя дворъ едно 10-етажно или каквото и да е здание, безъ да съблюдава извѣстна дистанция, извѣстно разстояние; кметството му дава съдѣйствие, той изкопава темелитѣ и вие нѣмате време да дойдете въ София, да се оплачете. Трѣбва да се даде възможностъ на хората поне да могатъ да прѣдотвратятъ извѣстни постъпки, прѣди вече тѣ да сж реализирани отъ трети лица, съ които трѣбва да отидешъ да се боришъ въ сѣдилищата. Много лесно е да се каже на единъ човѣкъ: иди се сѣди въ сѣдилищата, а пъкъ на другъ общинското управление дава съдѣйствие, изпраща комисаръ и чиновници да дадатъ линия да строи до неговитѣ прозорци. Извѣстно е, че въ тия нѣща често пакти има голѣмо пристрастие, а пъкъ сж ангажирани голѣми материални интереси на гражданитѣ. Слѣдователно, това е първа необходимостъ. Азъ нѣма да отида дотамъ да отрицавамъ нуждата отъ централно административно тѣло; то е безспорно; но административното правосъдие има значение тогава, когато се даде на време. Слѣдователно, нека въ това отношение се отиде по-първо къмъ прѣдмета и къмъ цѣльта, да не се говори за икономию, както се говори въ доклада, защото ние икономию не трѣбва да правимъ въ работи, които се отнасятъ до защита на личнитѣ и имотнитѣ свободи на гражданитѣ. Тамъ икономию да нѣма, защото хората сж готови да дадатъ и повече, стига да има извѣстна гаранция, че ще могатъ да се защитятъ.

Послѣ, вземете, напр., всевъзможнитѣ родово прѣдприятия. Извѣстно е, че държавата е, която най-много строи. Ние сме една държава, какъто държавиятъ социализмъ е въ своя разгаръ, въ своя разцвѣтъ. Ние сме осмистели нѣща, които никъдѣ нѣма: и държавни желѣзници, и пристанища, и пактища, и мостове, всичко строи държавата, даже за окръжнитѣ съвѣти не сме оставили. Но държавата, като строи, срѣщу себе си има прѣдприятия и прѣдприемачи. Г. г. народни прѣдставители! Азъ съ голѣмъ интересъ единъ денъ слушахъ една рѣчь на сившия министъръ, уважаемиятъ г. Такевъ, върху невъзможността, въ която се намиратъ ония хора, които иматъ разпрания и недоразумѣния съ държавата, да получатъ право. Навсѣкждѣ тия хора срѣщатъ чиновници, които имъ вдигатъ раменѣ, не смѣятъ да взематъ върху себе си отговорността за каквото и да е разпорѣждане, понеже се страхуватъ да не се компрометиратъ или да ги не подведатъ нѣкои; даже и министритѣ вдигатъ раменѣ, не смѣятъ да взематъ върху си отговорността. А между туй какво става? Докажда случай да се тълкува извѣстно постановление отъ поемнитѣ условия, отъ правилника, трѣбва да има нѣкой да каже на прѣдприемача: „Г-не! Ти си правъ или кривъ“, а не само да му каже: „Г-не! Ти си кривъ“, за да знае прѣдприемачътъ, да-ли да строи. Тѣ му казватъ: „Направи рекламации, послѣ иди та се разправяй съ сѣдилищата, ако имашъ по-дълъгъ животъ да живеешъ“. Това е даже едно злоупотребление въ България сирѣмъ ония хора, които сж имали наивността да отидатъ да се разправятъ съ общинитѣ, съ окръжитѣ и съ държавата. И тогава нека да не се чудимъ и нека не обвиняваме, че прѣдприемачитѣ отивали да корумпиратъ чиновничеството. И то е възможно. Има просто създадена тукъ една невъзможностъ на хора, които работятъ съ държавата, да добиятъ право, да стоятъ на ясно съ държавата, да знаятъ до кого да се допитатъ. И тѣй, г. г. народни прѣдставители, нека се направи туй, както азъ казахъ —

конкретно, подробно да се изброят кои актове на администрацията въ нейните отношения съ частните лица, съ гражданите подлежат на оспорване. Има една материя много важна — азъ не говоря за чисто гражданските спорове, които се разглеждат от гражданските съдилища, но дотолкова, доколкото държавата може да извършва едно самоуправство или да бъде предупредена да не го върши. Напр., ето единъ случай, който може да сте слушали и от други хора. Единъ предприемачъ се уговорва съ министерството да построи едно шосе; опредѣля се кариерата, отъ която ще доставя камъни. За негово нещастие, свършватъ се камъните, оказва се, че нѣма вече отъ тѣзи одобрени камъни. Тогава той подава заявление да му позволятъ отъ еди-кой си кариера, която е пакъ близо, да може да прѣвозва камъни; не му разрешаватъ, защото никой не смѣе да вземе отговорност, не ще никой, дори до министра. Най-послѣ човѣкътъ се вижда принуденъ да напусне прѣдприятието. Обаче веднага за негова смѣтка даватъ прѣдприятието на другиги и за още по-големо негово нещастие даватъ на новия прѣдприемачъ да черпи отъ кариерата, която той искалъ. Строятъ за негова смѣтка, а него изпращатъ въ съдилищата, за да се разпразва съ държавата.

Д. Ганчевъ: Слѣдъ 20 години ще получи правото си.

Д-ръ Б. Вазовъ: Даже слѣдъ 30 години, както имаше завчера единъ процесъ. Тѣзи сж много важни въпроси и недѣлите говори за административно право, ако вие оставите, благодарение неяснотѣта на закона и неговата неизричностъ, да се тѣпчатъ, азъ пакъ ще кажа, личните и имотни свободи на хората. Туй е единъ съществено и много важенъ въпросъ. Въ Франция, кждѣто административното право е принесло много полза и дѣто хората не могатъ да се нахвалатъ на неговата независимостъ и неговата законностъ, дѣто постоянно посочватъ, че Държавниятъ съвѣтъ, Conseil d'Etat, макаръ и на прѣвъ погледъ да е единъ органъ, подчиненъ на административната властъ, при все това не могатъ да се нахвалатъ на неговата независимостъ и често пакти цитиратъ неговите рѣшения, надѣхали съ голѣма справедливостъ и законностъ, и ги сравняватъ съ рѣшенията на Върховния касационенъ съдъ, тамъ всички тѣзи въпроси сж уредени: едни сж оставени на префектурните съвѣти, а други сж оставени на Държавния съвѣтъ или на нашия сега административенъ съдъ. Това, което азъ прѣдлагахъ прѣди малко, щото въ закона да се изброятъ конкретно, подробно административните актове, или кои серии, кои родове актове трѣбва да подлежатъ на обжалване, защото въ това отношение трѣбва да се допусне известна свобода, да не се изброяватъ подробно всички, а да се каже, че еди-кой си актъ на еди-кой си властъ по еди-како си се обжалва прѣдъ административния съдия на окръга. Въ Франция е прието това нѣщо за префектурните съвѣти; тѣхната компетентностъ е изрична, опредѣлено е какви актове имъ подлежатъ за разглеждане, и тѣзи съвѣти сж извънредно полезни. Ако тамъ правятъ нѣкакви възражения, то е единствено това, че тамъ сж поставени хора съ едно скромно положение, безъ шансъ да напруднатъ, да бъдатъ повишени съ сравнително малки заплати. Това е най-важното възражение, което правятъ, като констатираатъ, че хората сж извънредно почтени и добри. Но въ България ние можемъ да избѣгнемъ този недѣлъ на френските префектурни съвѣти, като направимъ нашия окръженъ административенъ съдъ едноличенъ, едно лице да бъде, но да бъде заплатено добръ, да се приравни къмъ висшите съдии по своето положение, за да нѣма въ какво да имъ завижда. Тѣ ще бъдатъ 12 души въ България. За известенъ родъ дѣла или за всички даже дѣла да се присъединяватъ къмъ всѣки двѣ лица, които могатъ

да бъдатъ отъ изборните съвѣти, и които ще бъдатъ доста полезни. Но даже безъ такива асесори, безъ такива помощници, съдѣйници въ правораздаването, пакъ азъ съмъ увѣренъ, че административниятъ съдия ще съумѣе да заеме въ нашия политически, общественъ и правовъ животъ едно мѣсто достойно и завидно, и ще бъде прибѣжище срѣщу неправдѣтъ.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, азъ, като одобрявамъ напълно законопроекта въ неговите начала, въ неговия широкъ погледъ и въ неговата смѣлостъ, прѣдлагамъ нѣкои работи, които на прѣвъ погледъ като-че-ли идатъ да ограничатъ тази широта на дѣйствието и смѣлостъ, отъ която дыша самиятъ законопроектъ. Но ако мисля тѣй, ако прѣдлагамъ туй, то е въ интереса на самото тѣло, което ние ще създадемъ, въ интереса на неговата дълготрайностъ, на неговата полезностъ и отъ голѣмо желание да се не компрометира дѣлото поради мжнотии въ функционирането. Пазете се, г. г. народни прѣдставители, отъ това, да не би да кажатъ слѣдъ създаването и прилагането на закона: „А, това ли е вашето административно правосъдие? Ако бѣше работата петъ години да чакаме, ние си имаме други съдилища“. Азъ съмъ на мнѣние, че бързината трѣбва да бъде първото качество, което то трѣбва да има, и съмъ на мнѣние още, че известни дѣния, административни актове, които сега по една или друга процедура подпадатъ за разглеждане на специални нѣкакви тѣла или на граждански съдилища, трѣбва да ги отнемемъ и да ги върнемъ къмъ административния съдъ, като по-способенъ да ги разгледа по-бързо, като, напр., въпроситъ за регулации. Въ съдилищата, наистина, има бърза процедура, но съдилищата се отличаватъ съ своята бавностъ, ако има въобще съ какво да се отличаватъ — това е тѣхно неизбѣжно и неизмѣнно качество. Който говори за гражданско правосъдие, то е бавно, прѣди всичко, то не може да бъде бързо, колкото и да се мжчимъ да го направимъ такова. Слѣдователно, азъ мисля, че дѣлото, което ни се прѣдлага да извършимъ, трѣбва да го пригърнемъ като наше дѣло, да употребимъ всички старания да се осъществи и узакони колкото се може по-скоро. За по-скорошното му завършване, споредъ мене, трѣбва да се състави една комисия, нарочно за него съставена, която съ нужната подготвеностъ, съ нужната компетентностъ, съ една интензивна работа да върши при разглеждането му и да не се спира никждѣ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣседателъ г. Михаилъ Маджаровъ)

Съвсѣмъ нѣма да чуе отъ мене ония мнѣния, които се изказаха отъ прѣждеговорившите. „Това дѣло е важно, то е ясно, чакайте да видимъ какъ става въ странство, защо да бързае“ и т. н. Не. У насъ въпросътъ е ясно поставенъ, никой не е противъ него, нуждата се чувствува отъ всички ни, прѣдлагаемиятъ проектъ е приемливъ и ни поставя въ добъръ пътъ да разрешимъ правилно въпроса. Слѣдователно, остава съ радостъ и съ желание да довършимъ дѣлото, да се заемемъ частъ по-скоро, за да можемъ ние, които принадлежимъ къмъ болшинството, да излѣземъ прѣдъ българското общество съ важните обѣщания, дадени и изпълнени своевременно. Азъ мисля, че бждѣщите закони, които ще се създаватъ у насъ, винаги трѣбва да съдържатъ по една заключителна клауза, която да посочва кои административни актове ще отидатъ подъ административните съдилища. Така че това изброяване, което азъ прѣдлагамъ да се направи конкретно въ сегашния законопроектъ, ще бъде единъ пътъ за винаги. То нѣма да бъде една утомителна работа; напротивъ, за хора, които познаватъ законитъ, тя е лесна работа. И тамъ именно ще се добие истинското освѣтление, за да се види въ какви граници ще се постави функционирането на това правосъдие, за

да бъде то полезно на административната машина, отъ която то не трѣбва да бъде отдѣлено, и да бъде полезно за запазването на личнитѣ и имотнитѣ блага на гражданитѣ. (Раклоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Има думата бирдопскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Толевъ.

И. Толевъ: (Отъ трибуната.) Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ изборната реформа, която, чрѣзъ въвеждането на съразмѣрната система по начинъ, както диктуватъ добръ разбранитѣ народни интереси, ще открие една нова ера въ нашия политически животъ, пристѣпваме къмъ разглеждането на втората реформа, именно въвеждане на административно правосѣдие у насъ, реформа, която е тоже едно капитално дѣло на днешното коалиционно правителство.

Въ една страна, въ която произволътъ отъ дълги години е билъ обикновено явление, излишно е да се настоява върху нуждата отъ въвеждане на административно правосѣдие. Това правосѣдие, г. г. народни прѣдставители, ще бъде едно необходимо, едно съществено допълнение на общото правосѣдие въ страната, защото чрѣзъ него ще се намѣри и приложи най-сигурното срдѣство за гарантиране правата на българскитѣ граждани. Отъ това гледище, азъ мисля и не се съмнѣвамъ ни най-малко, че слѣдъ като се приеме въ окончателна форма прѣдставениятъ намъ законопроектъ, той ще бъде приетъ, ще бъде посрѣщнатъ отъ нашето общество съ една въздишка на облекчение, защото всѣки гражданинъ ще има пълно право да каже, че при гаранцията, която му дава този законъ, занаяпрѣдъ произволитѣ на администрацията, ако не се отстранятъ съвършено, поне ще се намалатъ до минимумъ, и всѣки гражданинъ ще може да намира правосѣдие въ своитѣ спорове, въ своитѣ разпри съ администрацията. Затова, именно, азъ очаквахъ и тукъ, при завчерашнитѣ дебати по този законопроектъ, да бъде той посрѣщнатъ отъ всички г. г. народни прѣдставители съ единодушно одобрение.

При всичко това, направи се отъ нѣкои прѣдставители на лѣвицата една критика, която, може да се каже, сама по себе си не издържа критика. Направиха се нѣкои бѣлѣжки, които собствено бѣха едно субективно недоразумѣние на ораторитѣ, бѣлѣжки, които се касаятъ до дребни въпроси, които могатъ сполучливо да се уредятъ при разглеждане на законопроекта въ комисията. Питаха се тукъ, напр., нѣкои отъ г. г. ораторитѣ: „Какво ще стане съ заповѣдитѣ на ония кметове, съ които се глобяватъ гражданитѣ, и които заповѣди не подлежатъ на обтѣжване“? Това е единъ дребенъ въпросъ, който може да бъде обхванатъ отъ общитѣ положения въ законопроекта, при неговата поправка въ комисията. Другъ пъкъ отъ ораторитѣ питаха: — струва ми се г. Поповъ, пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ — „да-ли дисциплинарната властъ на сѣдинитѣ отъ административния сѣдъ трѣбвало да се разбира, че е дисциплинарна властъ надъ всички сѣдии“ — единъ въпросъ, който изглеждаше повече на една несериозна закачка. Тѣзи въпросчета въобще бѣха неумѣстни при дебатитѣ, които станаха завчера. Обаче въпроситѣ, които се касаятъ до организацията на Върховния административенъ сѣдъ и до подеждността на тоя сѣдъ, които въпроси днесъ по-обстойно и по-логично се изложиха отъ прѣждоговорившия ораторъ, г. Вазовъ, тѣзи въпроси, казвамъ, заслужаватъ по-големо внимание. Азъ мисля, че като се спра върху тѣхъ по-подробно, съ това ще може да се насочи и комисията за по-обстойното разглеждане на законопроекта.

Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, относително организацията на административното право-

сѣдие трѣбва да се каже и подчертае, че тази организация, тъй както е прѣдвидена въ законопроекта, не е лишена отъ недостатѣци. За да може да се установи у насъ функционирането на едно дѣйствително административно правосѣдие, то трѣбва да отговаря на двѣ съществени условия: на първо мѣсто, то трѣбва да бъде лесно достъпно за гражданитѣ и, на второ мѣсто, да бъде бързо. Ако то отговаря на тѣзи съществени условия, тогава само ще се постигне цѣльта, която гони настоящиятъ законопроектъ. При таа организация, която се дава на административнитѣ сѣдилища изобщо въ законопроекта, азъ мисля, че първото условие, не е удовлетворено. Споредъ законопроекта, г. г. народни прѣдставители, както знаете, се учрѣжда само едно Върховно административно сѣдилище въ страната. И прѣдговорившиятъ ораторъ забѣлѣжа, че при такъвъ административенъ сѣдъ за цѣла България, прѣдъ видъ на бързитѣ дѣйствия на администрацията, прѣдъ видъ на многобройнитѣ случаи, които се срѣщатъ въ живота на гражданина, когато влиза въ стѣлкновение съ администрацията, не ще може този гражданинъ да намира и да получи бързо удовлетворение. Едно своеволно дѣйствие на администрацията, извършено въ нѣкой край на България, не може да бъде бързо поправено, ако се иска това да стане единствено отъ Върховния административенъ сѣдъ. А такива случаи, както знаете, ще се явятъ много. Административниятъ сѣдъ, установенъ въ столицата, не ще може да отговори на всички изисквания въ случая. Необходимо е, както забѣлѣжа г. Вазовъ — и азъ това ще изложа — да се учрѣдятъ и мѣстни административни сѣдилища. Тѣзи мѣстни административни сѣдилища могатъ да не бъдатъ колегиялни, както прѣдлагаше г. Вазовъ, прѣдъ видъ на нѣкои бюджетни съображения и прѣдъ видъ на това, че ще се образува една нова съдебна система у насъ, която ще наподобява съществующата сега система. Менѣ ми се струва, че цѣльта на административното правосѣдие ще се осъществи най-сполучливо, ако мѣстнитѣ административни сѣдилища бъдатъ еднолични, и то тѣзи сѣдии, които ще отправляватъ това правосѣдие въ провинцията, да засѣдаватъ въ всѣка околия. Ако се установи единъ административенъ сѣдъ въ всѣка околия като една апелативна инстанция, тогава гражданинътъ ще има възможностъ въ най-кѣсо врѣме да се защити отъ произволитѣ и незаконни разпорѣдки на администрацията и да получи удовлетворение. Въ случай, че той не получи това удовлетворение отъ мѣстния сѣдъ, ще може да апелира рѣшението на този сѣдъ и чакъ тогава да се произнесе Върховниятъ административенъ сѣдъ. Безъ тази организация, г. г. народни прѣдставители, по моето дълбоко убѣждение, никакво административно правосѣдие въ сѣщность нѣма да има у насъ. Върховниятъ административенъ сѣдъ не само ще бъде прѣтрупанъ и затрупанъ, както каза г. Вазовъ, съ много дѣла, но и поради неговата далечина отъ мѣстата, дѣто ще ставатъ разпритѣ, той не ще може да удовлетворява никого. Тѣй щото, въ това отношение, относително устройството на органитѣ, които ще раздаватъ това правосѣдие у насъ, азъ мисля, че ще бъде най-разумно да се организиратъ мѣстни еднолични сѣдилища, като въ всѣка околия се установи единъ административенъ сѣдъ, сѣдия съ авторитетъ, който е билъ дългогодишенъ административенъ служител или съдебенъ дѣецъ, който по тоя начинъ, съ моралния престижъ, който ще има, да може съ достоинство да заема длѣжността си и съ още по-големо достоинство да се произнася върху спороветѣ отъ неговата компетентностъ.

Относително организацията на сѣдилищата, г. г. народни прѣдставители, ще забѣлѣжа още това, че законопроектътъ погрѣшно отдава на прокурора при Върховния административенъ сѣдъ една мисия,

който той по законитѣ не може и не трѣбва да има. Както за прокуроритѣ при обикновенитѣ сѣдилища, така и прокурорѣтъ при Върховния административенъ сѣдъ не може да бѣде, освѣтѣ единъ строгъ и безпристрастенъ блюстителъ на законитѣ, а не тѣй, както прѣдвизжда законопроектъ, който ни се прѣдлага, и то споредъ изложението на мотивитѣ къмъ него, въ смисълъ, че прокурорѣтъ при Върховния административенъ сѣдъ трѣбвало да бѣде органъ на правителството, защитникъ на неговитѣ административни дѣйствиа. Прокурорѣтъ, по сжщността на своята роля на процеса, трѣбва да бѣде само безпристрастенъ оцѣнителъ на актовѣтъ, които се разглеждатъ и безпристрастенъ приложителъ на закона. Въ свръзка съ тая роля, която се дава на прокурора въ законопроекта и която споредъ мене е погрѣшна, азъ мисля, че е излишно нареждането въ сжщия законопроектъ, да се допуца на администрацията да има свои специални защитници въ административния процесъ. Такива защитници се прѣдвизждатъ именно въ чл. 39: на министритѣ се дава право да изпращатъ защитници на администрацията въ Върховния административенъ сѣдъ. Това разпореждане на законопроекта, струва ми се, не отговаря на основната мисль, която се прокарва въ тоя законопроектъ, защото ако тамъ имаме не само независими сѣдци, не само единъ прокуроръ, който е блюстителъ на законитѣ, поставенъ тамъ, за да прилага тѣзи закони, но и специални защитници на администрацията, тогава ще се наруши равновѣсието и равноправнето на странитѣ въ процеса. Заради туй, нѣма нужда да се прѣдвизждатъ такива защитници въ законопроекта.

Тѣзи бѣлѣжки имавъ да направя относително организацията на административнитѣ сѣдилища у насъ. Другата бѣлѣжка, която, струва ми се, отъ мое гледище е не по-малко важна, се касае за подсѣдността на Върховния административенъ сѣдъ. Каза се тукъ отъ ораторитѣ, които говориха завчера, и отъ г. Вазова, който говори днесъ, че тая подсѣдностъ е опрѣдѣлена съвършено неясно въ чл. чл. 10—18. Нѣкои прѣдлагаха да се опрѣдѣли тѣ чрѣзъ изключване, по единъ отрицателенъ начинъ, като се каже, кои дѣла не трѣбва и не могатъ да се разглеждатъ отъ Върховния административенъ сѣдъ. Този начинъ на казуистично излагане въ законопроекта всички случаи, които могатъ да се разглеждатъ или да не се разглеждатъ, не може да ни доведе до единъ добъръ край, защото не може по никой начинъ а priori прѣдварително, да се изброятъ всички ония случаи, които нашиятъ животъ може да породи въ разпритѣ между частнитѣ лица и администрацията. Колкото и да желаемъ ние чрѣзъ този изключителенъ методъ, така да кажа, да прѣдвидимъ подсѣдността на Върховния административенъ сѣдъ, това не може да ни се удаде, защото тоя начинъ не е изчерпателенъ. Сжщо така, струва ми се, не може да се приеме и прѣдложението, което направи прѣдговорившиятъ ораторъ, г. Вазовъ — да се изброятъ всички ония закони, които могатъ да бѣдатъ прѣдметъ на разглеждане отъ Върховния административенъ сѣдъ, по тази проста причина, защото и това излагане ще бѣде казуистично, и въ такъвъ случай не може да се даде една широка свобода на Върховния административенъ сѣдъ да обгръща въ подсѣдността си всичкитѣ ония актовѣ на администрацията, които той счита за такива, и затуй намирамъ, че така, както е изложенъ въ законопроекта, чрѣзъ общи правила, е най-умѣстно да се приеме. Членовѣтъ, които взирахъ, именно чл. 10, поставя главно общо правило за подсѣдността на Върховния административенъ сѣдъ, а именно: на Върховния административенъ сѣдъ сж подсѣдни всички спорове противъ административни актовѣ на публичнитѣ власти отъ гражданското и военното вѣдомства. Това е общото правило. Първото изключение отъ това правило се

прѣдвизжда въ чл. 11, който засѣга прѣдметитѣ, подсѣдни на обикновенитѣ сѣдилища, и въ чл. 18, респективно чл. 14, който прѣдвизжда висшитѣ правителствени актовѣ, така нареченитѣ *actes de gouvernement*. При сжществуването на тѣзи изключения, Върховниятъ административенъ сѣдъ ще има право, споредъ така изложената подсѣдностъ, да разглежда всичкитѣ административни разпри на гражданитѣ при всички случаи.

Сега, повдигна се едно съмнѣние относително съдържането на чл. 14. Кои сж ония висши правителствени актовѣ, които не подлежатъ на разглеждане отъ Върховния административенъ сѣдъ? Този въпросъ се повдигна и завчера и днесъ се спомена нѣщо за него. Много справедливо забѣлѣжа министърѣтъ на финанситѣ г. Теодоровъ още тогава, завчера, че това е въпросъ на конкретния случай, който ще бѣде разглежданъ отъ Върховния административенъ сѣдъ, а респективно, значи, на юриспруденцията на този сѣдъ. По този въпросъ и въ теорията има много мнѣния, мнѣния още неустановени окончателно, но мнѣния такива, които ще бѣдатъ взети прѣдъ видъ отъ Върховния административенъ сѣдъ. Обикновено се приема, че висши правителственъ актъ, *acte de gouvernement*, е онова дѣйствиѣ на правителството, което гони висша политическа цѣль. Нѣкои такива примѣри сж посочени въ мотивитѣ къмъ законопроекта, на стр. 5. Тамъ се казва: (Чето) „Безъ да дава дефиниция на тия правителствени актовѣ, точна, каквато, впрочемъ, никѣдъ не е дадена, законопроектъ оставя на юриспруденцията и доктрината да намѣрятъ характера на тия актовѣ и въ всеки конкретенъ случай да видятъ, да-ли е допустимо сѣдебното оспорване. Несъмнено, *actes de gouvernement* сж разпоредбитѣ по върховното управление, назначаване избори, свикване, откриване, разпуцане Народното събрание, назначаване и уволняване министри, международнитѣ договори и пр. Актовѣ отъ подобенъ родъ сж висши правителствени актовѣ и тѣ не могатъ да бѣдатъ подложени на оспорване прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ“.

Тия сж бѣлѣжитѣ, г. г. народни прѣдставители, които счетовъ за нужно да направя относително подсѣдността на Върховния административенъ сѣдъ.

Като се говори за нея, обаче, трѣбва да забѣлѣжа, че има една неяснота въ законопроекта въ това отношение, че не сж посочени, не сж урегулирани отношенията на Върховния административенъ сѣдъ спрямо специалнитѣ административни юрисдикции. Никѣдъ въ този законопроектъ азъ не виждамъ да се посочва, по какъвъ начинъ ще могатъ да се обжалватъ рѣшенята, напр., на Върховната смѣтна палата, която е тоже една специална административна юрисдикция, на другитѣ подобни юрисдикции, като, напр., на Върховната наборна комисија, на Върховния медицински съвѣтъ и пр. Всичкитѣ тия специални юрисдикции постановяватъ рѣшения, които засѣгатъ личнитѣ права на гражданитѣ, и затова ще трѣбва да станатъ съотвѣтни измѣнения въ законитѣ, както това се каза завчера и отъ министерската маса, и по този начинъ да се турятъ всички тѣзи административни закони въ хармония съ закона за административното правосѣдие. Това като се направи, ние ще имаме въ този случай единъ законопроектъ пълненъ, единъ законопроектъ, който ще обхване цѣлата материя по възможнитѣ административни споровѣ, и по тоя начинъ ние ще постигнемъ цѣльта, която гони този законопроектъ за административното правосѣдие.

Не е маловаженъ, г. г. народни прѣдставители, въпросѣтъ, който се повдигна и завчера, може-би, мимоходомъ отъ нѣкои оратори, но който, вѣроятно, ще се повдигне и отъ други оратори слѣдъ мене, напр., отъ г. Топчева. Той е въпросѣтъ: да-ли установяването на органи, които ще раздаватъ админи-

стративно правосъдие у насъ, не е антиконституционно и да-ли съ това не се създава една отдѣлна съдебна властъ отъ съществуващата такава, като се мисли, че чрезъ създаването на такива органи се нарушава основниятъ принципъ, на който почива нашата конституция, именно принципътъ за раздѣлението на властитѣ. Сжщиятъ този въпросъ бѣше се повдигналъ още прѣзъ 1905 г. въ конгреса на юристите, и то отъ нѣкои висши наши магистри. Тогава тѣ намираха, че установяването на отдѣлни административни сѣдилища у насъ ще противорѣчи на конституцията, и прѣдлагаха да се създадатъ отдѣлени при съществуващите сега обикновени сѣдилища, отдѣления съ специалната мисия да раздаватъ административно правосъдие. Обясни се завчера, че административното правосъдие не е нѣщо, което противорѣчи на обикновеното правосъдие; то е една дѣйностъ посрѣдна между администрацията и самото обикновено правосъдие. Не може да се счита, че чрезъ него се нарушава нѣкакво право на общата съдебна властъ, че се лишава тая съдебна властъ отъ нѣкакви прерогативи. Административното правосъдие, както казахъ и прѣди малко, е едно необходимо допълнение на обикновеното правосъдие; то се създава като една подкрѣпа, като единъ сътрудникъ на администрацията въ тази смисълъ, че това правосъдие създава условия за пълната законностъ на дѣйствиата на администрацията: ако администрацията произволични, административното правосъдие ще дойде да обезсили тѣзи произволи; ако тя издава незаконни актове, административното правосъдие — върховниятъ съдъ и мѣстнитѣ сѣдилища — дохожда да коригира тѣзи актове на администрацията, които сж незаконни, и да ѝ посочи правия пътъ. Това е едно цѣнно сътрудничество въ държавното управление, което не може да противорѣчи на никакъвъ конституционенъ принципъ. Основниятъ принципъ, на който почива нашата конституция, не е по никой начинъ потъпканъ чрезъ създаването на административното правосъдие. Властитѣ си оставатъ пакъ раздѣлени, но тѣзи власти си дохождатъ взаимно на помощъ, за да може да се гарантира именно главниятъ принципъ въ конституцията — то е свободата на гражданата. Чрезъ административното правосъдие ние гарантираме тая свобода на гражданата отъ произвола на самата администрация. Ето защо азъ мисля, че тѣзи недоумѣния, които се изказаха отъ нѣкои и които, може-би, сега ще се повторятъ тукъ, относително конституционността на установяването на административно правосъдие у насъ, не почиватъ на никакво сериозно основание.

Тѣзи сж краткитѣ бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, които считахъ за нужно да направя по този законопроектъ. Струва ми се, този законопроектъ, г. г. народни прѣдставители, по своята важностъ е единъ рѣдъкъ законопроектъ. Досега въ нашето Народно събрание подобенъ законопроектъ не е билъ внесенъ. Слѣдъ 30 години политически животъ у насъ, слѣдъ като се изредиха начело на управлението нѣколко правителства и българскитѣ граждани не сж прѣстанали да викатъ, да се оплакватъ отъ административнитѣ произволи и грѣшки, този законопроектъ, който ни се внася днесъ и който — надѣя се — ще стане законъ, дохожда като единъ великъ лѣкъ, като единъ великъ цѣръ на всички онѣзи болки, отъ които се е оплаквалъ българскиятъ народъ досега, и ние, ако тачимъ високо нашето достойнство като народни прѣдставители, трѣбва безъ друго да го приемемъ и да направимъ чакъ по-скоро да стане законъ. Азъ свършено не сподѣлямъ лансираното завчера мнѣние отъ единъ прѣдставителъ отъ болшинството — да се отложи този законопроектъ, защото не билъ ясенъ, защото материята, която се разглеждала въ него, е била сложна и нова за насъ. Има много нови

идеи, които се лансиратъ въ обществото, въ политическия животъ, но които трѣбва да се приематъ и реализиратъ, стига да сж полезни и назрѣли. Това не е основание да отлагаме единъ толко важенъ законопроектъ *ad calendas graecas*; напротивъ, ние имаме за дългъ, чакъ по-скоро да приемемъ този законопроектъ и да стане той законъ, и азъ мисля, че по този начинъ най-добрѣ ще изпълнимъ нашия високъ мандатъ. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата карловскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Тончевъ.

Д. Тончевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще бъда противъ законопроекта по чисто конституционни съображения.

Административното правосъдие е една отъ платформенитѣ реформи на управляващите двѣ партии, особено на народната. И днесъ правителството бърза да внесе законопроекта за административното правосъдие, за да може да се оправдае прѣдъ обществено мнѣние, че то още въ първата година на своето управление изпълня своитѣ обѣщания прѣдъ българското общество. Понеже въпросътъ за административното правосъдие се повдигна, главно отъ народната партия, още прѣди да се измѣни конституцията и понеже го считахме за противоконституционно по съображения, които ще изкажа по-послѣ, ние, младо-либералитѣ, вписахме въ нашата конституционна платформа, че не сме по принципъ противъ административното правосъдие, въ смисълъ да се отмѣняватъ незаконнитѣ актове на административната властъ, че то би принесло голѣма полза за страната, но, за да може да се въведе у насъ административно правосъдие, изисква се, както е по цѣлъ свѣтъ, да има въ конституцията изриченъ за това текстъ. Ето защо ние прѣдложихме въ нашата конституционна платформа да се впише отъ великото Народно събрание, при измѣнение на конституцията, и слѣдующиятъ членъ: „Административно правосъдие може да се създаде само съ особенъ законъ. Прѣреканията между административнитѣ и обикновенитѣ сѣдилища ще се рѣшаватъ отъ Върховния касационенъ съдъ“. Обаче нашето прѣдложение, въ това отношение, както и другитѣ, които бѣхме изложили въ конституционната си платформа, не се взеха подъ внимание, главно по това просто съображение, че народното прѣдставителство въ великото Народно събрание възприе принципа, че то не може да излѣзе вънъ отъ рамкитѣ на проекта, който бѣше приетъ отъ обикновеното Народно събрание за измѣненията на конституцията. Че това е така, азъ вадя заключение отъ една рѣчь на г. д-ръ Данева, която той произнесе въ Плевенъ и въ която между другото е казалъ: „Съжалявамъ, че проектътъ за измѣнение на конституцията не е пълненъ и че той не съдържа изриченъ членъ за въвеждане на административното правосъдие“. Какво означава това казване на г. д-ръ Данева? Отъ него не може да се извади, освѣнъ едно заключение, че г. д-ръ Даневъ тогава е мислилъ — па може-би да продължава да мисли и сега — че административно правосъдие може да бѣде въведено въ една страна само когато въ конституцията ѝ има изриченъ членъ за него. Иначе, ако той считаеше, че такова правосъдие би могло да бѣде въведено съ обикновенъ законъ, нѣмаше да се произнася по този начинъ. Слѣдователно, моятъ възгледъ по този въпросъ ще бѣде, че ако се въведе административно правосъдие безъ изриченъ за това текстъ въ конституцията, ще бѣде противоконституционно. И понеже проектътъ, който правителството прѣдлага сега, не се

позволява от никакъв текст от нашата конституция, той е противоконституционен, и, като такъв, аз бих молил почитаемото правителство да го оттегли, а ако то не се съгласи да направи това, то, народното представителство да го отхвърли, само за да се спазва конституцията.

Г. Згуревъ: Щеше да бъде противоконституционен, ако той разглежда граждански спорове или някакви публични права.

Д. Тончевъ: Аз ще изкажа съображенията си по този въпросъ.

Защо считамъ азъ, г. г. народни представители, че чистото административно правосъдие е противоконституционно? Защото споредъ нашата конституция, принципътъ за раздѣлене на властите е прокаранъ изрично съ положителни текстове. Така, чл. 9 отъ конституцията гласи, че законодателната властъ принадлежи на царя и на народното представителство; чл. 12 гласи, че изпълнителната властъ принадлежи на царя, а чл. 13 гласи, че съдебната властъ, въ всичката нейна ширина, принадлежи на съдебните мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на царя. Очевидно е, прочее, че съ тѣзи три члена се установява принципътъ за раздѣлението на властите.

Въ какво се състои, г. г. народни представители, това раздѣлене на властите, какво е неговото значение, вие знаете, но нека го припомнимъ само съ двѣ думи. То се състои въ това, че властите, раздѣлени на три, сж независими една отъ друга, плюсъ още, че тѣ сж върховни — върховни въ смисълъ, че не търпятъ надъ себе си никакъв контролъ, освѣнъ ако такъвъ контролъ е установенъ съ изриченъ въ конституцията текстъ. Това е единственото значение на раздѣлението на властите. Следователно, ако по конституцията законодателната, изпълнителната и съдебната власти сж раздѣлени и сж върховни, въ такъвъ смисълъ, че не търпятъ надъ себе си никакъв контролъ, даже въ форма на правосъдие, то, за да се нахърни, за да се ограничи тази върховностъ, трѣбва непременно да има пакъ единъ текстъ въ самата конституция, и текстъ изриченъ.

Така поставенъ въпросътъ, нека си зададемъ другъ единъ: има ли нѣйдѣ по свѣта конституции, въ които да се установява контролъ надъ законодателната властъ или контролъ надъ изпълнителната властъ, и, ако има такъвъ установенъ, дали той е билъ установенъ съ единъ обикновенъ законъ, както намъ тукъ предлагатъ, или този контролъ е установенъ отъ самата конституция съ изриченъ текстъ?

Да вземемъ, г. г. народни представители, Америка, Съединенитѣ-щати. Вие знаете, че въ конституцията на Съединенитѣ-щати има изриченъ текстъ, който установява контролъ надъ законодателната властъ; установява се единъ върховенъ съдъ, на който се възлага мисията да се произнася, дали извѣстенъ законъ е конституционенъ или не е. Следователно, можеше ли този контролъ, който е установенъ въ Съединенитѣ-щати надъ законодателната властъ, макаръ чрѣзъ единъ върховенъ съдъ, да се създаде само съ единъ обикновенъ законъ и да му се даде силата да може той да обявява, дали единъ законъ е конституционенъ или не? Очевидно е, че не можеше. Само конституцията, само нейните създатели сж били въ положение да създадатъ такава изключение и да кажатъ: „Ти, Народно събрание, ще законодателствувашъ, ще издавашъ закони, но, понеже е възможно да произволичешъ, въ това отношение азъ ти установявамъ единъ контролъ въ лицето на върховния съдъ“. Ето, следователно, една страна, задъ океана, въ

която съществува контролъ надъ законодателната властъ, но контролъ, казвамъ, установенъ отъ самата конституция, и то съ изриченъ членъ.

Има ли сега нѣйдѣ другадѣ установенъ контролъ надъ законодателната властъ? Нѣма. Ако прѣворите конституциите на венчки държави, вие ще видите, че Америка е единствената страна, въ която съществува такъвъ контролъ. Това, което съществува днесъ въ Америка относително законодателната властъ, се обсъжда да бъде въведено и другадѣ, но досега, до тая минута, азъ поне не зная нѣкоя държава, въ която да съществува такъвъ контролъ, какъвто съществува въ Съединенитѣ-щати надъ законодателната властъ.

Сега, г. г. народни представители, да дойдемъ до изпълнителната властъ — има ли нѣйдѣ закони или конституции, които да установяватъ надзоръ върху нея? Въ каква форма и отъ кои закони е установенъ този надзоръ? Защото административното правосъдие, както ще кажа по-послѣ, нѣма да бъде нищо друго, освѣнъ единъ надзоръ надъ изпълнителната властъ; да отмишлявашъ или да създавашъ учрѣждения, били тѣ съдебни или каквито и да сж, които иматъ за атрибуция да отмишляватъ актоветъ и дѣйствиата на изпълнителната властъ, то е сѣщо да имъ създавашъ единъ контролъ. Ако разгърнемъ конституциите на цѣлия континентъ и ги прѣворимъ, за да видимъ, какъ съществува административно правосъдие и какъ не, ще констатираме слѣдующето явление: административно правосъдие съществува само въ онѣзи страни, въ конституциите на които има изриченъ за това членъ; административно правосъдие нѣма въ онѣзи страни, въ конституциите на които нѣма нищо казано за него. И ако е тѣй, ще трѣбва да си зададемъ слѣдующия въпросъ: едно просто съвпадение ли е това, или има своя разумъ, своя смисълъ, че такава едно административно правосъдие съществува само тамъ, дѣто то е позволено съ изриченъ въ конституцията текстъ, а пъкъ не съществува тамъ, дѣто такъвъ текстъ нѣма. Това не може да бъде нито съвпадение, нито може да бъде тълкувано друго-яче, освѣнъ съ ония съображения, които имамъ честта тукъ да изложа.

За да не бѣда голословенъ, нѣма да бѣде отегчително ако прѣворимъ това, което казвамъ. Азъ обичамъ да вѣрвамъ, че нѣма никой отъ г. г. народните представители да иска да наруши конституцията, още повече съмъ увѣренъ, че нѣма никой отъ г. г. министрите, който и да е той, да иска умнилено, съзнателно да наруши конституцията и да създаде едно противоконституционно учрѣждение. Може понѣкогашъ, при едно особено усърдие, безъ да се изучи въпросътъ, безъ да се прослѣди, да се иска създаването на едно учрѣждение; но, ако то се намѣри за противоконституционно, нѣма нищо срамотно, нищо вѣждително, ако искането се оттегли своевременно. Прочее, нека накратко ви посоча венчки ония конституции на страни, дѣто съществува административното правосъдие, за да видите, че то е позволено съ изрични текстове.

Най-напрѣдъ вземете белгийската конституция, отъ която чл. 94 изрично упоменава за административното правосъдие: „Никакъвъ съдъ, никаква административна юрисдикция не могатъ да бждатъ установени, освѣнъ въ силата на единъ законъ“. Значи, белгийската конституция позволява да се установи административна юрисдикция, но съ единъ особенъ законъ.

Вземете люксембургската конституция, която има текстъ съ сѣщото съдържание — чл. 86: „Никакъвъ съдъ, никаква административна юрисдикция не могатъ да бждатъ установени, освѣнъ въ силата на единъ законъ“ — абсолютно една и сѣща терминология.

Вземете, г. г. народни представители, холандската конституция, чл. 154 — „Законът може да възложи решението на споровете било на общите съдилища, било на едно тяло, облечено с административна юрисдикция“. Виждате, че и в Холандия административно правосъдие съществува само затова, защото е позволено съ изричен въ конституцията членъ.

Пруската. Знаете, че в Прусия административно правосъдие най се желае и заради него ще кажа няколко думи по-послѣ. Чл. 96 отъ пруската конституция казва: „Компетентността на съдебните и административните власти се определя отъ законъ“. Следователно, и в Прусия, в тази монархическа страна, дѣто принципътъ за раздѣление на властите не е толкова строго спазенъ, за да можеше да има административно правосъдие, трѣбваше да се упомене въ чл. 96 отъ конституцията.

Въ чл. 49 на саксонската конституция е казано същото.

Чл. 15 отъ австрийската конституция, за който се упоменава въ доклада, тѣ сж отдѣлни конституционни закони, озаглавени по датитѣ на приемането имъ — конституционния законъ отъ 21 декемврий 1867 г. казва: „Който се счита увърденъ въ правата си чрезъ едно решение или чрезъ една мѣрка на административната власт, има право да се оплаче прѣдъ административния съдъ“. Това същото виждате, че е и въ Австрия. Законътъ за административното правосъдие, въ силата на този конституционенъ текстъ, е гласуванъ на 22 октомврий 1875 г.

Какво виждаме въ конституцията на Швеция, дѣто тѣ сжко съществува административно правосъдие? Ще ви обърна вниманието, г. г. народни представители, върху това обстоятелство, че въ Швеция до 1909 г. не мислѣха даже за административно правосъдие; дотогава само се разискваше въпросътъ, да се въведе ли; и по сѣмъ начинъ се водѣха вѣчни тия дебати и спорове: да-ли то може да бѣде позволено само съ конституцията или безъ конституцията, и се призна, че административно правосъдие не може да се въведе безъ конституционенъ текстъ. Затова въ 1909 г. шведската конституция се измѣни и се въведе единъ новъ текстъ, въ който се казва — чл. 17: „Тѣ — седемъ съветници — се образуватъ царския административенъ съдъ. Подробните разпорѣждания за състава и функционирането на административния съдъ ще бѣдатъ опредѣлени съ законъ“.

Това е, г. г. народни представители, на континента, въ по-големите, по-значителните държави.

Нека погледнемъ какво е положението въ това отношение на нашитѣ съседни. Да вземемъ най-напрѣдъ конституцията на най-просвѣтенитѣ наши съседни, ромѣнитѣ. Чл. 104 отъ тѣхната конституция гласи: „Никаква юрисдикция не може да се създаде, освѣнъ съ законъ. Не могатъ да се създаватъ комисии и извънредни съдилища подъ каквото и да е наименованіе и подъ каквото и да е претекстъ. За члѣтата ромѣнска държава има само единъ касационенъ съдъ“. Помнете и знайте, г. г. народни представители, може-би, по-добре отъ мене, че прѣдъ нѣколко години консервативното правителство на Карпа бѣше гласувало чрезъ единъ обикновенъ законъ административното правосъдие; но дойде либералното правителство на Братияно и отмѣни това административно правосъдие подъ единствения прѣдлогъ и мотивъ, че е противоконституционно, че противорѣчи на чл. 104.

Н. Мушановъ: Не за това, г. Тончевъ, се отмѣни. Сега го възстановяватъ.

Д. Тончевъ: Може да го възстановяватъ, но тѣ ще иматъ единъ *perpetuum mobile* въ парламента си: ще дойде Карпъ — ще го възстанови; ще дойде Братияно — ще го отмѣни повторно. Ако желае да играемъ такава комедия, то е другъ въпросъ. Въ всѣки случай, въ Ромѣния има единъ сериозенъ споръ и е изостренъ дотамъ, че законътъ бѣ отмѣненъ само по съображения, защото противорѣчи на конституцията.

Чл. 140 отъ сръбската конституция, отъ пунктове трети до 14, като изброява функциитѣ на държавния съветъ, изброява тѣ сжко и съдебните функции на това учрѣждение. Значи, и тамъ административното правосъдие, за да може да съществува, съществува пакъ въ силата на единъ членъ отъ конституцията.

Чл. 101 отъ грѣцката конституция казва: „Административните спорове се съдятъ отъ обикновенитѣ съдилища, които ги гледатъ бързо. Никакъвъ съдъ, никаква административна юрисдикция не може да се установи, освѣнъ съ силата на специаленъ законъ“.

Тѣзи сж, казвамъ, г. г. народни представители, конституциитѣ на континента. Азъ ще си позволя да приведа и текста на японската конституция, който ще ни помогне въ това отношение. И тамъ въ члѣти десетилѣтия, отъ 1870 до 1889 г., се борѣха, да-ли да се въведе и какъ административното правосъдие или не, и въ края на крайщата се рѣши, че то е полезно, но, за да можеше да бѣде допуснато, трѣбваше да се допълни чл. 61 отъ японската конституция въ смисълъ, че се позволява. Дотогава всичкитѣ спорове се гледаха отъ обикновенитѣ съдилища, били тѣ противъ администрацията, били противъ когато и да е; послѣ въ 1889 г. се постанови противното: но съ изриченъ членъ отъ конституцията, който гласи: „Обикновенитѣ съдилища не могатъ да гледатъ никакви искове за увърдени частни права отъ противозаконни мѣрки на административните власти, когато тѣзи искове ще бѣдатъ отъ компетентността на административния съдъ, който ще бѣде установенъ съ последующъ законъ“. „Съ последующъ законъ“ — сѣ въ бѣдѣще врѣме. Обаче и досега не е излизалъ обикновенъ законъ, който да въведе административното правосъдие.

Въ този редъ на мисли, г. г. народни представители, азъ ще свърша, като изложѣ какъ стои въпросътъ въ Франция. Защото слушамъ тукъ една конституционна ересь, че въ Франция, държавенъ съветъ съ атрибуцията си за административно правосъдие не било съществувало на основание нѣкаква си конституция, ами било съществувало по силата на единъ обикновенъ законъ. Има нищо по-невѣрно отъ това. Не ще съмнѣние, че, ако вземемъ конституцията на републиката отъ 1870 г., въ нея нищо не се говори за държавенъ съветъ и за административно правосъдие, които и днеска си съществуватъ. Следователно, ако нищо не се говори въ конституцията отъ 1870 г. и ако административното правосъдие и днесъ функционира въ Франция, то функционира на основание на нѣкой старъ органически законъ или нѣкоя стара конституция. Затова нека ги припомнимъ. Азъ нѣма да излагамъ произходението на административното правосъдие, защото то е далечно. Само ще кажа, че това правосъдие, въ смисълъ, што актотѣ на административнитѣ чиновници да бѣдатъ гледани отъ административни съдили, съществуваше до великата френска революция въ 1789 г. И на 16 августъ 1790 г. учрѣдителното събрание — *la Constituante* — отмѣни административното правосъдие. И, за да не би да се повтори нѣкакъ си въ бѣдѣще, то издаде слѣдующата конституционна декларация: (Чете) „Конституционниятъ

редъ на юрисдикциитѣ“ — виждате, че великата французка революция провъзгласи реда на юрисдикциитѣ за конституционни, и заради това казва: „конституционниятъ редъ на юрисдикциитѣ не може да бѣде нарушаванъ, нито пъкъ подвѣдомитѣ лишавани отъ тѣхнитѣ естествени сѣдби чрѣзъ никакви комисии, нито пъкъ чрѣзъ нѣкои други атрибути или евокации“ — прѣхвърляне на дѣла. Съ това се унищожи административното правосѣдие въ Франция. Разгърнете което щете съчинение по административното правосѣдие и ще видите, че това е тъй. И най-послѣ, текстътъ е много ясенъ. Но понеже врѣмената бѣха много разбъркани и понеже, слѣдъ като се отмени административното правосѣдие, административнитѣ чиновници захванаха да иматъ куражъ да издаватъ такива противозаконни актове, които рискуваха да компрометиратъ дѣлото на революцията, затова захванаха сериозно да мислятъ: нѣма ли да бѣде по-полезно за дѣлото на самата революция — която не се свършваше въ 1790 г., но само се начеваше — да възстановятъ административното правосѣдие, и рѣшиха, че трѣбва да бѣде възстановено. Но какъ го възстановиха, г. г. народни прѣдставители? Не го възстановиха съ единъ обикновенъ законъ, както криво се мисли отъ нѣкои. Понеже бѣше махнато отъ учрѣдителното събрание съ единъ конституционенъ декретъ, възстановиха го пакъ съ конституционенъ текстъ. И наистина, ние гледаме въ врѣмето на консулската република, въ конституцията отъ 22 фримеръ, година осма — което се равнява на 13 декември 1799 г. — административното правосѣдие се възстановява съ изриченъ чл. 52, който казва: „Подъ управлението на консулитѣ единъ държавенъ съвѣтъ е натоваренъ да приготвява законопроекти, публично-административни правилници и да рѣшава административни спорове“. Оттогава-насамъ, до днешенъ день, французкиятъ Conseil d'Etat, съ всичкитѣ негови атрибуции, съществува на основание на тази конституция отъ консулската република. Че дѣйствително Conseil d'Etat съществува на основание на упоменатата конституция, се вижда отъ нѣкои послѣдующи закони, които, като се издаватъ, се сславатъ на законитѣ отъ 1789, 1790 и други години. Напр., ако вземемъ единъ декретъ, който говори за държавния съвѣтъ въ Франция отъ 1864 г., ще видимъ, че той, като разширява процедурата на Conseil d'Etat въ нѣкое отношение, казва: (Чете) „Съгласно закона отъ 7/14 октомври 1790 г.“, значи, и днесъ, когато издаватъ въ Франция законъ, който закача било компетентността на административното правосѣдие, било неговата процедура, сѣ се сславатъ на законитѣ отъ 1790 г. Това е едно свидѣтелство, че не е вѣренъ възгледътъ на онѣзи, които мислятъ, че днесъ въ Франция административното правосѣдие било съществувало на основание на единъ обикновенъ законъ.

Отъ всичкитѣ тия цитати, г. г. народни прѣдставители, азъ искахъ да извадя едно заключение — че административното правосѣдие, което нѣма да има за друга главна цѣль, освѣнъ тази, да отминая актоветѣ на изпълнителната власть, а съ това ще бѣде нейнъ контролъ, за да не нарушава принципа за раздѣленіето на властитѣ и за тѣхното върховенство, въ всичкитѣ страни — безъ никакво изключение — се установява съ изриченъ текстъ въ конституцията.

Сега, г. г. народни прѣдставители, каква е нашата конституция? Позволява ли тя въ тази материя да можемъ да установимъ у насъ административно правосѣдие, безъ изриченъ за това текстъ? Азъ въ самото зачало казахъ, че принципътъ за раздѣленіето

на властитѣ е точно прокаранъ у насъ въ конституцията съ онѣзи членове, които прочетохъ. Ставало ли е нѣкогашъ дума въ учрѣдителното Народно събрание, което е гласувало конституцията, за нѣкакво административно правосѣдие въ България, или не е ставало? Защото, ако сѣ ставали такива разисквания, не ще съмнѣние, че тѣ трѣбва да ни бждатъ главниятъ ръководителъ, че тѣ трѣбва да разрешатъ всичкитѣ наши спорове и съмнѣния. Вие, г. г. народни прѣдставители, знаете, че въ руския проектъ за конституцията бѣше прѣдвиденъ и държавенъ съвѣтъ; че между другитѣ атрибуции този държавенъ съвѣтъ имаше и онази на административно правосѣдие; обаче учрѣдителното Народно събрание, когато отхвърли държавния съвѣтъ съ всичкитѣ негови атрибуции — както е припомнилъ тукъ единъ отъ прѣждеговорившитѣ — между другото каза, че административно правосѣдие у насъ не трѣбва, затова, защото ние имаме обикновено правосѣдие, т. е. онова, за което се говори въ чл. 13 на конституцията.

Сега, ако сѣ такива разискванията на учрѣдителното Народно събрание върху административното правосѣдие; ако слѣдъ тѣхъ нашата конституция мълчи по въпроса за него, то рѣшението на учрѣдителното Събрание за отхвърлянето на административното правосѣдие е мѣрдавно и окончателно. Но има нѣкои си лица, които, не прослѣдили исторически тази работа, мислятъ, че много леко биха могли да оправдаятъ административното правосѣдие съ чл. 13, който билъ гласилъ, че съдебната власть въ всичката нейна ширина, принадлежи на съдебнитѣ мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на царя. Ето ви единъ членъ, казватъ тѣ, който говори за съдебната власть въ всичката нейна ширина, значи, дава се право да се установяватъ всевъзможни сѣдилища подъ каквото и да е наименование и отъ каквото и естество да сѣ тѣ. Ако това мнѣние се поддържа сериозно отъ когото и да е, може да се съжалява, но азъ мисля, че то не се поддържа сериозно, защото, ако ние се спремъ върху значението и принципа, който установява чл. 13, веднага ще разумѣемъ, че този чл. 13 отъ конституцията, като говори за нѣкакво правосѣдие, то е само за обикновеното. И наистина, за коя съдебна власть говори чл. 13 — за обикновеното ли правосѣдие, или много широко, за всѣко правосѣдие, каквото и да е то и отъ каквато юрисдикция да бѣде? Не ще съмнѣние, г. г. народни прѣдставители, че чл. 13 говори само за обикновеното правосѣдие, защото този членъ не установява нищо друго, освѣнъ принципа за отдѣленіето на съдебната власть отъ законодателната и изпълнителната, както и чл. 9 говори за отдѣленіето на законодателната власть отъ изпълнителната, както и чл. 12 — за отдѣленіето на изпълнителната власть отъ другитѣ. А пъкъ когато една конституция говори за раздѣленіето на властитѣ, въ които влиза и съдебната власть, то тази власть е само обикновеното правосѣдие, но никакъ не и административното правосѣдие. Може нѣкой само едно да каже: добръ, но нашата конституция, като говори за съдебната власть, прибавя „въ всичката нейна ширина“. Слѣдователно, това изражение „въ всичката нейна ширина“, да-ли не би обемало и административното и обикновеното правосѣдие? Нѣма, освѣнъ г. министърътъ на правосѣдието и другитѣ господа, които се интересуватъ, да направятъ справка въ докладната записка на покойния Лукьяновъ, която докладна записка дава нѣкакви си обяснителни работи по членоветѣ отъ нашата конституция; отъ нея ясно се вижда, че подъ това изражение „въ всичката нейна ширина“ се разбиратъ инстанциитѣ, първа, втора, трета. Тѣй шото, отъ авторитѣ, отъ съставителитѣ на проекта на нашата конституция, ние виждаме, г. г. народни прѣдставители, че и чл. 13, макаръ въ

него да сж прибавени думитѣ „въ всичката нейна ширина“, не може и не би могълъ да оправдае въвеждането на административно правосъдие у насъ, безъ изриченъ текстъ въ конституцията: било като се упомене за него въ самия чл. 13 изрично, било като се позволи съ отдѣленъ текстъ.

Като изложихъ съображенията си за противоконституционността на законопроекта, никакъ не се надѣвахъ — и би било аслѣ наивно отъ моя страна да се надѣвамъ — че почитаемото народно прѣдставителство нѣма да гласува проекта. Ще излѣзатъ г. г. министритѣ и ще обяснятъ отъ своя точка зрѣние, че тукъ нѣма никаква противоконституционностъ, че, наопаки, всичко е редовно и правилно, . . .

Д. Мицайковъ: Разбира се.

Д. Тончевъ: . . . и, може-би, да изкаратъ работата дотамъ, че ако ще има въ страната нѣкакво най-конституционно устрѣжение, то ще бѣде именно административното правосъдие. И убѣденъ съмъ, че авторитетътъ на г. г. министритѣ върху васъ ще бѣде много по-голямъ отъ всичко това, което азъ имахъ честта да изкажа тукъ, даже въоръженъ съ всички текстове на конституцията. Затова, ако почитаемото правителство, въпреки очевидността на въпроса, би се рѣшило да прѣгази конституцията . . .

Н. Давидовъ: Споредъ Васъ.

Д. Тончевъ: . . . и да прокара административното правосъдие — то би могло да се повърне отъ една грѣшка; понеже всичкитѣ грѣшатъ, може и министърътъ да сгрѣши, егате *humalim est* — и ако народното прѣдставителство би се съгласило да приеме законопроекта, нека тогава се спремъ върху другъ единъ не по-малко съществень въпросъ: ако ще трѣбва правосъдие, което да контролира, да отмѣнява дѣйствиата на изпълнителната властъ, дали то трѣбва да бѣде едно чисто административно правосъдие, тъй както се прѣдлага съ законопроекта, или всички тѣзи атрибуции, които се създаватъ отъ него, да се възложатъ върху обикновенитѣ сѣдилища. Ето единъ въпросъ, който е тоже важенъ. Азъ, г. г. народни прѣдставители — и на прѣдъ имахъ случай да кажа, и въ самото зачало на рѣчта си заблѣзахъ — не съмъ противъ идеята, да се създаде единъ законъ, стига да не бѣде противоконституционенъ, едно административно правосъдие, което да бѣде гаранция за правата на гражданитѣ противъ произволитѣ и незаконнитѣ дѣйствиа на администрацията. Тѣй щото, по принципъ, азъ съмъ за административното правосъдие, което да се раздава отъ обикновенитѣ сѣдилища, като се разшири тѣхната компетентностъ, а не да се създаде чисто административно правосъдие. А пъкъ почитаемото правителство ни прѣдлага едно чисто административно правосъдие. Знае се, че въ много страни актоветѣ на администрацията се отмѣняватъ и отъ обикновенитѣ сѣдилища. Кое е по-прѣдпочтително за България? Най-напрѣдъ, на този въпросъ можемъ да си отговоримъ отъ точка зрѣние историческа. Какво нѣщо е административното правосъдие? Чистото административно правосъдие не е нищо друго, освѣнъ единъ остатъкъ отъ старитѣ монархии, кждѣто сж искали, щото актоветѣ на административнитѣ чиновници да не бѣдатъ сѣдени отъ обикновенитѣ сѣдилища. Камо военнитѣ не желаеха да бѣдатъ сѣдени отъ гражданскитѣ сѣдилища и се създадохъ тѣзи съсловни и изключителни военни сѣдилища, тѣй сѣщо и административнитѣ чиновници не желаеха да подлежатъ на сѣдене отъ страна на обикновенитѣ сѣдии. Ето какъ се породилъ това чисто административно правосъдие. Е, малката демократическа България има ли нѣ-

какви исторически, нѣкои традиционни причини да иска, щото нейнитѣ административни чиновници, или дѣйствиата имъ да не бѣдатъ сѣдени, обсеждани и отмѣнявани отъ обикновенитѣ сѣдилища, та ще трѣбва непрѣмѣнно да създадемъ едно особено, специално правосъдие отъ административни сѣдии. Коя е причината? Защо? Искаме да гонимъ само монархическитѣ остатѣци ли? Нѣмаме абсолютна никаква нужда отъ това. Ами, г. г. народни прѣдставители, особено вие отъ болшинството, защо толкова се борите въ великото Народно събрание и послѣ за отмѣняването на чл. 72 отъ конституцията, да се унищожатъ военнитѣ сѣдилища? На-ли затова, че тѣзи сѣдилища сж изключителни; на-ли затова, че не искаете военни да сѣдятъ военнитѣ, макаръ въ областта на углавната материя. Не може да се обясни: да възставашъ противъ едно изключително сѣдилище на военнитѣ, макаръ въ областта на углавната материя, а пъкъ да искашъ да се създаде тоже изключително сѣдилище — административно, което се състои въ това: административнитѣ чиновници да не би да бѣде сѣденъ отъ обикновенитѣ сѣдии; той заслужава една много по-голяма привилегия — да има свой особенъ сѣдия.

Н. Давидовъ: Той нѣма да сѣди лицата, а само актоветѣ имъ.

Министъръ П. Абрашевъ: Тукъ въпросътъ не се касае да се създаде привилегия за чиновницитѣ.

Д. Тончевъ: Немъ това не е привилегия? Азъ ще кажа, че е привилегия, че хората се страхуватъ отъ тази привилегия не само у насъ, а на много мѣста, дѣто сж се повдигали цѣли спорове, защо тази атрибуция да не бѣде изпълнявана отъ обикновенитѣ, а отъ административнитѣ сѣдилища.

П. Петрановъ: Законопроектътъ има за цѣль не да охрани интереситѣ на самитѣ административни чиновници, а гражданитѣ отъ произволитѣ на администрацията.

Д. Тончевъ: Ако нѣмате страхъ отъ това и щомъ като въпросътъ е само да се отмѣни единъ актъ на администрацията — на министра, на окръжния управителъ или на околийския началникъ — какво ви бърка да възложите тази атрибуция на обикновенитѣ сѣдилища, ами искате да създавате особени административни сѣдилища? Мигаръ обикновеното правосъдие, което функционира у насъ въ продължение на 30 години, нѣма онова ваше довѣрие, което е потребно, за да му възложите тази атрибуция? Когато е въпросъ за отмѣняване на единъ актъ, на който и да е чиновникъ, не може да не се говори за привилегия, щомъ не искате да бѣде обсежденъ въпросътъ отъ обикновения сѣдия.

П. Петрановъ: Това не значи охранение на самия чиновникъ.

Д. Тончевъ: Въ всѣки случай, мотивътъ не може да бѣде другъ. По този въпросъ има два лагера: едни сж за чисто административно правосъдие, а други — за обикновеното, то да отмѣнява и актоветѣ на администрацията. Най-главниятъ страхъ отъ обикновения сѣдъ е, че отмѣняването на актоветѣ на администрацията не може да се прѣдаде на обикновенитѣ сѣдилища, защото тѣ ще станатъ цензори на административнитѣ чиновници и ще имъ бъркатъ въ правилното отправление на тѣхнитѣ обязанности. Ето кждѣ е страхътъ, не само у насъ, ами и въ странство, отъ обикновения сѣдъ. Този страхъ може да е оправданъ донѣдѣ; затова той е билъ изказванъ отъ много авторитетни умове; но на него се е отговаряло: ако се заблѣжи, че обикновенитѣ

сжалища ще иматъ полъзновение да се обърнатъ въ цензори срѣщу администрацията, тѣ могатъ да бждатъ много добръ призовани да се съобразяватъ съ закона, като имъ се напомни, че, ако тѣ не се съобразяватъ съ него, за това има срѣдство. Тѣй щото, не може да се каже, че чисто административното правосъдие не се създава затова, за да се иззематъ актоветъ, дѣйствиата на административнитъ чиновници отъ обикновеното правосъдие. Туй е толкова ясно и очевидно, че азъ се чудя, какъ може да има възражение противъ него.

Но, г. г. народни прѣдставители, има и друго едно голѣмо неудобство, което особено, чистото административно правосъдие би породило у насъ. Вие знаете, че по проекта се дава право на Върховния административенъ сждъ да се произнася върху законността или незаконността на единъ административенъ актъ. Сжщото право се дава и на обикновенитъ сжалища. Въ чл. 69 е казано: (Чете) „Когато Върховниятъ касационенъ сждъ признае единъ административенъ актъ за незаконенъ, а Върховниятъ административенъ сждъ признае сжщия актъ незаконенъ, главниятъ прокуроръ при Касационния сждъ или прокурорътъ при административния сждъ отнася служебно въпроса въ сжда за прѣрѣканя, въ интереса на закона“. Значи, въ държавата ще има двѣ върховни сжалища, самостоятелни, независими едно отъ друго, и всѣко едно отъ тѣхъ има право да признава извъстенъ актъ на администрацията за законенъ или противозаконенъ и може да дойдатъ въ конфликтъ. Очевидно е, че съ това се уронва престижътъ на правосъдието. Колкото повече сждебни отъ еднаква степенъ учрѣждения има, на които се възлага върховното право да даватъ различни тълкувания и различна прѣцѣпка на единъ и сжщъ административенъ актъ, толкова повече се уронва престижътъ на правосъдието и толкова повече то се подкопава. Ето защо, това съображение всѣкога е било едно отъ най-голѣмитъ аргументи противъ чистото административно правосъдие. Затова, г. г. народни прѣдставители, като казвамъ и повтарямъ, че съмъ напълно съгласенъ да се отмѣняватъ актоветъ на администрацията, азъ бихъ прѣдпочелъ това отмѣняване да се възложи на обикновенитъ сжалища, както вече е възложена на тѣхъ частъ отъ тѣзи актове съ нѣкои специални закони и текстове, а тѣй сжщо имъ е възложено и присъждането на врѣди и загуби отъ дѣйствиата на администрацията.

По подробноститъ на проекта, мисля, че ще бжде не наврѣме сега да говоримъ тукъ, защото когато този законопроектъ ще се изпрати за обсъждане и разглеждане въ комисията, била тя обикновената, която е по правилника, било ако се назначи особена, каквато прѣдлагаше г. Вазовъ, тя ще разгледа всичкитъ подробности по законопроекта и при второто четене ще можемъ да си изкажемъ възгледитъ. Азъ ще се спра само върху едно основно начало, което ми се вижда странно, и ще обърна вниманието върху него, както на г. министъръ-прѣдседателя, който ще защити проекта, тѣй сжщо и на г. г. членовѣтъ на комисията. Това начало се съдържа въ чл. 23, който гласи, че „съ право да подаватъ молби за отмѣна се ползватъ и окръжнитъ и общински съвѣти и кметове, и въобще самоуправителнитъ учрѣждения противъ упражнявания върху тѣхъ надзоръ отъ централната властъ и нейнитъ органи“. Г. г. народни прѣдставители! Въ мотивитъ къмъ законопроекта е обяснено, че съ правото, което се прѣдоставя на окръжнитъ и на общинскитъ съвѣти да обжалватъ дѣйствиата на администрацията, относително нейния надзоръ прѣдъ административнитъ сжалища, шѣло било да се осигури онова самоуправление, за което говори чл. 3 отъ конституцията. Въ доклада на комисията е казано, че

само съ това срѣдство — дѣто се дава на общинитъ възможностъ да обжалватъ рѣшенията на министритъ прѣдъ административнитъ сжалища — шѣло било да се консолидира самоуправлението. Вѣрна ли е тази идея въ основата си? Може ли едно самоуправление, за което говори конституцията, ако то се нарушава отъ изпълнителната властъ, ако то не се зачита, да бжде консолидирано, да бжде засилено и гарантирно съ едно административно правосъдие? Законитъ и конституцията даватъ право на министра на вътрѣшнитъ работи, напр., да упражни единъ надзоръ надъ дѣйствиата на общинитъ; той има тѣй наречената *tutelle administrative* — административно настояничество надъ общинитъ. Напр., градски съвѣтъ взема едно рѣшение; министърътъ на вътрѣшнитъ работи не го утвърждава; общинското управление ще обжалва дѣйствието на министра, който, по реда на надзора, е отказалъ да утвърди неговото рѣшение, ще кажатъ: „На, министърътъ посегна на нашето самоуправление, ние идемъ прѣдъ васъ, административни сжди, да обжалваме това рѣшение на министра, за да го отмѣните“. И съ това, казватъ, се запазвало самоуправлението на общинитъ. Да приведемъ примѣръ. Съставътъ на Самоковската комуна бѣше вписалъ въ своя бюджетъ 25.000 л. за безработица; г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи не го утвърди; сега, по административното правосъдие, Самоковската комуна ще може да обжалва това рѣшение на министра прѣдъ административния сждъ. Възможно е административниятъ сждъ да потвърди рѣшението на г. министра, но възможно той да намѣри, че оплакването на комуната е справедливо и да отмѣни рѣшението на министра. Оставете настрана Самоковската комуна, вземете който щете общински съвѣтъ; ако се прѣдостави право на общинския съвѣтъ да обжалва надзорността, рѣшенията на министра прѣдъ административното сжалище, мисля, че и престижътъ на изпълнителната властъ, на министра, и престижътъ на общинското управление не само нѣма да бждатъ закрѣпени, нѣма да бждатъ консолидирани, но ще бждатъ компрометирани. Ако искате, г. г. народни прѣдставители, да осигурите самоуправителността на общинитъ, не е това срѣдството — не е административното правосъдие; има друго срѣдство, което е много по-сигурно и много по-конституционно. То е децентрализацията. Внесете законопроектъ за децентрализацията, за автономията на общинитъ и за тѣхната независимостъ отъ административната властъ; нека ги направимъ независими въ тѣхната стопанска, финансова, икономическа частъ, нека ги направимъ зависими отъ администрацията само по онѣзи дѣйствиа, които иматъ общъ интересъ съ държавното управление. Тогазъ, да, разбирамъ, че съ такава една система, съ такава една реформа за децентрализация ще се осигури самоуправлението и автономията на общинитъ, за които говори чл. 3 отъ конституцията. Но тѣй изправени общинскитъ управления, заедно съ министра, прѣдъ административния сждъ, азъ намирамъ, ако щете, малко и недостатъчно.

Че това е толкова тъмна и толкова деликатна материя даже за самитъ съставители на този законопроектъ, азъ ще ви покажа съ туй, че веднага тѣ си противорѣчатъ. Създаването на чл. 23 тѣ мотивиратъ съ закрѣпване самоуправлението на общинитъ. Веднага-жъ нѣколко реда по-долу, когато говорятъ какви актове на администрацията не могатъ да бждатъ обжалвани прѣдъ административното правосъдие, и че тия актове именно били *actes de gouvernement*, казватъ, че, освѣтъ тѣзи актове на управлението, нѣма да могатъ тѣй сжщо да бждатъ обжалвани и онѣи дѣйствиа, които администрацията ще върши по тѣй наречената своя дискреционна властъ.

Н. Мушановъ: Много умно казано и нѣма никакво противорѣчие.

Д. Тончевъ: Да, много умно, но, ако се попитаме: tutelle administrative не попада ли подъ тия дискреционни рѣшения на министра, какво ще ми отговори г. Мушановъ?

Н. Мушановъ: Нѣма право да ги измѣня административниятъ създъ.

Д. Тончевъ: Ако, отъ една страна, не могатъ да се обжалватъ дѣйствиата на администрацията, които сж издадени въ силата на нейната дискреционна власт, която е основана само на правилното тълкуване на законитѣ, то, отъ друга страна, всичкитѣ дѣйствиа на администрацията по tutelle administrative сж отъ областта на тѣзи дискреционни рѣшения.

И. Толевъ: Имате грѣшка.

Д. Тончевъ: Имамъ грѣшка? Моля, г. Толевъ, Вие, който сте много просвѣтенъ по тази работа, вземете което и да е traité по административно право, напр., това на Дарестъ, което се намира тукъ, въ библиотеката, отворете го на стр. 219 и ще видите, че, споредъ него, административното настояителство, tutelle administrative, попада подъ дискреционитѣ рѣшения на властта. Затова днесъ, поне въ доктрината, нѣма споръ. Може тукъ да споримъ азъ и г. Толевъ или другъ нѣкой, но то е единъ установенъ принципъ. Слѣдователно, ако съставителитѣ на законопроекта, на стр. 5 казватъ, че дискреционитѣ рѣшения на административната власт не могатъ да бждатъ обжалвани, а по-долу казватъ, че всички онѣзи дѣйствиа на администрацията, които произхождатъ отъ нейната власт, даже като tutelle administrative, ще бждатъ обжалвани, това е истинско противорѣчие. Вижда се, че самитѣ автори на законопроекта, въ това отношение, сж имали едно смѣтно, тъмно понятие и сж изпаднали въ това флагагрантно противорѣчие. Че и този членъ ще мине, азъ и въ това съмъ увѣренъ; но моята идея бѣше слѣдующата: ако ние искаме да осигуримъ, да консолидираме самоуправлението на общината, осигуряването да не бжде по този начинъ, съ тази реформа, а да бжде съ най-естественото срдѣство — децентрализациата. То е единъ важенъ въпросъ и съ голѣми послѣдствия. Азъ за него ще говоря по-напросто при второто четене на законопроекта, когато ще се разисква чл. 23.

Засега свършвамъ своитѣ кратки бѣлѣжки по законопроекта и бихъ помолилъ почитаемото правителство да уважи тия мои съображения. Ако, въ краенъ случай, се намѣри и отъ него, и отъ народното прѣдставителство, че тѣ не сж прави и се пристѣжи къмъ разискване въпроса за приемане принципа и дойдемъ до втория въпросъ, какво трѣбва да бжде правосъдието у насъ срѣщу администрацията, да-ли чисто административно или да се разшири компетентността на обикновенитѣ сдилища, азъ съмъ за послѣдното, по ония съображения, които изложихъ. Ние, г. г. народни прѣдставители, по моето скромно убѣждение, нѣмаме нито исторически причини, нито традиции да отиваме да създаваме това чисто административно правосъдие. Вѣрно е, че то не е несъвмѣстимо, даже, ако щете, съ републиканската форма на управление, както е въ Франция, но тамъ вече дѣйствува традицията. Колкото републиката да не е съвмѣстима съ едно останало антично учрѣждение на традиции, ти, традицията, въ много отношения е по-силна отъ най-твърдитѣ конституционни вѣзгледи. А пъкъ ние, казахъ, нѣ-

маме нито исторически причини, нито традиции да вървимъ по тѣхъ.

Тия сж моитѣ бѣлѣжки, които считамъ за длѣжност да направя.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: По реда на записанитѣ оратори иде г. Константинъ Илиевъ, но той ми заяви, че се е споразумѣлъ съ г. Генадиева да си отсѣпятъ взаимно мѣстата.

Има думата г. д-ръ Никола Генадиевъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Напата партия ще гласува по принципъ законопроекта за административното правосъдие. Ние намираме, че тоя законопроектъ не е противенъ на конституцията и отговаря на днешнитѣ нужди на българския народъ. По принципиалния въпросъ, повдигнатъ отъ почитаемия карловски народенъ прѣдставителъ г. Тончевъ, азъ мисля, че той се намира въ заблуждение. Въ извѣстни държави е възприето установлението на административното правосъдие съ специаленъ членъ на конституцията, било затова, защото въ по-прѣжнитѣ конституции е имало постановления, които сж правили задължителни измѣненията на основния законъ въ тази смисълъ, било затова, защото измѣненията на конституцията тамъ прѣдставляватъ по-голѣма леснотия, отколкото въ България. Ние отдавна сме вписали въ програмата си административното правосъдие. И ако бѣше повдигнатъ въпросътъ, когато се гласуваше отъ XIV-то обикновено Народно събрание дневниятъ редъ за измѣнение на конституцията, не само нѣмаше да бжде грѣшка да се впише въ основния законъ, но това нѣщо щѣше да бжде полезно, тошкозъ повече, че въ текста на конституцията можеше да се прѣввиди нѣщо повече, да се прѣкратятъ границитѣ на обикновеното административно правосъдие; да има едно тѣло, което да приготвя и да прѣглежда законопроектитѣ, прѣдставени отъ разнитѣ министерства, та да се избѣгнатъ неудобствата отъ несъгласията въ разнитѣ закони, произхождащи отъ разни вѣдомства. Но, трѣбва да заблѣжимъ, че днешното правителство не можеше да се отстрани отъ дневния редъ, гласуванъ отъ XIV-то обикновено Народно събрание. Бившето правителство не е мислило върху този въпросъ. Нѣма да отида дотамъ, щото да кажа, че то не е мислило въобще върху измѣненията на конституцията. Но, въ всѣки случай, мислитѣ му не сж били свършено ясни. Това заключавамъ отъ една рѣчь на почитаемия г. Малиновъ, която той произнесе въ Свишовъ, като министъръ-прѣдседателъ. Въ тая рѣчь г. Малиновъ е казалъ: „Ние ще направимъ само необходимитѣ чисто формални измѣнения въ конституцията — нито сенатъ, нито държавенъ съвѣтъ, нито каквото и да е прикрито учрѣждение, което да бжде реакционно, нѣма да прѣдвиждаме“. Това показва, че лицето, което е произнесло тѣзи думи, не знае нито какво значи сенатъ, нито какво е държавенъ съвѣтъ, нито пъкъ може да разбере, че не всѣки сенатъ и не всѣки държавенъ съвѣтъ сж реакционни учрѣждения. Държавенъ съвѣтъ сжествува въ републиканска Франция и принася голѣми услуги на населението. Държавниятъ съвѣтъ, прѣдвиденъ на 1881 г. въ България, бѣше реакционно учрѣждение. Сенатътъ, каквото е историческото му развитие, е прѣдставителъ не само на заможната класа, ами на аристокрацията. Типъ на такъвъ сенатъ е английскитъ — камарата на лордоветѣ. Това не значи, че сенатътъ въ Франция е реакционно учрѣждение. Едно историческо законодателно тѣло, на което произхождението може да бжде аристократическо, приспособено къмъ свършенитѣ нужди на народа, може да бжде учрѣждение свършено демократическо. И, ако има нужда да се привежда доказателства въ това отношение,

бихъ ви посочилъ на проекта за сенатъ, изработенъ отъ почитаемия Хекторъ Дени, професоръ въ Брюкселския университетъ, на 1892 г., когато прѣдстоеше да се измѣни белгийската конституция. Социалистътъ Хекторъ Дени прѣдвидѣ сенатъ, въ който се прѣдставляватъ токозъ търговскитѣ интереси, колкото интереситѣ на интеллигентната частъ на населението, колкото и работническитѣ интереси. И, ако бѣше усвоенъ неговиятъ проектъ, подкрѣпенъ отъ пълната социалистическа партия, не допускамъ, че щѣше да се намѣри нѣкой много уменъ човѣкъ въ България да каже, че и този сенатъ е реакционно учрѣждение, само за това, защото името му е сенатъ.

Както и да е, XIV-то обикновено Народно събрание начерта програмата на всички измѣнения на конституцията, опрѣдѣли рамкитѣ, въ които можеше да се ограничи и правителството и великото Народно събрание. Великото Народно събрание бѣше властно да изкочи изъ тия рамки, защото надъ него нѣма властъ. Ако великото Народно събрание бѣше рѣшило: ние отиваме по-далечъ, ще минемъ къмъ членове на конституцията, за които не се е говорило въ Народното събрание, ще направимъ корененъ прѣвратъ въ държавата, нѣма кой да се противопостави, защото нѣма законна властъ надъ него. Но, то щѣше да бѣде нарушение на принципитѣ, защото измѣнението на конституцията въ България е подложено на пълъ редъ формалности, които да обезпечаватъ участието на народа въ всѣко нововведение въ основния ни законъ. Щомъ е прѣдвидено, че обикновеното Народно събрание трѣбва да се произнесе, кои членове прѣдстоятъ да бѣдатъ измѣнени, и изборитѣ се произвеждатъ върху този въпросъ, прѣдставителитѣ въ великото Народно събрание нѣматъ мандатъ отъ избирателитѣ си да говорятъ за друго нѣщо, освѣнъ за ония измѣнения, за които се е постановило въ обикновеното Народно събрание. Колкото и да нѣма властъ, която да ограничава великото Народно събрание, излизането отъ рамкитѣ, опрѣдѣлени отъ XIV-то обикновено Народно събрание, щѣше да бѣде отъ негова страна не само нарушение на принципитѣ, но и единъ актъ революционенъ. Ето защо, поведението на правителството се обяснява. Колкото и да е желало, административното правосъдие да бѣде разрѣшено отъ основния законъ, то не можеше да подложи на великото Народно събрание, свикано миналата година въ Търново, разрѣшението на този въпросъ. Трѣбва, слѣдователно, отъ друга страна да разглеждаме законопроекта: възможно ли е, при сегашнитѣ текстове на конституцията, да се внесе административно правосъдие въ България и конституционенъ ли ще бѣде или противоконституционенъ законопроектъ като този, който обсъждаме днесъ? Съображенията на почитаемия г. Тончевъ, за да обяви проекта неконституционенъ, сж, че никое лице и, слѣдователно, никое учрѣждение въ България не може да бѣде накарано съ единъ законъ да се подчини на сѣдии, които не сж естествени сѣдии. Никой нѣма право да отмѣни естествената юрисдикция. Кога е тази естествена юрисдикция? Обикновенитѣ сѣдилища. Никой я не отмѣнява. Да, но българскитѣ сѣдилища се занимаватъ да разрѣшаватъ между гражданитѣ и учрѣжденията разпри отъ гражданското право и да постановяватъ присѣди за нарушение на углавнитѣ закони. Колкото се касае до актове на администрацията, до разпореждане на властѣта, обикновенитѣ сѣдилища до днесъ не сж се занимавали съ тѣзи въпроси. Слѣдователно, това, което ви прѣдлагатъ въ законопроекта, излиза изъ рамкитѣ не на сега дѣйствующето правосъдие, както ние виждаме да се практикува отъ 30 години насамъ, но изъ рамкитѣ на конституцията. Мисля, че това е неоснователно. Ако сж наивни тия, които се осланятъ на чл. 13 отъ кон-

ституцията, трѣбва да ви обявя на всеуслышание, че единъ отъ наивнитѣ съмъ и азъ. Азъ намирамъ пълно удовлетворение на изискванията за прокарване на този законопроектъ въ текста на чл. 13. Той гласи: (Чете) „Съдебната властъ въ всичката ѝ ширина принадлежи на съдебнитѣ мѣста и лица...“ Административното сѣдилище съдебно мѣсто ли е? Безспорно. Щомъ като е постановено въ основния законъ, че съдебната властъ принадлежи на съдебнитѣ лица и мѣста, има ли нарушение на конституцията само затова, защото новото сѣдилище, което днесъ създаваме, щѣло да се занимава съ нѣща, съ които обикновенитѣ сѣдилища не сж се занимавали досега? Не виждамъ. Обяснителната таблица на г. Лукьянова, цитирана отъ г. Тончева, показва, че г. Лукьяновъ така е разбиралъ въпроса. За мене не важатъ запискитѣ на г. Лукьянова, а важни текстътъ на конституцията и, главно, този текстъ да бѣде тълкуванъ тѣй, както изискватъ пуждитѣ на нашето законодателство. Ние не трѣбва да забравяме, че сме повикани да управляваме тази държава, и че трѣбва да я управляваме не само точно споредъ законитѣ и конституцията, но още и съ разумъ. Ако бихме живѣли въ страна като Пруссия или въ страна като Англия, дѣто измѣнението на конституцията става тѣй, както седимъ, както се отмѣнява и измѣнява законътъ за горитѣ, тогава можеше не само да се поддържа, че административното правосъдие трѣбва да бѣде прѣдвидено въ конституцията, ами нѣмаше да има и противодѣйствие въ това отношение. Но, понеже живѣемъ въ държава, въ която, по примѣра на нѣкои изключителни страни, измѣненията на конституцията по специални причини ставатъ твърдѣ мѣчно — историята на прѣврата отъ 1881 г. доказва, че тия причини сж били сериозни — затуй ние не трѣбва да си играемъ само съ измѣнения и отмѣнения на конституцията, а да видимъ има ли или нѣма възможностъ да узаконимъ една назрѣла мѣрка, която да отговаря на насжщнитѣ нужди на населението, безъ да бутаме конституцията. А въ това отношение азъ съмъ напълно убѣденъ, че текстътъ на чл. 13 ни удовлетворява напълно. Ще си позволя да дамъ съвършено кратки обяснения по този прѣдметъ. Вземамъ текста на конституцията, какъвто е тукъ: (Чете) „Съдебната властъ въ всичката нейна ширина принадлежи на съдебнитѣ мѣста и лица...“ Напитѣ сѣдилища сж установени, слѣдъ като се гласува конституцията — не послѣдното измѣнение, а първоначалната конституция. Ония, които сж написали конституцията и които сж я възприели въ Търново на 1879 г. не сж знаели какви ще бѣдатъ сѣдилищата. Можеха да установятъ, че ще има едноличенъ съставъ на окръжнитѣ сѣдилища, както е въ Англия. Установиха континенталната система на колегиалния сѣдъ; установиха три инстанции. Можеха да прѣдвидятъ само двѣ инстанции: едната по сжщество, другата касационна. Слѣдователно, ако се върнемъ 33 години назадъ съ тази конституция въ ръка и се попитаме, имаме ли право ние, законодателното тѣло, да установимъ, щото сѣдилищата да бѣдатъ такива, каквито сж днесъ, ще отговоримъ: безспорно, имаме туй право. Имаме ли право послѣ да допълняме други сѣдилища? Отначало не о имало селски сѣдилища, освѣнъ мировитѣ; съ единъ законъ ги възприехме. Конституцията дава ли ни това право, да основаваме нови съдебни лица и мѣста? Безспорно, дава ни това право, както конституцията не ни попрѣчи по-късно на 1903 г. да отмѣнимъ тѣзи селски сѣдилища. Въ други държави сжществуватъ специални търговски сѣдилища. У насъ търговскитѣ процеси се разглеждатъ отъ обикновенитѣ окръжни сѣдилища, само че има отдѣления, които се занимаватъ съ търговскитѣ разпри. Имаме ли право, на основание конституцията, да основемъ ние търговски сѣдилища? Безъ съмнѣние. Азъ прѣдполагамъ, че нѣма

да минатъ много години, и ние въ България ще имаме търговски сѣдилища. Нуждата още не е наложилa тази необходимостъ, но и тя ще дойде, когато се развие търговията малко повече; ще стане нужуда единъ день да се измѣнятъ търговескитѣ разпри изъ тѣснитѣ рамки на процедурата, и това нѣма да бѣде нарушение на конституцията. Сега, да погледнемъ на въпроса отъ друга страна. Имаме ли право ние, законодателното тѣло, да разширимъ компетенцията на днесъ съществуващитѣ сѣдилища? Кой е казалъ, че окръжнитѣ сѣдилища, апелативнитѣ сѣдилища, Върховниятъ касационенъ сѣдъ нѣматъ право да се занимаватъ съ актоветѣ на администрацията? Обикновеното Народно събрание, въ закона за гражданското сѣдопроизводство и въ закона за углавното сѣдопроизводство. Но тѣзи закони сѣ гласувани подиръ конституцията. Ако при първото гласуване на врѣмненитѣ сѣдебни правила, които се замѣстиха отъ гражданското сѣдопроизводство, бѣше се вписало въ чл. 2 едно разширение, че обикновенитѣ сѣдилища ще се занимаватъ не само съ разпри отъ чисто гражданско право, ами още и съ отгѣненіе на извѣстни административни актове, това щѣше ли да бѣде законъ? Безспорно. Само че има една граница. Ние не можемъ да отидемъ до тамъ, щото, както е въ Съединенитѣ щати, да дадемъ право на сѣдилищата да се произнасятъ кон закони сѣ правилно възприемъ, кои закони сѣ конституционни. Защото конституцията изрично запрѣщава това. Само Народното събрание е властно да тълкува кой законъ е конституционенъ, при гласуването на кой законъ сѣ съблюденъ всички формалности, които прѣдвижда основниятъ законъ. Но, тази е единствената граница, която ни се налага отъ основния законъ. Слѣдователно, оттамъ нататъкъ, щомъ се касае за единъ правилникъ, който е актъ на администрацията, щомъ става дума за едно обикновено дѣйствиe на административенъ чиновникъ, ако бѣхме разширили компетентността на обикновеното сѣдилище, нѣмаше да има нарушение на конституцията. Ако, вмѣсто да повѣримъ тѣзи разпри на обикновенитѣ сѣдилища, както днесъ търговескитѣ процеси сѣ повѣрени на окръжнитѣ сѣдилища, постановимъ да има специални административни сѣдилища, както имаме право да постановимъ да има и специални търговески сѣдилища, ще има ли нарушение на конституцията? Не. Въпросътъ ми се вижда съвършено ясенъ. На второ мѣсто, по ли отговаря на нуждитѣ на населението, по ли е цѣлѣсообразно, разпритѣ, съ които се занимава законопроектътъ, разгледванъ днесъ отъ насъ, да бѣдатъ повѣрени на обикновенитѣ сѣдилища или на извѣрденитѣ административни сѣдилища?

По тоя въпросъ каквото мнѣние и да се възприме, нѣма да бѣде нарушение на принципитѣ. Мисля, обаче, че за постигането на цѣльта, която прѣслѣдваме, законопроектътъ е по-сполучливъ отъ прѣдложението, което прави почитаемиия г. Тончевъ. Не се касае нито за недовѣрие къмъ обикновенитѣ сѣдилища, които отъ день на день се развиватъ и даватъ по-голяма гаранция на българскитѣ граждани, че ще имъ запазятъ правдинитѣ и интереситѣ, нито се касае да се възприме нѣщо съществуващо по аристократическа традиция въ други държави.

Произхождението на административнитѣ сѣдилища въ нѣкои страни може да се дължи на кастовъ духъ, на привилегии, на мнѣнието, че административнитѣ чиновници не могатъ да бѣдатъ сѣдени отъ обикновени сѣдии, ами трѣбва съ оплакваніята противъ тѣхъ да се занимаватъ равни на тѣхъ. Но едно учрѣждение, създадено по този начинъ въ други врѣмена, ако днесъ, видоизмѣнено, приспособено къмъ днешнитѣ нужди на населението, може

да удовлетворява тѣзи нужди, нѣма защо да питаме отъ дѣ произхожда.

Сжко малко сѣ държавитѣ, които се управляватъ само съ една законодателна камара. Това не значи, че азъ искамъ за България да има сенатъ, защото, ако опитътъ и наблюдението сѣ доказали, че въ извѣстни щати отъ Сѣвероамериканскитѣ съединени държави едната камара не дѣйствува добръ, а дѣйтѣ камари вършатъ по-добръ законодателнитѣ функции, това е една особеностъ на англосаксонскитѣ народи и не доказва ли най-малко, че на народъ, който е билъ въ продължение на 500 години въ робство, на който социалниятъ и икономически битъ е съвършено различенъ отъ оня на народитѣ на континента или отвъдъ океана, ще бѣдатъ нужни двѣ камари. Не споменахъ сената, за да подкрѣпя мисълта си и за да ви докажа, че е възможно, противъ мнѣнието на почитаемиия г. Тончевъ, едно учрѣждение, което въ началото си е било аристократическо, днесъ да не носи този характеръ и да удовлетворява реалнитѣ нужди на населението. И въ Франция, по подобие на Англия, отъ която сѣ заимствували всички конституции на континента, сенатътъ отначало е билъ олицетворение на аристокрацията и защитникъ на нейнитѣ интереси, днесъ, обаче, не само въ монархическа Италия, ами и въ републиканска Франция не намиратъ за нужно да отмѣнятъ сената. Кждѣ 1885 и 1886 г. въ радикалнитѣ крѣгове въ Франция имаше мнѣние, че най-сполучлива демократическа реформа би било да се отмѣни втората камара. Отдавна вече тази теория е пропаднала. Развитието на третата република доказа, че законодателното тѣло съ двѣ камари е твърдѣ сполучливо устроено; развитието на третата република доказа, че сенатътъ повече отъ обикновената камара на народнитѣ прѣдставители е помогналъ, за да се запази републиката. Ето едно аристократическо учрѣждение, слѣдователно, което, приспособено къмъ съврѣмненитѣ нужди и видоизмѣнено, отговаря на изискванията на врѣмето, на нуждитѣ на населението, и аристократическото произхождениe не му прѣчи да бѣде полезно за държавата. Административното сѣдилище е сжщото нѣщо. Ние трѣбва да разгледаме въпроса съвършено отдѣлено. Не се касае да създадемъ привилегии за административнитѣ чиновници, нито за кметовѣтѣ, нито за министритѣ, напротивъ, тенденцията е, да се ограничи колкото е възможно повече тѣхната властъ. Ако има нужда нѣкой да ни дърпа за пепла, да ни обуздае, трѣбва да бѣде въ смисълъ, да не прѣкръчваме законнитѣ и разумни граници въ ограниченното инициативата на администрацията.

Касае се да се разгледа, да ли обикновенитѣ сѣдилища ще изпълнятъ по-сполучливо и по-полезно функциитѣ, които се възлагатъ на административния сѣдъ, или тази работа може да бѣде по-добръ вършена отъ специални учрѣждения. И въ това отношение азъ ни най-малко не се двоуми да ви кажа, че административнитѣ сѣдъ за мене прѣдставлява по-голяма гаранция. Не че сѣднитѣ отъ обикновенитѣ сѣдилища биха били наклонни да фаворизиратъ администрацията или да ѣ създаватъ спѣнки, но защото, възпитани въ извѣстенъ духъ, тѣ не само не владѣятъ потребнитѣ познания и особенитѣ изисквания за правилното функциониране на държавната администрация, но тамъ е именно по-малка гаранцията, че ще бѣдатъ прѣдпазени отъ увлѣчение въ една или друга смисълъ: подъ влиянието на правителството или въ противоположенъ духъ. Напротивъ, когато създадеиъ специаленъ сѣдъ, както е държавниятъ сѣдъ въ Франция, отъ хора рекрутирани съ всички грижи, които виждаме, че личатъ въ настоящия законопроектъ; когато вземешъ мѣрки да попаднатъ тамъ по-опитни хора, по-възрастни даже — хора запознати съ осо-

бенитѣ нужди на администрацията на единъ народъ, който живѣе самостоятеленъ животъ само отъ 30 години — по-благоразумно, по-цѣлесъобразно ще бѣде на него да повѣришъ всичката юрисдикция на административнитѣ сѣдилища.

Тѣзи два въпроса уяснени, не ми се прѣдставява никаква спънка, за да бѣде гласуванъ законопроектътъ по принципъ. Когато се вникне въ подробноститѣ, безъ съмнѣние, недостатъци ще се намиратъ. Ако законопроектътъ бѣде разглежданъ отъ специална комисиия отъ най-мѣдритѣ законовѣдци въ страната въ продължение на 6 мѣсеца, въ продължение на двѣ години, той ще излѣзе по-зрѣло обмисленъ отъ сегашния, но пакъ нѣма да бѣде свършенъ. Животътъ ще покаже какъ купа този законопроектъ и подиръ двѣ-три години, може-би, ще има измѣненъ въ него. Самиятъ Върховенъ административенъ съдъ заедно съ помощта на Върховния касационенъ съдъ ще създадатъ специална юриспруденция. Ако прѣдстоеше административнитѣ разпри да бѣдатъ прѣдоставени на разглеждане на обикновения съдъ, азъ бихъ прѣдпочелъ едно отдѣление отъ Върховния касационенъ съдъ, защото пакъ тамъ намирамъ повече гаранция на опитностъ, на наблюдение, на наука, ако щете, па и на възраст, откоето въ по-низшитѣ инстанции на сѣдилищата. Административниятъ съдъ, какъвто се прѣдвижда тукъ, ще създава отсега-нататъкъ юриспруденция; той ще бѣде сезиранъ съ много трѣнливи въпроси. Ние вече виждаме нѣкои недостатъци на този законъ. Ние виждаме нѣкъдѣ, където има видимо противорѣчие, въ други мѣста, където има нѣщо несъгледано, и това е свършено естествено и обяснимо.

Административно правосѣдие, г. г. народни прѣдставители, не че не съществува въ България; то съществува, но не е пълно. Противъ извѣстни административни актове има начинъ на оплакване; за беззаконията, жертва на които могатъ да бѣдатъ правата или интереситѣ на гражданитѣ, има начинъ на оплакване, но всичко това не е систематизирано. Въ отдѣлнитѣ закончета, където случайно, само сегисъ-тогисъ е прѣдоставено на гражданитѣ да се оплакватъ противъ дѣйствиата на извѣстни чиновници, не е прѣвидена пълна гаранция, за да бѣдатъ обезпечени до максимумъ гражданитѣ не противъ злоупотребленията, но и противъ погрѣшкитѣ, противъ бездѣйствието, противъ невѣжеството. Недѣйте си мисли, че България досега е управлявана по произволъ и че ние съ закона за административното правосѣдие ще вържемъ рѣцѣтъ на управницѣтъ да не вършатъ беззакония. Това, което единъ околийски началникъ безъ свѣтъ и стѣснение е вършилъ досега, ще го върши и въ бъдеще, върши този законъ за административното правосѣдие, защото незаконитѣ му дѣствия, поговитѣ прѣстѣпления нѣма да бѣдатъ разглеждани отъ административнитѣ сѣдилища; оплакванията противъ тѣзи дѣствия ще се отправятъ пакъ къмъ обикновенитѣ сѣдилища. Ако обикновенитѣ сѣдилища не сѣ давали пълно удовлетворение на гражданитѣ, за туй не сѣ виновни тѣ; понѣкога сѣ виновни самитѣ граждани, защото не знаятъ да прѣслѣдватъ беззаконието, а най-много сѣ виновни нравитѣ, неминуемо съществуващи въ единъ народъ, на който самостоятелниятъ животъ е твърдѣ прѣсенъ. Ние сме живѣли 500 години подъ управление, отдадено всецѣло на произвола, безъ никакъвъ законъ, извънъ всѣкакъвъ законъ; не можемъ въ 30 години изъ единъ пътъ да ограничимъ, да обуздаемъ всичкитѣ своеволия на конституиранитѣ власти. Но има нѣща, за които учредителитѣ или досегашнитѣ законодатели не сѣ се замисловали и които се изискваха съ развитието на нашия административенъ

животъ. На васъ се е случвало понѣкога, може-би, да срѣщнете човѣкъ, на когото нивата е взета, за да се построи мостъ или да се прѣкара шосе, а указъ за отчуждаването не е издаденъ, паритѣ на човѣка не сѣ платени. Единъ специаленъ законъ казва, че не можешъ да посегнешъ на имота на никого, ако прѣдварително нѣма указъ за отчуждаването му за обществена полза и ако прѣдварително не сѣ му платени паритѣ. Този законъ въ България не се съблюдава твърдѣ често.

И. С. Бобчевъ: Това и конституцията го прѣд-вижда.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Това е единъ принципъ, който е вписанъ и въ конституцията, но повторенъ въ специалния законъ за отчуждаване имоти за обществена полза. Законътъ и принципътъ на конституцията не се съблюдаватъ и нѣма какъ да се оплачешъ; паритѣ ще платятъ, но, може-би, подиръ 2—3 години, а сега-засега ти вземахъ нивата заедно съ посѣвитѣ. Да обуздаешъ администрацията, да накарашъ инженеръ да не заграбва нивата ти, да накарашъ околийския началникъ да не му праща стражари — ето единъ прѣдметъ, който трѣбва да бѣде разглежданъ, отъ административния съдъ.

Желаате ли да прѣмина въ друга областъ? Законътъ постановява, че всички български граждани трѣбва да служатъ въ войската, да платятъ крѣвния си данѣкъ; но сѣщия законъ прави извѣстни изключения заради болнави хора или за единственъ синъ на водовица. Ще се оплачешъ до наборната комисиия; ако молбата ти не мине, при всичко че тя е законна, и върховната провѣрочна комисиия не обърне внимание на нея, имашъ право да се оплачешъ до военния министъръ. Тамъ вече никаква гаранция нѣма — не защото министърътъ е воененъ, но въ всички министерства е сѣщото. Военниятъ министъръ ще разгледа молбата по начинъ, по който тя ще му бѣде докладвана. Твърдѣ често най-обикновенитѣ и най-даровититѣ министри вършатъ грѣшки, защото сѣ прѣтрупани съ работа. Когато имъ се докладва такъвъ единъ въпросъ отъ такава дребна важностъ, не могатъ да видятъ повече отъ това, което въ писменъ или устенъ докладъ ще имъ разправи началникътъ на отдѣлението. И ако той се заблуди, нѣма никаква гаранция, че незаконно взетиятъ войникъ ще бѣде освободенъ отъ войската. А въ това врѣме, додѣто се оплаква, додѣто се докладва на военния министъръ, той може да си изслужи военната повинностъ.

Азъ бихъ желалъ да има едно сѣдилище, което да се занимава съ тия нѣща. И тази работа ще я свърши пакъ административното сѣдилище. Не за да обуздаемъ злоупотребленията на административнитѣ чиновници ние създаваме този законъ; не затова, защото до днесъ България се е управлявала незаконно, ами защото има назрѣла нужда: ние искаме да прѣдпазимъ гражданитѣ отъ пакоститѣ, които се нанасятъ на тѣхнитѣ права, на тѣхнитѣ имоти, не толкова отъ злата воля, колкото отъ глупостта, колкото отъ незнанието и колкото отъ факта, че нѣма контролъ надъ административнитѣ дѣствия на чиновницѣтъ. А когато нѣма контролъ надъ дѣйствиата на когото и да е, който носи властъ въ рѣцѣтъ си, да докарашъ и Св. Петъръ отъ небето да управлява една държава или една околия, на втората недѣля вече ще върши беззакония. Слѣдователно, прѣдстои да се установи този контролъ, и тѣй погледнато на въпроса, свършено хладнокрѣвно, безъ никакви декламации и безъ никакви неосновни оплаквания, азъ мисля, че по-скоро и по-добрѣ ще се постигне цѣлътъ, ако се повѣри работата на специаленъ административенъ съдъ.

Понеже ми бѣше думата за недостатѣцитѣ на законопроекта, независимо отъ грѣшкитѣ, които ще мо-

гатъ да бъдат поправени отъ бждщата юриспруденция, независимо отъ материала, който практиката на сждилището ще даде на законодателното тѣло, за да усъвършенствува този законъ, нека да се ограничи да го възприемемъ засега по принципъ, нека да искаме да бъде той, колкото е възможно по-тщателно разгледанъ отъ комисията и да бждемъ малко по-снизходителни за несъвършенствата, които би представлявали.

Главниятъ недостатъкъ, собствено, се състои въ това, че, доколкото разбирамъ, този законопроектъ е заимствуванъ отъ французкото законодателство. Това законодателство подразбира и други административни сждилища. Подъ Върховния административенъ сждъ, както е държавниятъ съветъ въ Франция, има цѣли стъпала по-долу стоящи, пониска степенъ на административно правосъдие. Тѣзи низки стъпала ние ги нѣмаме. Понеже сега изработваме единъ цѣлъ законъ, понеже нѣмаме нито врѣме, нито възможностъ да прѣгледаме и да прѣработимъ всичкитъ постановления на разнитъ закони, които се занимаватъ съ частично раздаване на административно правосъдие, отъ туй произхожда и главниятъ недостатъкъ. То би заприличало, да захванешъ да изработвашъ едно здание отъ горния етажъ, когато долниятъ етажъ стои още старъ, недокуренъ, и послѣ, като свършишъ горния етажъ, ще работишъ долния. Може-би щѣше да бъде по-добъръ, още прѣди да влѣзе законопроектътъ въ комисията, да се избѣгнѣха ония недостатѣци, които могатъ още отсега да се съзратъ. Най-послѣ, то не е голѣма работа, върху която не бива и особено да се настоява. Обяснявамъ си бързането на почитаемото правителство да внесе този законопроектъ. Административното правосъдие се иска отъ всичкитъ партии, безъ изключение, а на него се падна честта да въведе тази важна и сериозна реформа въ България. Когато дойде денятъ на сватбата, булката ще излѣзе и ще си прѣдстави чейза, че макаръ билъ шитъ-недошитъ.

Бихъ помолилъ почитаемата комисия — свършено съмъ съгласенъ съ прѣдложението на одного отъ нашитъ уважаеми събратя, да бжде специална и да обгрѣща повече нѣщо, отколкото комисията по правосъдието — бихъ я помолилъ, казвамъ, да обърне особено внимание на чл. 18. Казахъ прѣди малко, че ние имаме нужда, когато прѣдприемаме една важна реформа, да не отиваме до крайностъ. Да обуздаемъ колкото е възможно своеволията на администрацията, но да внимаваме да се не спнемъ и да направимъ невъзможна самата администрация. Когато се говори въ чл. 18 за отгѣнението на административнитъ правила, може-би ще има мѣсто да се разгледа този въпросъ и отъ друга страна. Въмѣсто абсолютно отгѣнение на всички правилници, издадени като допълнение на законитъ — понеже тѣ до извѣстна степенъ съставляватъ частъ отъ законитъ — да се прѣдвидятъ прѣдварителни гаранции още когато се изработватъ правилницитъ, било едно специално учрѣждение, била една специална комисия отъ Касационния сждъ, било самиятъ административенъ сждъ да бжде сезиранъ съ тѣхъ и да дава мнѣние, безъ да ограничава Министерския съветъ. Правата на администрацията въ никой случай не бива да се ограничаватъ. Правилницитъ ще се издаватъ отъ Министерския съветъ съ царски указъ, прѣдставенъ отъ компетентния министъръ. Ограничението правата на върховнитъ административни тѣла би било опасно за държава нова, като нашата, но да се прѣдвидятъ всички гаранции, които биха обезпечили правилното издаване на правилницитъ, които биха погрѣчили да се прѣкръчва и самиятъ законъ — защото въ България има правилници, които съдържатъ, извънъ закона, нови постановления — то ще бжде нѣщо разумно. Най-добъръ ще бжде да се разрѣши този въпросъ въ чл. 18.

Тѣзи сж краткитъ бѣлѣжки, които имамъ да направя по този законопроектъ. (Нѣколцина отъ болшинството ржкоплѣскатъ)

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата севлиевскитъ народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Илиевъ.

К. Илиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Достатъчно вече се говори по този законопроектъ, достатъчно сте освѣтлени по всички ония въпроси, които можеха да се повдигнатъ, обаче, ще позволите и на мене да направя нѣколко бѣлѣжки по този законопроектъ.

Този законопроектъ, г. г. народни прѣдставители, би трѣбвало да бжде внесенъ не сега, а прѣди 30 и толкова години, още при създаването на държавата ни, защото спороветъ, които той се стреми да уравни, сж почнали да се появяватъ и да сжществуватъ още отъ самото създаване на нашата държава. Та не е чудно, че сега се внася такъвъ законопроектъ, а чудно е, че не се е внесълъ още въ самото начало. България не е имала право досега да претендира, че е една правова държава, защото цѣла една областъ отъ стѣлковения на права и интереси, отъ една страна, на публичната властъ, отъ друга страна, на българскитъ граждани, не сж имали възможностъ да бждатъ защитени. Всѣка една модерна конституционна държава, която претендира да бжде правова държава, обязательно трѣбва да има административно правосъдие. Функциитъ на административната властъ сж най-разнообразни и твърдѣ широки; крайната цѣль на всичката тази сложна административна дѣйностъ е общото благо. Административната властъ има да изпълни редъ задачи; тя трѣбва да се грижи да обезпечи външната и вътрѣшната безопасностъ на държавата; тя трѣбва да се стреми да създаде условия за правилното развитие на духовния животъ на страната, да подготвя условия за икономическото развитие на страната, да подготвя условия за нейната търговия и пр. Въобще една отъ най-сложнитъ форми на дѣятелността на държавната властъ е именно административната. Е добъръ, г. г. народни прѣдставители, тази административна властъ, въ стремлението си да осжществи тѣзи свои задачи, ежедневно и на всѣка крачка, може да се каже, дохожда въ стѣлковение съ интереситъ и правата на частнитъ лица. Злата воля или кривото разбиране на закона често щѣ накърнява, както казахъ, правата и интереситъ на частнитъ лица. Тѣзи именно накърнени интереси и права отъ страна на административната властъ досега у насъ не сж имали защита или не сж могли да бждатъ правилно защитени. Ние имаме още отъ самото създаване на нашата държава права и интереси, които е трѣбвало да бждатъ защитени, а не е имало законъ, съ който тѣ биха могли да бждатъ защитени. Значи, имало е нужда да се създадатъ мѣрки, да се създадатъ условия, за да могатъ да се гарантиратъ правата и интереситъ на българскитъ граждани и, отъ друга страна, да се обезпечи закономѣрностъ въ дѣйствието на административната властъ. Такива едни учрѣждения, такива едни мѣрки въ защита на българскитъ граждани досега не е имало. Безспорно е, има зачатѣци, има тукъ-тамъ опитвания да се създадатъ такива гаранции за защита правата и интереситъ на българскитъ граждани отъ произволни актове на администрацията, но нѣщо системно, нѣщо цѣло, което да се нарича административно правосъдие, такова нѣщо нѣма. Ние имаме редъ юрисдикции, които цѣлятъ да дадатъ такава една гаранция на българскитъ граждани, но специаленъ законъ нѣмаме. Ние имаме извѣстни административни закони, въ които се прѣдвижда, че при извѣстни стѣлковения между актоветъ на администра-

тивната власт, отъ една страна, и правата и интереситъ на българскитъ граждани, отъ друга, да бъдатъ обжалвани прѣдъ сѣдебно учрѣждение. Има ли други юрисдикции, дѣто по иерархически редъ трѣбва да стане това обжалване, за да могатъ да се възстановятъ нарушенитъ права и интереси на българскитъ граждани и, отъ друга страна, да се обезпечи закономѣрностъ въ дѣйствиата на администрацията? Имаме и други специални юрисдикции, така нареченитъ комисии, напр., по облагането съ данѣкъ на българскитъ граждани; тамъ сѣ прѣдвидени първа, втора и трета инстанции; имаме и други, каквато е Върховната смѣтна палата, която е сѣщо така една административна юрисдикция, натоварена, за да може да разрѣшава спороветъ, които се пораждатъ между административната властъ и българскитъ граждани; имаме и други още комисии, които сѣщо така — по благоустройството, напр. — сѣ прѣдначени да уреждатъ тази материя, но ние нѣмаме нѣщо системно досега и една юрисдикция напълно да отговаря на назването „административно правосѣдие“, административенъ сѣдъ ние не сме имали. Дѣто ще се каже, нужда отъ административно правосѣдие ние сме имали още отъ самото начало, на сѣществуването на нашата държава. И не сѣ прави онѣзи господа, които казватъ, че за създаване на административно правосѣдие било нужно да бѣде указано въ самата конституция. Защото що е административно правосѣдие? Това е да дадете на българскитъ граждани или на гражданитъ на една държава срѣдства, за да могатъ да се защитятъ отъ произволнитъ акции на административната властъ и да обезпечите закономѣрностъ въ дѣйствиата на административнитъ чиновници или на административнитъ актове. Това е то административно право. Никакъ държава въ свѣта, която претендира на правовъ редъ въ себе си, не може да остави на произвола на административнитъ чиновници нейнитъ подданици. Въпросътъ е свършено другадъ: кому да се повѣри раздаването на това административно правосѣдие? Тамъ вече се поражда споръ — дали тѣзи органи трѣбва да бѣдатъ обикновени сѣдилища, дали нѣкакви комисии или смѣсени юрисдикции или трѣбва да бѣдатъ особени сѣдилища, наречени административни сѣдилища. Този е всичкиятъ споръ, който се поражда. Има нѣколко мнѣния, нѣколко прѣдложения, за да се обезпечи закономѣрностъ въ дѣйствиата на административнитъ чиновници. Едни искатъ да гарантиратъ гражданитъ отъ нарушение правата и интереситъ имъ отъ произволнитъ и незаконнитъ актове на администрацията, като се децентрализира административната властъ, като се прѣхвърли по-големата частъ отъ нейнитъ функции върху самоуправителнитъ тѣла. Но това е невъзможно да се направи навсѣкѣдъ, защото, ако то вирѣе и се развива въ Англия, то се дължи на сѣвѣмъ други самостоятелни битови условия, които не могатъ да бѣдатъ присадени и да се развиватъ въ други държави. Други прѣпорѣчватъ, за да се неутрализиратъ актоветъ на административната властъ, да се възлага това на законодателната властъ чрезъ разнитъ интерпелации и запитвания къмъ надлежнитъ министри и пр. То е едно срѣдство, единъ палиативъ, който не може да достигне своята цѣль. Други мислятъ, че това може да стане, като се остави на самата административна властъ, отъ която изхождатъ разпорѣжданията за извършването на тѣзи актове, тя, по иерархически редъ, чрезъ висшия надзоръ, да може да отмѣнява или измѣнява онѣзи дѣйствиа, които не сѣ закономѣрни или сѣ произволни, и нарушаватъ правата и интереситъ на гражданитъ. Но отгукъ могатъ да видятъ мнозина, на и отъ практическия животъ се вижда, че не може да се постигне гонимата цѣль, защото онази властъ, която дава известни разпорѣждания или прави из-

вѣстни актове, нѣма да отмѣни онѣзи актове, които тя е заповѣдала да се направятъ. Самата държава, която е извършила известни актове, ще бѣде сѣдия въ тѣзи си дѣйствиа. Естествено, въ този случай не може да се постигне гонимата цѣль. Най-важната мѣрка, чрезъ която може да се обезпечи закономѣрностъ и правомѣрностъ въ дѣйствиата на административната властъ, то е да се даде възможностъ на гражданитъ направо да се поттжватъ прѣдъ едно специално създадено за това учрѣждение, наречено административенъ сѣдъ, който да има право да отмѣнява незаконнитъ дѣйствиа на администрацията и да възстановява нарушенитъ права и интереси на гражданитъ. Кому, сега, трѣбва да се повѣри тази функция? Тамъ се поражда и спорътъ. Ако се повѣри на обикновенитъ сѣдилища, както това се поддържа отъ твърди мнозина, противникитъ твърдятъ, че тогава именно се нарушава равновѣсието между тритъ функции на държавната властъ, именно между правосѣдието, административната и законодателната. Защото, ако се даде възможностъ на правосѣдието да отмѣнява дѣйствиата на административнитъ органи, това би значило, да се даде възможностъ на една отъ властитъ, които трѣбва да бѣдатъ независими и свободни една отъ друга, да се бърка въ дѣйствиата на другата властъ, да отмѣнява дѣйствиата на административната властъ, когато тѣзи работи не влизатъ въ нейната компетентностъ; и обратно, други поддържатъ, че, ако се създаде едно административно правосѣдие, независимо отъ онзи порокъ, който сѣществувал, че самата администрация ще бѣде страна въ дѣлото си и сѣщеврѣменно сѣдия, но искатъ да кажатъ, че съ тсва пѣкъ се нахърнява и принципътъ, защото се отнематъ функциитъ на сѣдебната властъ. Този споръ е дълговрѣмененъ, обаче клони да се разрѣши и се е разрѣшилъ въ полза на създаване особени административни сѣдилища, различни отъ обикновенитъ и граждански сѣдилища. Яркитъ защитници на тѣзи, които поддържатъ, че трѣбва да се даде раздаването на административното правосѣдие на обикновенитъ сѣдилища, поддържатъ, че се нарушава принципътъ за единството на сѣдебната властъ и, отъ друга страна, невъзможността по другъ начинъ да се разрѣши спорътъ. Практическиятъ животъ, обаче, е намѣрилъ, че може да се създаде особено административно сѣдилище, което да разрѣжда спороветъ, възникнали между гражданитъ и административната властъ поради нарушенитъ, чрезъ произволни дѣйствиа отъ страна на администрацията, права и интереси на гражданитъ, защото самото естество, самата задача на административната властъ, самитъ нейни дѣйствиа сѣ отъ такова естество, че тѣ не могатъ поради това си естество да бѣдатъ разгледвани и разрѣшавани отъ обикновенитъ сѣдилища. Трѣбва да се влѣзе въ сѣщността на принципа за раздѣлянето на властитъ, за да се види въ какво е различна дѣйността на административната властъ отъ оная на правосѣдната, на сѣдебната властъ, за да се разбере, че дѣйствително органитъ, които бѣдатъ натоварени да отмѣняватъ дѣйствиата на административната властъ, трѣбва да бѣдатъ органи, трѣбва да бѣде сѣдъ, стоящъ внѣ отъ сѣдебната властъ. Държавната властъ, за да се разбере, има за изходенъ пунктъ самата държава. Отъ многото опрѣдѣления има едно, което най-подхожда — държавата е обединение на осѣдналъ народъ въ една колективна, юридическа личностъ, надарена съ воля и дѣеспособностъ. Тази воля, обаче, на държавата е различна отъ волята на всички, които сѣ въ нея и внѣ отъ нея, не само по своята природа, по своята степенъ на интензивностъ, но още и затуй, че тя има способностъ да заповѣда, а да заповѣдващъ, значи да даващъ разпорѣждания и заповѣди, въобще да ималъ възможностъ да властвуващъ, да налага

гашъ волята си надъ свободната личностъ. Проявлението на държавната властъ могатъ да бъдатъ много разнообразни, обаче всички тѣзи нейни проявления могатъ да се сведатъ къмъ три главни категории. Една категория нейни функции сж ония, които сж насочени да създаватъ норми, задължителни за всички онѣзи, които съставляватъ държавата. Това проявление на държавната властъ е най-вѣрховното проявление на нейната сжщностъ: по-горѣ отъ себе си тя нѣма друга властъ, нито има нѣкоя, която да я ограничава. Другото проявление на държавната властъ е именно проявлението ѝ като сждебна властъ, която има за задача да разрѣшава спороветѣ, възникнали по поводъ приложението на законитѣ, на нормитѣ, които сж създадени отъ законодателната властъ. Въ тази си дѣятелностъ сждебната властъ има за цѣль единично само приложението на закона, търсенето на правото между фактитѣ, съобразно съ закона. Обаче, държавната властъ, въ проявлението си като административна, е много разнообразна и обема по-голѣмата частъ отъ дѣйствието на държавната властъ. Държавната властъ, наречена административна или езекутивна, изпълнителна властъ, има за цѣль общото благо на всичкитѣ лица, които съставляватъ държавата. Тази властъ прилага законитѣ, но не ги прилага така, както ги прилага сждебната властъ, а законитѣ ѝ служатъ само за прѣдѣли, за граници, въ които тя, административната властъ, развива своята дѣятелностъ. Законътъ е мисълта, волята, а административната властъ е дѣйствието на държавата. Административната властъ, административната изпълнява презюмираната воля на законодателя, на държавата, изразена въ този законъ. Административната властъ е свободна въ своитѣ проявления, въ своята дѣятелностъ, въ кръга, въ рамкитѣ на закона, но съобразно съ оная цѣль, която трѣбва да прѣслѣдва административната властъ, именно общото благо на всички, които съставляватъ тази държава. И когато е въпросъ да се прѣцѣняватъ, да се обекждатъ дѣйствието на административната властъ, този, който ще ги обекжда или онзи органъ, който ще раздава административно правосъдие, не може да има единично за цѣль само приложението на закона и да търси правото въ фактитѣ, а, освѣтъ тази работа, този сждь трѣбва да има още за цѣль да прѣцѣнява актоветѣ на административната властъ и по отношение на общата цѣль, която административната властъ прѣслѣдва, т. е. общото благо; не да гледа, да-ли това дѣйствие е съобразно съ закона, да-ли административниятъ органъ не е излѣзълъ изъ прѣдѣлитѣ, прѣдоставени му отъ закона или да даде друга насока, но трѣбва да види, да-ли тази дѣятелностъ, този административенъ актъ е въ съгласие, въ насока да отговаря на общото благо, на общата цѣль, която се прѣслѣдва. Това именно различие въ обекждането, въ прѣцѣняването на дѣйствието на административнитѣ органи дава право на онѣзи, които смѣтатъ, че разрѣшението на спороветѣ между гражданитѣ и административната властъ по поводъ на произволни актове трѣбва да се повѣри на единъ особенъ, специаленъ сждь, нареченъ административенъ сждь.

Административниятъ сждь не трѣбва да стои далече отъ самата администрация, защото, по самото си естество, дѣлата на администрацията сж такива, които трѣбва да бъдатъ разгледани твърдѣ скоро, бързо прѣцѣнявани, бързо отмѣнявани, или пъкъ привеждани въ изпълнение — работа, която обикновенитѣ сждилища, колкото и да измѣняваме процедуритѣ, колкото и да скривяваме сроковетѣ, по самото си естество, по начина на обекждане фактитѣ, на приложението на закона, не могатъ да извършватъ; тѣ не могатъ да раздаватъ административно правосъдие.

Поддържа се отъ нѣкои автори, че административниятъ сждь, административното правосъдие, чрѣзъ своитѣ органи, трѣбва да израстне, така да се каже, изъ самата администрация постепенно, като се захване отъ най-долнитѣ ѝ инстанции, които да бъдатъ органи на активната администрация. Обикновенитѣ органи на администрацията да се различаватъ при раздаването на правосъдие само въ процесуално отношение; само че, когато ще обекждатъ извѣстни актове на сжщата администрация, трѣбва да поставятъ по извѣстна, специално за това създадена за тѣхъ, процедура. Колкото се отива по-нагорѣ, трѣбва този елементъ на активната администрация да се изключва и, най-навѣрха, вѣрховниятъ сждь да бъде истински сждь, състоящъ се отъ лица, които да стоятъ извънъ активната администрация, да бъдатъ хора, назначени специално за раздаване на административно правосъдие. Този начинъ на разрѣшаване на този въпросъ е усвоенъ почти отъ всички европейски държави. Стариятъ принципъ за единството на сжда сжществува още въ Англия и въ Съединенитѣ щати, но и тамъ вече въ много отношения отъ компетенцията на общитѣ сждилища сж изземени маса административни актове, които сж повѣрени на специална юрисдикция. И въ тѣзи държави, дѣто отъ дълги години по традиция се поддържа този принципъ, единството на сжда, и тамъ отъ денъ на денъ се убѣждаватъ, че обикновенитѣ сждилища не сж въ положение да защитятъ правата и интереситѣ на гражданитѣ, нарушени отъ публичнитѣ актове на администрацията.

Въ разнитѣ държави административнитѣ сждилища сж организирани по различенъ начинъ. Понечето, обаче, иматъ три инстанции; такива сж въ Пруссия. Въ Франция и Италия иматъ по двѣ инстанции, а нѣкъдѣ иматъ само една инстанция, както е, напр., въ Саксъ-Кобургъ-Гота въ Австрия. Нашиятъ законопроектъ е напълно сходенъ съ онзи, който е въ Австрия; тамъ сжщо така има само единъ Вѣрховенъ административенъ сждь, безъ да има низши инстанции. Останалата частъ на нашия законопроектъ е взета въ голѣмата си частъ отъ французкото административно правосъдие. Но нашиятъ законодатель или авторитѣ на нашия законопроектъ, като сж възприели австрийската система само на единъ сждь, на едноинстанционния вѣрховенъ сждь, сж направили това, както се вижда, не защото намиратъ, че то е най-правилното разрѣшаване, че то е послѣдната дума на науката, за да се достигне по-бързото и правилно обезпечение закономѣрността въ дѣйствието на административнитѣ органи, а сжщо и за възстановяване правата и интереситѣ на гражданитѣ, но затуй, защото у насъ не може да се постави друго — не можехме ние съ тоя законопроектъ да създадемъ нѣколко инстанции за административното правосъдие. Азъ ви казахъ още отъ самото начало, че досега България се е стремела по различни начини да добие правда, да въведе правовъ редъ и закономѣрностъ въ дѣйствието на административната властъ, и ви казахъ какъ: нѣкъдѣ чрѣзъ обикновенитѣ сждилища, нѣкъдѣ чрѣзъ специални комисии, нѣкъдѣ чрѣзъ иерархически редъ. По този начинъ въ всѣки единъ специаленъ административенъ законъ ние ще намеримъ и редъ правила, които показватъ, какъ трѣбва да се разрѣши конфликтътъ между гражданитѣ и административната властъ, когато се породятъ такъвъ, поради нѣкое нарушение, или пъкъ незаконно дѣйствие. Сега, ако искаме да създадемъ и още нѣколко инстанции за административенъ сждь, ние би трѣбвало изеднѣжъ да измѣнимъ всички тия административни закони, а това е една работа грамадна, непосилна, особено засега, когато остава толкова малко врѣме отъ сесията. Но еднѣжъ създаденъ Вѣрховниятъ административенъ сждь, който ще разрѣжда по начина, указанъ въ него, всичкитѣ адми-

нистративни разпри и спорове, ще остане да се отмени респективната част от административните закони, които посочват на гражданите други начини за добиване правосъдие. Само тези закони ще се изменят, и по този начин няма да се мине много дълго време — самата практика на Върховния административен съд ще покаже това — и ние ще имаме в късо време и останалите инстанции за административното правосъдие. Та и сега те се придвиждат в законопроекта, само че се придвижва да се оставят същите административни органи да бъдат едновременно и за извънредни нарушения, и за разрешаване спорове, като съдебни органи. Това е една аномалия за първо време, но тя не може да се избегне, и затуй именно така се е постигнато.

Компетенцията на нашия Върховен административен съд в законопроекта е също така определена по начина, по който е определена в австрийския и френския закони. Никъде нито законодателства вършат това чрез изброяване всичките спорове, които могат и трябва да бъдат обжалвани пред административните съдилища. Така е, напр., в пруските закони, дѣто изрично, поименно е казано, кои дѣйствиа на кои органи по кой начин и пред кои съдилища могат да бъдат обжалвани. У нас е казано с една обща формула, че всичките административни актове, които нарушават правата и интересите на гражданите или по които се порождат спорове, могат да бъдат обжалвани по надлежния ред, като се указва, разбира се, и редът.

Никой от административните актове не изключват извън подсъждността и компетенцията на административния съд. Азъ мисля, че, когато е въпрос за висши правителствени дѣйствиа, би трябвало да се даде една по-пълна и по-добра дефиниция, защото макаръ организацията на Върховния административен съд да дава пълна гаранция, че никога няма да стават произволи и няма да се прѣтължува законът по начинъ такъвъ, че да може да се нахвърлят правата на гражданите, по пакъ добър би било, и въ интереса на самото административно правосъдие е, да се поименуват или, по-добър, да се даде по-правилна дефиниция на онѣзи актове, които ще се изключат от вѣдомството на административния съд.

Нашиятъ законопроектъ въ останалите си части, колкото се отнася до процедурата, до начина на дѣствие, колкото се отнася до вътрѣшния редъ, до дѣйствиата на административния съдъ, може да се каже, че е последна дума и на науката, и на практиката досега въ най-просвѣтениѣ държави. То е взето из онова, което животътъ е доказалъ, че е необходимо да се внесе въ процедурата на административните съдилища.

Въ законопроекта е предвиденъ също така и единъ специаленъ съдъ, една специална юрисдикция, така наречена юрисдикция за разрешаване конфликтите, прѣреканията между разните съдилища, отъ една страна, административните, отъ друга страна, обикновените съдилища. Това тоже се налагаше да се направи у насъ. Въ много други европейски законодателства тази материя не е така правилно уредена, както у насъ се предлага. Има нѣкои, които оставятъ да се разрешаватъ споровете между едно и друго съдилище отъ законодателната властъ, други — отъ държавния глава, отъ държавните съвети и т. н., по рѣдко има законодателства, които да уреждатъ тази материя по такъвъ начинъ, по какъвто я урежда сега нашиятъ законопроектъ. Той придвижда двѣ форми на прѣрекания: положителна и отрицателна. Положителната форма е тогава, когато и административниятъ съдъ, и обикновените съдилища се намѣрватъ компетентни да разглеждатъ извѣстенъ споръ, извѣстно дѣло. Законопроектътъ

указва, по кой начинъ именно ще се разреша тогава такъвъ конфликтъ: той ще се разреша отъ единъ специаленъ съдъ, който е съставенъ отъ членове отъ Върховния касационенъ съдъ и членове отъ Върховния административенъ съдъ: те ще кажатъ, дали това дѣло е подсъдно на административния съдъ или е подсъдно на обикновените съдилища. Отрицателно прѣрекание има тогава, когато и обикновените съдилища се намѣрватъ некомпетентни да разглеждатъ извѣстенъ споръ, и административните съдилища тоже се намѣрватъ некомпетентни да го разрешатъ. Въ такъвъ случай тоже правилно е разрешенъ у насъ, въ законопроекта, този въпросъ, защото е казано, кои лица и по кой начинъ трябва да се прѣнесе спорътъ въ съда за разрешение прѣприята за подсъждността. Това бѣше тоже необходимо, защото имало е случаи, когато гражданите като опита и въ едините, и въ другите съдилища, оказватъ се и едините, и другите некомпетентни, и той не може да намѣри срѣдство, чрезъ което да може да се добере до правосъдие, а особено не можеше да стане това, ако нѣмаше предвиденъ единъ специаленъ съдъ.

Азъ намирамъ, че и въ останалата си частъ законопроектъ, както биде разглежданъ отъ всички прѣждоговоривши, е приемливъ и че ще допринесе много за обезпечение закономѣрността и правомѣрността въ дѣйствиата на нашите административни органи, отъ друга страна, ще се даде възможностъ на българските граждани въ скоро време, бързо да намѣрватъ защита и удовлетворение, възстановление на своите потѣпкани или нарушени права и интереси.

Азъ ще ходатайствувамъ предъ Народното събрание да приеме по принципъ този законопроектъ и да го прѣпрати въ комисията, като се взематъ предъ видъ бѣлжките, които се направиха. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Страшимировъ.

Д. Страшимировъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ще бѣда кратъкъ. Като се рѣшихъ да взема думата по такъвъ единъ важенъ въпросъ, въпросъ отъ една изключителна, специална компетентностъ, ръководи ме мисълта, че този въпросъ, отъ една такава юридическа специалностъ, има и една обща гражданска страна. Също, разбира се, трябваше и ние, отъ земледѣлската група, да дадемъ мнѣнието си. Прочее, азъ и моите другари отъ нашата група ще гласуваме за законопроекта. Насъ не смущава противорѣчието, което се подчерта тукъ отъ единъ ораторъ, противорѣчие, което произхождаше чисто отъ доктрината, отъ точното схващане на исканията на юриспруденцията; не ни безпокоятъ и другите противорѣчия, които се повдигаха тукъ отъ редъ учени юристи, относящи се повече до нѣкои неудобства, свързани съ този законопроектъ — неудобства отъ характеръ на процедурата. Когато се касае теоритично рго и contra, за и противъ единъ законопроектъ, който е прѣдметъ на специална теория, бихъ направилъ и права общото разсуждение, че въ всѣко поле на науката има контрoверси, обаче никое противорѣчие, колкото и да е логично обосновано, отъ който и да е теоретикъ, не лишава противоположната страна отъ извѣстни реални основания въ живота. Така че, за този законопроектъ, рго и contra, за и противъ, за насъ съ чисто научни въпроси, а вънъ отъ живота има също такива противорѣчия, които върватъ заедно, паралелно, безъ да изключватъ едно друго, защото животътъ се състои отъ противоположни принципи, противоположни интереси. Ние имаме да схванемъ тукъ противоположните интереси и това искамъ да подчертая въ нѣколко точки и да кажа, какъ именно ние съчувствуваме на

законопроекта, какъ можемъ да го поддържаеме и какъ можемъ да го поправимъ, като разгледаме въпроса, като схващане отъ страна на доктрината и отъ страна на чисто процедурнитъ искания.

Що се отнася до теоретичното схващане, че не трѣбва да се раздѣля оная власт на правосъдие, която е една трета отъ тритѣ власти, както се дѣлятъ въ конституцията, туй схващане азъ разбирамъ пакъ отъ реално гледище, като схващамъ, че въ живота има известни въпроси, които излизатъ вѣнъ отъ теоретичното и абстрактно схващане на доктрината, но самиятъ животъ върви по своитѣ пѣтица, има известно движение, което прави нюанси отъ день на день. И, споредъ това движение, има често пати административни искания, които се диктуватъ отъ особенъ разумъ на управление, на добъръ bon sens въ живота, и всѣки единъ обикновенъ сѣдия, проникнатъ съ точнитѣ и неизмѣнни форми на юриспруденцията, не може да схване и да сѣди. И азъ намирамъ още, че колкото единъ народъ е по-младъ, както ние сме млади въ културата, толкова естествено трѣбва да се отдава на формитѣ на живота и на разнитѣ нюанси и прояви на тоя животъ и, слѣдователно, сѣ ще дойде едно изкривяване, едни прѣтълкувания на законитѣ, такива, каквито административната мъдростъ ги иска. Известно е, напр., отъ историята, че импулсътъ на по-младитѣ народи, напр., дивитѣ, е много по-високъ, отколкото идейнитѣ схващания. Плутархъ поменава единъ случай, когато македонскитѣ войски на Александра Велики давали едно прѣдставление въ Персия. Прѣдставлявало се е драма отъ грѣцкия авторъ Еврипидъ. Разбира се, че аудиторията е била отъ груби войници, мидяни, наемни войски отъ диви племена. Когато актьорътъ, който е прѣдставлявалъ ролята, че единъ човѣкъ се впуска да убие царя и трѣбвало да го убие, докато вдигне рѣка този, който прѣдставлявалъ, че ще убие царя, единъ отъ публиката става и му отсича главата, за да не паднѣлъ царьтъ. Това е, защото истинскитѣ чувства сѣ всѣкога много по-силенъ импулсъ на животъ, отколкото абстрактнитѣ схващания на нѣкакви теории. И законътъ е по сѣщия начинъ. Има разлика и въ административното законодателство, поне тѣй, както животътъ има свои силни влѣчения, отъ чистото схващане на юриспруденцията, тѣй, както се прилага отъ самитѣ сѣдии.

Прочее, като е тѣй, ние по принципъ не сме противъ и не можемъ да бѣдемъ противъ да има единъ самоконтроль тѣй, както се прѣдставя въ законопроекта и въ доклада къмъ него, че висшата административна властъ, прѣдставлявана отъ страна на правителството, сама намира за добръ да отдѣли отъ своята си властъ единъ авторитетъ, единъ органъ, juridictionnel, за да се самоконтролира. Този самоконтроль за насъ се вижда едно умножаване на гаранцитѣ, тѣй да се каже, за да се нѣкакъ регулиратъ обикновенитѣ прѣстѣпления въ живота, въ функциитѣ на администрацията.

Като изказахъ тѣзи възгледи, които сѣ като прѣдговоръ, веднага ще мина на онѣзи възражения, които се направиха отъ процесуаленъ, отъ процедуренъ характеръ, и които съмъ отбѣлѣзалъ като по-сѣществени, за да кажа кое е за приемане, кое не е.

Нѣкои отъ прѣждеговорившитѣ оратори се противопоставиха по единъ особенъ начинъ за възприемане сега, веднага, на законопроекта. Казахъ: да се приеме по принципъ, но да се отложи прилагането му. Азъ намирамъ, че туй искане не е обосновано, защото самитѣ мотиви, които се привеждаха отъ прѣждеговорившитѣ, въ смисълъ на това искане, не бѣха убѣдителни. Тѣ ни казаха, че тоя законопроектъ ще иска да отмѣни цѣлъ редъ други законоположения отъ смѣсена юрисдикция, отъ други иерархически права, дадени пакъ съ такива права

на отдѣлни административни учрѣждения за подчиненитѣ. Азъ казвамъ, че е по-добръ тѣй, както е постигнато почитаемото министерство сега и е внесло този законопроектъ съ специаленъ висшъ административенъ сѣдъ. Нека той се основе и самъ сѣдътъ ще издигне много въпроси и ще ни отвори очитѣ за много работи; защото както единъ отъ прѣждеговорившитѣ оратори бѣше казалъ много умно, че даже слѣдъ двѣ години да приложите този законопроектъ, пакъ нѣма да бѣде свършенъ, понеже въ живота нѣма нищо свършено, животътъ сѣ ще прѣдъява нови искания и т. н. Нека отсега се турн начало, за да можемъ да видимъ функциитѣ му да се занимаемъ по-отдѣлно съ неговитѣ искания. Даже нѣкой отъ лѣвицата — струва ми се, че бѣше г. Поповъ — каза, че е по-добръ да измѣнимъ съответнитѣ законоположения, които сега оставятъ неизпитъ, по-малкитѣ административни единици, пакъ самостоятелни, подъ отговорностъ на общитѣ сѣдилища и сетнѣ да дойдемъ да учрѣдимъ единъ специаленъ сѣдъ. Азъ ви казвамъ, че това е почти непрактично, защото докато измѣнимъ прѣварително едни закони, ние ще оставимъ цѣлъ редъ учрѣждения безъ отговорностъ, безъ подсъдностъ, дотогава, докато не учрѣдимъ този сѣдъ. По-добръ е да го учрѣдимъ, още повече, че неговитѣ функции тукъ, въ законопроекта, сѣ доста ясно опрѣдѣлени. Даже нѣкои казаха, че ще се прѣдвидятъ много малко работи, една десета отъ цѣлата подсъдностъ, отъ всѣчки административни учрѣждения. Толкова по-добръ, че за начало се прѣдвидява нѣщо по-малко.

Сѣщо имаме нѣкои отдѣлни членове, които се туриха подъ критика, и често съ право, на които и азъ ще се спра. Напр., чл. 10 добръ е да се разбира въ смисълъ, както и се забѣлѣза. Тамъ се казва, че на Върховния административенъ сѣдъ сѣ подсъдни само окончателни актове, окончателни проявления на административнитѣ учрѣждения. Подъ думата „актъ“ трѣбва да се разбира нѣщо писано, една окончателна заповѣдъ. Да, но споредъ практиката, поне въ дѣйствителностъ, както знаемъ и както се забѣлѣза по-напрѣдъ отъ другитѣ, често пакъ у насъ администрацията дѣйствува тѣкмо тогава, когато не дѣйствува, защото броскира законитѣ, защото тогава онеправдава, и по-добръ е да се развие въ чл. 10 туй понятие, като се постави точно на мѣстото френската дума „актъ“ и да се разбира дѣйствие, да се означава точно и недѣйствие, подъ което да се разбира броскиране известни постановления на законитѣ.

Сѣщо ще трѣбва да се уреди въ комисията и втората алинея на чл. 15, какъто се правятъ изключения отъ подсъдността прѣдъ Върховния административенъ сѣдъ. Тѣй като обсъгътъ за подсъдността е доста ясно даденъ досега, то въ тоя кръгъ би трѣбвало поне да се изброи онуй, което е поне възможно да се изброи, макаръ че се захващатъ чепати въпроси. Разбира се, че за въ бѣдѣще на Върховния административенъ сѣдъ ще бѣдатъ подсъдни така нареченитѣ *excès de pouvoir*, прѣвишение на властъ, тѣй като, ако има *actes de gouvernement*, свършено стѣпкване на законитѣ, то вече отива подъ углавна отговорностъ. Но има известни нѣща, които ще ни накаратъ да се вмѣнемъ въ драки и не можемъ да излѣземъ отъ тамъ, и то е: какъ сѣ свѣршватъ *excès de pouvoir* и какъ сѣ захващатъ *actes de gouvernement*. То е едно дѣйствие на управление, една мъдростъ, въ името на истинското добро управление, което често иска да не дава отчетъ за дѣйствиата на законитѣ. Това нѣщо обикновено се случва, защото политическитѣ искания нѣкога могатъ да наддѣлѣятъ надъ всичко друго и ние ще имаме обикновеното извинение, че трѣбваше да се спаси *salut public*, просто интереситѣ

на нацията, и въ името на туй да се направи извѣстно насилие, арестъ и т. н. Това става и ние не можемъ да опрѣдѣлимъ границитѣ. Пъкъ у насъ има основания, които ние не можемъ да изброимъ, но сѣ би трѣбвало извѣстни по-видни нѣща, които се повтарятъ у насъ, да се вмѣкнатъ нѣкакъ въ този законъ, за да можемъ сѣ пакъ да видимъ въ него единъ истински органъ за корегирание нашитѣ лоши политически нрави, за които говориха безъ изключение всички оратори, и даже оратори отъ болшинството, защото разбираше се, че всичкитѣ органи на администрацията просто злоупотрѣбаватъ. Злоупотрѣбаватъ сѣ добра цѣль, защото такава е тѣхното разбиране, партията тѣй разбира доброто на страната: тя да управлява, тя да разбира най-висшата маждростъ за управлението и, слѣдователно, не си дава толкова отчетъ за точното прилагане на законитѣ. Такъвъ юридически терминъ не съществува въ юриспруденцията, защото на западъ такива злоупотрѣбления сѣ почти невъзможни; но ние би трѣбвало да ги наречемъ *actes d'inspiration politique* — политически давлени, каквито у насъ иматъ околийскитѣ началници и приставитѣ, да я каратъ прѣзъ просото, когато искатъ. И, разбира се, тѣ не сѣ подседни на този законъ, защото не сѣ самоуправителни учрѣждения. Но сѣ едно; тѣ сѣ подеждни, защото ще отиватъ пакъ подъ иерархията и ще се дойде до извѣстно разрѣшение, и азъ вѣрвамъ, че обикновено разрѣшението иде въ смисълъ тѣй, както тѣ сѣ дѣйствували. Азъ самъ имахъ разправии съ г. министра на вътрѣшнитѣ работи, съ цѣль купъ единични нѣща, но никаква оправии не намѣрихъ, защото се върви по извѣстенъ редъ. Имамъ даже прѣсни примѣри, които ми даватъ материялъ за туй мое заключение, че у насъ всѣки денъ се повтарятъ тия *actes d'inspiration* — политически и партийни вдъхновения отъ страна на органитѣ на администрацията. Та ще бжде нѣщо мѣчно да се изхвърлятъ отъ тази алинея извѣстни нѣща, които не трѣбва да се изхвърлятъ, а би трѣбвало да се изброятъ по-точно, за да можемъ да видимъ въ този новъ сѣдъ едно корегирующе ново учрѣждение, и само въ такъвъ случай ние бихме могли да го приемемъ и да бждемъ приятели на новото учрѣждение.

Азъ не мога да мина безъ да направя една бѣлѣжка за туй, че въ чл. 27 алинея трета се прѣд-вижда една особена процедура, дѣто е казано, че този, който ще се сѣди противъ какъвто и да е актъ, противъ една експедиция, едно прѣвишение на властъ, ще трѣбва, ако въпросното дѣйстви е подеждно по иерархически редъ на по-високото началство, да се оплаче по реда си, да речемъ, до околийския началникъ, слѣдъ туй до окръжния управителъ и т. н., и сетивъ, като не намѣри право, да се върне въ Върховния административенъ сѣдъ. Но тамъ искатъ документи, че тая иерархия е мината. Ние трѣбва да имаме прѣдъ видъ, колко мѣчно се прѣдставяватъ документи отъ нашитѣ учрѣждения и колко мѣчно единъ гражданинъ или единъ селянинъ ще отиде отъ учрѣждение въ учрѣждение да вземе документъ, че тамъ му е отговорено по единъ неудовлетворителенъ начинъ — тя е много дълга работа. Азъ не намирамъ за умѣстно сега да прѣдложамъ извѣстна коректура на това нѣщо, но специалната комисиия би трѣбвало да се замисли, да улесни процедурата, защото, при липсата на улеснения, самото съществуване на този специаленъ сѣдъ почти се анулира, хората не могатъ да прибѣгватъ до него и не могатъ да видятъ улеснения.

Най-послѣ, бихъ желалъ да направя едно възражение за чл. 29, за който нѣкои отъ почтенитѣ оратори говориха; то е за таксата отъ 20 л. Стара истина, стара пѣсенъ е, че нѣкои хора иматъ болестъ да се застѣпватъ за сиромашкия свѣтъ. Азъ и отъ това гледище бихъ ималъ право да излѣза, но въ случай

имамъ по-широка гледка. Не мисля, че съ единъ законъ трѣбва да се прави точно разграничение, щото да се даде прѣимущество тѣкмо на сиромаситѣ, когато трѣбва да говоримъ за право. Ако за единъ който и да е процесъ, отворенъ отъ единъ обикновенъ гражданинъ или селянинъ отъ село, който е, може-би, просто онеправданъ за нѣщо отъ стойностъ 5, 10, 15 л., искате отъ него депозитъ 20 л., естествено е, че той по навика си, който цѣни всичкитѣ нѣща за правото и за кривото, споредъ загубата и печалбата, ще се откаже отъ туй правосѣдие, защото то ще му коштува много по-скъпо, отколкото тая сума, която той е искалъ. Наложите ли му една глоба отъ 5 л., той трѣбва да депозира 20 л. Този депозитъ, споредъ този законопроектъ, отива си тѣй; спечелено или неспечелено, той се задържа — така е казано тамъ изрично. Това нѣщо липшава отъ правосѣдие побѣднитѣ членове. Азъ бихъ даже добавилъ, че самиятъ този членъ дава едно особено тълкуване на цѣлото устройство на този Върховенъ административенъ сѣдъ. Азъ даже бихъ се постаралъ — не искамъ да обиждамъ никого — да потърся въ неговитѣ основи нѣкакви други домогвания отъ страна на властвуващитѣ сега партии, безъ да мисля, че това сѣ нѣкой лош домогвания, защото всѣки дѣйствува въ политиката въ името на своитѣ собствени интереси. Азъ рабирамъ слѣдующото: ако има нѣкоя партия, която въ болшинството си се състои отъ заможни граждани, тя има пълно право да законодѣлствува въ интересъ на заможнитѣ граждани, стига само да има болшинство въ страната и не можешъ да я наречешъ, че върши нѣкакво влияюще нарушение. Тѣй сѣ законитѣ на политиката: всѣки защитава своитѣ интереси. Работата е да преценираме, че тукъ, съ този членъ, се застѣпватъ извѣстни интереси не само материални, че той е само за богатитѣ; но като се има прѣдъ видъ, че споредъ законопроекта — менъ ми се струва, че бѣше чл. 23, на когото се спрѣ уважаемиятъ г. Тончевъ по-напрѣдъ — подеждни сѣ самоуправителнитѣ административни учрѣждения, като се взематъ най-напрѣдъ министерствата, сетивъ окръжнитѣ и общинскитѣ свѣти и кметовѣтѣ, тогавъ дава се на този членъ едно особено тълкуване, чисто политическо. Мисли се: ако сѣщата тая партия, която законодѣлствува сега, дойде въ опозиция, и тя остави своитѣ си кметове и своитѣ общински свѣти, тѣ, разбира се, на общо основание ще бждатъ тормозени отъ новитѣ управители, които ще дойдатъ. И въ такъвъ смисълъ ние бихме имали — и много правдиво — пакъ защита на тия наши изборни тѣла отъ нашитѣ партии, които хитъ нѣма да се затруднятъ отъ 20 л., ще водятъ процеса докрай и ще защищаватъ правата си. Това е една печалба. Но на-ли говоримъ за печалба и на-ли говоримъ за общи интереси? Тогавъ едно несъмнено прѣимущество би било за този законопроектъ, щото тоя членъ да се махне, или поне да се видоизмѣни, като се махне тая такса, защото държавата — сѣ едно — нѣма да стане богата отъ тия 20 л. И даже, като има и другъ членъ, кждѣто сѣ свършено махнати обикновенитѣ берии, то и това нѣщо трѣбва да се махне. Азъ разбирамъ, че законодателятъ е ималъ сѣ пакъ единъ добъръ поводъ, едни добри мисли, че тѣзи 20 л. ще ги жертвува само този, който се чувствува особено онеправданъ. Законодателятъ има право да тури извѣстенъ цензъ, за да не би да го занимаватъ съ дреболии: нѣкого заболѣло нѣщо, ще опираве едно заявление и ще отвори работа на цѣль единъ сѣдъ. Та, тия 20 л. сѣ турени като извѣстенъ цензъ, че искането е непрѣмѣнно отъ сериозенъ характеръ.

Но има и друго гледище, и азъ бихъ го развилъ въ такъвъ смисълъ, че всѣко законодѣтелство има и морална страна, и би трѣбвало да има такава. Ние, които сме събрани тукъ, нѣма да се заловимъ да

говоримъ само за интереситѣ на пѣкогo, който, вмѣсто 20 л., е спечелилъ само 15, и по такъвъ начинъ да се занимаваме съ чисто материалната страна на въпроса. Азъ даже бихъ отишълъ по-далечъ и бихъ казалъ, че единъ селякъ, който ще се сѣди за 20 л., ще бѣде доволенъ отъ закона, че е спасилъ тѣзи 20 л., но ние нѣма да бѣдемъ доволни отъ това. Този, който може да се сѣди за дребни факти, ще си остане вѣчно доволенъ. Но ние, които законодателствуваме тукъ, имаме съвѣтъ по-далечна цѣль — ние мислимъ за моралната страна на въпроса. Ние мислимъ: ако опзи сиромашъ човѣкъ, глобенъ съ 5 л., го боли за тия 5 л., но не може да се сѣди, защото му искатъ 20 л. депозитъ, той, при невѣзможността да даде този депозитъ, ще изгуби петтъ си лева, но и ще се деморализира; той ще каже: тукъ нѣма правда. А пъкъ ние за правда законодателствуваме. Така щото, азъ ще говоря отъ гледището на демагогията — защото би било дѣйствително демагогия да излѣзе човѣкъ да защитава само сиромаситѣ. Това не е достатъченъ мотивъ, но казвамъ, че то пакъ е мотивъ, защото най-послѣ и материалнитѣ интереси сѣ интереси и ние би трѣбвало да ги защитаваме, и съ право ще ги защитаваме. Отъ законодателско гледище не е основание да вземемъ да разискваме дълго заради тѣхъ, но моралната страна на въпроса е, че ние сме се замислили за това — че има въ страната извѣстни случаи, въ които извѣстни граждани, били тѣ богати или бѣдни, се онеправдаватъ отъ административнитѣ органи и че туй онеправдание трѣбва да се обезкрили, да му се отръкатъ крилата. Естествено е, че ние имаме една морална отговорност да докараме до единъ логически край нашето стремление, т. е. правосѣдието да го дадемъ еднакво на всѣкого, безъ да искаме да знаемъ, че еди-кой си нѣма да чувствува моралната страна на въпроса, а ще иска да чувствува само туй, че 5-тъ лева, които му сѣ наложени като глоба, ги е спасилъ. Нека той мисли своето, но ние трѣбва да мислимъ като законодатели и като такива, които искаме да издигнемъ нивото на административния, законния моралъ въ страната, схващанията за правовъ редъ — нивото на правовото схващане въ страната. Така щото, то е едно спасение на гражданството въ всѣко отношение: отъ недовѣрие, отъ мнителностъ, отъ отчаяние, отъ опозиционенъ духъ и т. п., и е едно задоволение на послѣдния. Както и Исусъ Христосъ казваше: за малкиятъ братъ трѣбва да се мисли; но, разбира се, въ такъвъ смисълъ то е вече една проповѣдь, а азъ говоря въ името на искането и въ духа на самия законопроектъ, който иска да донесе извѣстни улеснения.

Съ това, г-да, свършвамъ краткиятъ обѣлъжжи, които искахъ да направя за онова, което още може да се прѣдвиди, което може да се корегира. Искамъ да кажа пѣколко думи относително значението на този законопроектъ и да свърша.

Менѣ ми се вижда, че този законопроектъ, или прѣдметътъ, който е прѣдвиденъ въ него, специалниятъ. Върховниятъ административенъ сѣдъ, искрено схванатъ, е нѣщо добро и отъ голѣмо значение за насъ. Азъ казахъ моралната страна по въпроса: самата административна властъ, самата изпълнителна властъ се явява доброжелателка да отдѣли отъ себе си единъ върховенъ юрисдикционенъ органъ за самоконтролъ надъ себе си, или, хайде да кажемъ, надъ тази изпълнителна властъ. *A la bonne heure!* То е едно много хубаво желание, защото сѣ единъ контролъ се увеличава. Гражданскиятъ животъ отъ деня на денъ може да нахлуе въ драки, както е нахлулъ у насъ, а пъкъ за туй се създава сѣдъ отъ високи магистрати, отъ които изискваме още и да сѣ работили десетина години въ администрацията, да иматъ единъ високъ разумъ вече, съ едно познание на живота, познание на политическия прави, на всички

аспекси, които се случватъ всѣки денъ — това, което ние не можемъ да изискваме отъ обикновенитѣ сѣдии, които сухо слѣдятъ юриспруденцията, както се изразихъ и по-прѣди. Така че, това е една печелба, като единъ самоконтролъ въ гражданския животъ. И азъ мисля, че, прѣди видъ тая печалба, не би трѣбвало да се увеличава, за съществуването на доктрината, че е достатъченъ единъ сѣдъ, и че той е достатъченъ органъ за контролъ. Азъ знаа, че е достатъченъ и напѣтъ направихъ едно разграничение. Дай Боже пѣкога културата у насъ да се вдигне дотамъ, че да нѣмаме много такива специфични работи отъ политическия животъ, които правятъ нашата страна сѣ пакъ необработена или неуредена въ сравнение съ културнитѣ страни другадъ. И тогава всѣки единъ нашъ органъ на администрацията, естествено, ще знае функциитѣ си много по-добре, защото и самитѣ граждани, не само ще го контролиратъ много добре, но нѣма да бѣдатъ въ борба съ него, както сѣ сега. Сега гражданитѣ сѣ въ борба съ обикновенитѣ административни органи, защото тѣй е трѣгнало по нашитѣ прави, че никой никому не довързва. Администраторътъ си знае, че е повиканъ да изпълни извѣстни политически функции, било по изборитѣ, било по други опресни; същото очаква отъ него гражданитѣ, и тѣзи нѣща отъ денъ на денъ се развиватъ у насъ много. Нѣкои се бѣха изразили, че пѣкога нашитѣ държавници бѣха аджамии, а пъкъ сега сѣ се изработили още по-хубаво, та на туй изработване, на туй усъвършенствование да се фалшифициратъ, да се профаниратъ законитѣ у насъ, би трѣбвало да създадемъ, отъ денъ на денъ, извѣстни юзди. И административниятъ сѣдъ е една юзда. Но азъ бихъ даже казалъ, че такъвъ единъ Върховенъ административенъ сѣдъ донѣкъдъ ще притежава една друга печалба за насъ: контрола и една вѣротърпимостъ, изисквана отъ самото Народно събрание. Защото, да си не правимъ ялюзии — азъ не искамъ да обиждамъ никого, но у насъ се призна отъ много оратори, спомена се по-напѣдъ даже и отъ нѣкои отъ болшинството, че у насъ не може да се мисли за истинско болшинство въ такъвъ парламентаренъ смисълъ, както на западъ, че често болшинството е послушно на своитѣ министри; министритѣ сѣ върховниятъ разумъ, политическото схващане, и болшинството знае, че въ извѣстни спории въпроси министритѣ ще отсѣкатъ, защото то си казва, че не може да бламира за какъвто и да е въпросъ своитѣ водители, защото асѣл пѣтицата не сѣ много — у насъ политическиятъ животъ тѣй се е сложилъ — и естествено, самиятъ парламентъ трѣгва по извѣстни пѣтица, за които много често имаме свидѣтелства тукъ, въ нашитѣ разисквания. Така че, и тукъ се влиза въ драки на политическия, на обикновения, на емпирически животъ, този емпирически животъ, отъ който сѣ се оплаквали редъ философи. Та, въ тази смисълъ даже ние би трѣбвало да правимъ жертви отъ нашитѣ досегашни прерогативи и правимъ, като признаемъ единъ такъвъ Върховенъ административенъ сѣдъ. Ние казваме, че извѣстни дѣйствия на нашитѣ избраници, г. г. министритѣ, на които пѣкога сме послушни, тѣхнитѣ дѣйствия въ чистото управление, въ администрацията, ще бѣдатъ подеждни на този сѣдъ. Това, не ще съмнѣние, е една голѣма печалба. Азъ гледамъ отъ чисто практическо гледище на работата, защото казахъ, че прѣдметътъ е отъ една специална компетентностъ; толкозъ юристи — най-добритѣ юристи въ страната — се изказаха по него, знае се, че има затруднителни страни, но не ще съмнѣние, нѣма да смѣлча, че именно слабата страна на този сѣдъ се състои въ това, че той носи единъ такъвъ политически характеръ, и навѣрно, онѣзи, които принципиално се противопоставятъ противъ съществуването му, имаха право донѣкъдъ да бѣдатъ въ опозиция противъ него. Азъ си мисля пакъ практи-

чески. Единъ Върховенъ административенъ съдъ, който ще има постоянно разпращане съ дѣла не отъ чисто юридическо естество, или поне дѣла, на които не може да се даде пълното разрѣшение, само съ суровия гласъ на закона, на доктрината, на юриспруденцията, ами съ извѣстни съображения, съ навидѣтъ, съ практиката, съ извѣстни приети въ страната домогвания на административнитѣ органи, може много лесно да се изложи на изтѣрване, защото онѣзи хора, които често се занимаватъ съ емпирика, съ практическия животъ, естествено се профиниратъ. Много е извѣстенъ фактъ въ психологията, напр., че единъ практически лѣкарь, съ врѣме, слѣдъ като практикува нѣколко врѣме, изгубва способността на едно отвлѣчено теоретично мислене. И тѣзи съдии ще бѣдатъ подложени на голѣмо изпитание, да изгубятъ съ врѣме своята компетентностъ по чисто отвлѣченитѣ въпроси на доктрината, на чистата наука; не искамъ да прѣдвѣждамъ нѣщо, но казвамъ, опасността ще бѣде налице; иска се отъ тѣхъ едно голѣмо достоинство, трѣбва да бѣдатъ скала за истината, за да могатъ да отстоятъ себе си противъ влѣчението на дѣйствителността, защото тая дѣйствителностъ обикновено смѣтва хората долу. Азъ бихъ припомнилъ отъ историята, напр., факта, който сж отбѣлѣзали много философи. Лесингъ бѣше отбѣлѣзалъ какво нѣщо извърши, напр., животътъ отъ срѣднитѣ вѣкове по отношение на много голѣми морални истини въ християнската вѣра — просто профанира едни морални истини, живѣли хиляди години, благодарение на догмата. Свещеницитѣ, апостолитѣ се подчиниха на царѣ, облѣкоха златни дрехи и т. н. Но, въ всѣки случай, това е единъ примѣръ; азъ давамъ само примѣръ, не закачамъ никого и не мисля да закачамъ. Азъ говоря за догмата, какъ може да увне въ кора всичко. Тѣзи съдии ще бѣдатъ подложени на сжко такова изпитание, и тъкмо това изпитание ще ги направи нѣкога, може-би, и неавторитетни. Ние отваряме една глава въ нашия политически животъ, дѣто ще имаме единъ високъ съдъ, който, може-би, ще изложи и самия авторитетъ на правосъдието, защото този съдъ за прѣрекане, който ще се образува отъ членове на двата създа, може-би, ще създаде извѣстни търкания, които ще бѣдатъ несловки. Ние трѣбва да прѣдскажемъ това и трѣбва да държимъ смѣтка за него, затуй, защото съдътъ ще си създаде дѣйствително неприятности. Но най-интересно ще бѣде, безъ друго, търкането, което може да се яви въ обикновени случаи между тоя съдъ и министерството, защото послѣдното ще счита себе си за голѣмъ авторитетъ въ извѣстни разрѣшения, въ политическитѣ работи, въ чисто жизненитѣ, житейскитѣ въпроси или въ такива въпроси, които ще иска да подведе подъ знаменителя на *actes de gouvernement* и въ такъвъ случай ще имаме извѣстни лоши търкания, които, може-би, ще бѣдатъ асж и добро за обществото, защото послѣдното ще вземе участие и ще иска да опрѣдѣли прерогативитѣ на едната или на другата страна и ще послужатъ за развитие. Но ние ще имаме тѣзи нѣща, които, може-би, ще обезцѣнятъ самия съдъ и ще го лишатъ отъ авторитетъ. Азъ самъ виждамъ тая опасностъ и тя е асж засегната въ доктринерното схващане, въ това съпротивление на много автори по юриспруденцията противъ въвеждането на такъвъ единъ съдъ, който просто като-че-ли отрича обикновения, общъ съдъ, като-че-ли послѣдниятъ не може достатъчно да прилага законитѣ, та трѣбва и другъ. Тамъ е една гаранция, една пропастъ, която се отваря, но при все това, азъ отъ името и на другаритѣ си ще гласувамъ за този Върховенъ административенъ съдъ, защото, както казахъ, той ще бѣде единъ новъ органъ на самоконтролъ. И пакъ напомнямъ за онзи членъ, за който казахъ, че прѣдвѣжда такава, която, споредъ мене, трѣбва да се прѣмахне, като се остави само наредбата, че всѣко за-

явление отъ подобно естество трѣбва да бѣде при-подписано отъ адвокатъ-юристъ, защото това е до-статъчна гаранция и това ще коштува твърдѣ малко на странитѣ. Това говоря тукъ не въ името на демагогията, а въ името на общата истина, защото Гамбета бѣше казалъ, че: „Когато ние говоримъ за обща истина и сме прави, щомъ сме прави, ние не сме партизани“. Така е и редътъ. И въ тая смисълъ желая единъ добъръ успѣхъ на комисията, която специално ще разгледа и ще поправи тоя законопроектъ, за да може той да се приложи непосредствено и веднага. (Прѣдседателското мѣсто заема г. прѣдседателътъ)

Прѣдседателътъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ думата, за да се изкажа нажко по законопроекта, защото смѣтамъ, че той има много по-цѣлни страни, отколкото грѣшки, и че прѣждеговорившитѣ го атакуваха — по мое разбиране — много злѣ. Прѣди нѣколко дни гласувахме законопроекта за пропорционалната система, съ цѣль да уредимъ нашата законодателна властъ. Тоя законопроектъ има за цѣль да регламентира доброто функциониране на втората, изпълнителната властъ въ нейната административна функция. Първиятъ въпросъ, който си зададохъ въ комисията, която работи законопроекта, който почитаемото правителство внесе, е, има ли се нужда отъ административно правосъдие у насъ? Много обстоятелствено и съ много цѣлни аргументи комисията заключаваше, че се има нужда. А, по мое разбиране, г. г. народни прѣдставители, нѣма другъ законъ, отъ който нашиятъ народъ да е чувствувалъ по-голяма нужда, отколкото тоя. Много закони, отъ които нашиятъ народъ никакъ не е чувствувалъ нужда, бързали сме по-рано да ги прокараме въ живота, а ония, отъ които дѣйствително е чувствувалъ належаща нужда, както виждате, закѣснѣватъ съ десетки години. Кой у насъ не знае, че законитѣ се правятъ добри? Обаче, общото негодувание на народа е, че у насъ нѣкакъ си и законътъ, който е добъръ, нѣма пълното си приложение. А това е именно важното и него цѣли да поправи законопроектъ, който е прѣдметъ на разглеждане. У насъ винаги се казва: законитѣ може да сж добри, но ние знаемъ, че има произволъ въ прилагането имъ. При партизанската свѣсть, която у насъ се е създала съ години при нашитѣ партизански — не партийни — нрави, при които често пати законътъ ще се приложи право, доколкото ще се приложи за криво правно положение на приятеля, партизанинъ на управникъ-администратора, който е въ сжщото врѣме и страна въ изпълнението на една законна разпоредба, а се прилага криво, когато ще се приложи за правилно правно положение на неговия политически противникъ, нуждата отъ урегулирането на административното правосъдие е належаща, и азъ смѣтамъ, че законопроектътъ не само е наврѣмененъ, но е закѣснѣлъ да дойде.

Вторъ единъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители — и комисията си полага и него въпросъ — е, може ли да се узакони административно правосъдие у насъ, и това административно правосъдие, уредено въ законопроекта, не противорѣчи ли на конституцията? Тоя въпросъ, г. г. народни прѣдставители, казахъ, повдига и комисията, която дава много хубавъ аргументъ зарадъ него. Той добива по-голяма важностъ, въ особеностъ сега, слѣдъ рѣчъта на г. Тончева, който поддържаше, че ние не трѣбва да приемемъ законопроекта по принципъ, защото той е единъ неконституционенъ, противоконституционенъ законопроектъ. Ако, на-

истина, съображенията на г. Тончева сж прави — той се постара даже съ текстове отъ всичкитъ конституции да установи, че този законопроектъ е противоконституционенъ — тогава ние имаме едно принципиално възражение, което трѣбва да ни накара да оставимъ законопроекта, да не го разглеждаме. Ако азъ мисля, като г. Тончева, че този законопроектъ е противоконституционенъ и азъ бихъ ви съвѣтвалъ да не го разглеждате. Но азъ смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че сжжденията на г. Тончева сж много погрѣшни. Г. Тончевъ съ четинитъ текстове отъ конституциитъ на много държави установява, че почти всичкитъ сж смѣтнали за необходимо да уредятъ сжествуването на административното правосѣдие въ самичкитъ си конституции, и когато говори, че такава нужда сж чувствували хората и сж уредили този въпросъ въ конституциитъ си, тъй като въпросътъ не е уреденъ въ нашата конституция, слѣдва, че административното правосѣдие у насъ не може да се приеме, защото не е конституционенъ принципъ. Тѣкмо съображенията на г. Тончева и доказателствата, които ни привежда за сжествуването на този въпросъ въ чуждитъ държави, даватъ аргументъ, че у насъ, като нѣма ограничение въ конституцията, че административното правосѣдие трѣбва да сжествува отдѣлно, или че не трѣбва да сжествува, т. е., защото нашата конституция не запрѣщава сжествуването на административни сждилища, тѣкмо заради туй, казвамъ, законопроектътъ не е противоконституционенъ. И защо, г. г. народни прѣдставители, въ чужбина конституциитъ на чуждитъ държави уреждатъ този въпросъ положително? Защото въ тѣхъ има страхъ, че сждебната власть би могла да вземе въ подсъждностъ всичкитъ административни спорове и отъ страха да не би обикновенитъ законодателства да подложатъ на подсъждността на гражданскитъ сждилища всички административни спорове, въ самитъ конституции опрѣдѣлятъ, че сжествува отдѣлно административно правосѣдие и то ще се нареди само съ законъ. Таквъ е произходътъ му въ Франция, въ революционно врѣме: понеже въ тогавашното управление нѣмаха никаква вѣра въ сждилищата, искаха непрѣмънно да създадатъ конституционенъ принципъ, че само административнитъ сждилища ще могатъ да сждятъ нарушенията на административни актове.

Слѣдователно, аргументитъ на г. Тончева за неконституционността на законопроекта никакъ не сж убѣдителни.

Но г. Тончевъ отива по-нататкъ и казва: „Нашата конституция говори, че могатъ да сжществуватъ военни сждилища“. Ами че именно тамъ е конституционното ограничение, защото, когато конституцията иска да ограничи компетенцията на сждебната власть, постановява изключителната, като конституционенъ принципъ. Старииятъ текстъ на чл. 72 отъ конституцията казваше: всичкитъ дѣла, даже и общитъ углавни, извършени отъ военни, ще бждатъ подсъждни на военни сждилища, нѣщо, което се измѣни съ сегашния членъ. Ако нѣмаше този членъ, щѣше ли да има въпросъ да мисли нѣкой, че военнитъ не могатъ да бждатъ подсъждни на гражданскитъ сждилища? Тѣкмо ограничение сжществуваше въ конституцията, а такава ограничение за административното правосѣдие въ нашата конституция го нѣма. Аргументътъ, слѣдователно, на г. Тончева, когато се позоваваше на чл. 72, говори тѣкмо противъ него, защото, неуреденъ въпросътъ за административно правосѣдие въ конституцията, значи, Народното сѣбрание е властно да го дава или на административни сждилища или на общитъ сждилища.

Още единъ трети въпросъ за неконституционността, г. г. народни прѣдставители, и съ него ще

свърша. Г. Тончевъ поддържаше, че въ сегашнитъ свърѣмни конституции — което е право — има принципъ за раздѣление на властитъ. Тѣкмо защото има принципъ за раздѣление на властитъ, заради туй той може да мотивира по-скоро сжществуването на административното правосѣдие, отколкото неговото унищожение. Защо? Защото ако ли се приеме сждебна функция въ административнитъ актове по спорове за администрацията, тѣкмо заради туй хората не искатъ да даватъ на сждебната власть да се произнася по тѣхъ, за да запазятъ принципа на дѣлежа на властитъ, а искатъ да оставятъ това тѣкмо за административнитъ, които иматъ съ подобно сходство съ административната, отколкото туй сходство иматъ обикновенитъ сждилища на страната. Слѣдователно, и този аргументъ е тѣкмо противъ г. Тончева.

По моето разбиране, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ за създаването на административни сждъ, никакъ не докосва въпроса за раздѣлението на властитъ или, по-право, създаването на административенъ сждъ никакъ не нахвърлява компетенциитъ, които има сждебната власть, да разглежда граждански сждебни спорове въ нашата страна, а специално нашиятъ законъ, не само че нѣма тази тенденция, напротивъ, отъ онова, което ще кажа по-подиръ, ще видите, че той е, може-би, единственитъ законъ, който отдава най-малка компетенция на административнитъ сждилища, а не както даже, при мѣрно вземено, въ Франция, дѣто административнитъ сждъ има три пѣти повече компетенция, отколкото нашиятъ сега учрѣденъ, и то по чисто граждански материи, които иматъ само за една отъ странитъ едно административно тѣло.

Въпросътъ, който се полага за уреждане, е слѣднитъ. Когато сега единъ административенъ актъ, извършенъ произволно отъ органитъ на властта, не може да се отмѣни, освѣтъ отъ страната, която го е създадала, и, по общото убѣждение, това не е гаранция за свободитъ и правата на гражданитъ, може ли да се нареди отъ администрацията една сждебна колегия, независима, която има всичкитъ достоинства, за да може да разрѣши единъ споръ тѣкмо съгласно съ законитъ, които разпореждатъ въ страната? Сжществуването на колегияленъ административенъ сждъ има за цѣль да уреди самата администрация, да нареди нѣкакъ, послѣдната да върви съгласно съ законитъ, които я уреждатъ. Намѣсто да бжде пристрастенъ сждията, мишисърьтъ самъ, като върховно лице на ресора, който управлява, нарежда една сждебна колегия отъ независими сждии, които ще разрѣшаватъ приложението на закона.

Тѣзи нѣколко думи бѣха нужни, за да установя пакъ, че никаква неконституционностъ нѣма. Напротивъ, при сжществуването на нашата конституция, административнитъ сждъ може да се допусне. Чл. 13 отъ нашата конституция, който казва, че „сждебната власть, въ всичката нейна ширина, принадлежи на сждебнитъ мѣста и лица“, тѣкмо не противорѣчи. Не ща да се спирамъ на противорѣчиата на г. Тончева, който изкарваше, че по запискитъ на Лукьянова, подъ думитъ „въ всичката нейна ширина“ не се разбираше, освѣтъ тритъ инстанции, слѣдователно, административни спорове не могатъ да бждатъ подсъждни на сждебнитъ мѣста, а въ заключението си той поддържаше, че по-хубаво е тѣзи спорове да се разрѣшаватъ отъ обикновенитъ сждилища, отколкото отъ административнитъ. Това е едно противорѣчие, което бие много въ очи на този, който слуша.

Като оставямъ настрана тѣзи въпроси, разгледани накрай, ще мина къмъ самия законопроектъ. Менѣ ми се чини, че законопроектътъ нѣма такава голѣма амбиция, каквато нѣкои отъ неговитъ критици му даваха. Каква е компетенцията на админи-

стративния съдъ, то е най-важният въпрос. Компетенцията на административния съдъ, създадена, според законопроекта, е опрѣдѣлена отъ самия него въ подеждността: „На Върховния административенъ съдъ сж подеждни всички спорове противъ административни актове на публичнитѣ власти отъ гражданското и военно вѣдомства“. Значи, Върховниятъ административенъ съдъ ще може да разглежда само административни актове и нищо друго. Какво е понятието на административенъ актъ, и отъ кждѣ нашиятъ законодатель, като го поставя тукъ, го взема отъ чужбина? То е, г. г. народни прѣдставители, най-важно; защото, когато единъ денъ трѣбва да се създава у насъ юриспруденция по този много деликатенъ, споренъ въпросъ — що е административенъ актъ — ще трѣбва непрѣмънно да се знаятъ източниците, отъ кждѣ законътъ е заетъ. Безспорно, отъ мотивитѣ, които всѣки отъ васъ може да прочете, ще видите, че това се взема отъ французкия текстъ на закона. Какво нѣщо е административенъ актъ? Административенъ актъ е всѣко окончателно рѣшение, взето отъ законния прѣдставителъ на една административна личностъ, което рѣшение произвежда правни послѣдци. Това опрѣдѣление, което вземамъ отъ Ориу, ще намѣрите сжко и въ мотивитѣ на нашия законопроектъ. Съставниятъ елементъ, слѣдователно, на понятието за административенъ актъ ще е, първо, една воля, проявена отъ страна на органа на властѣта. За да може да имате първото условие на единъ административенъ актъ, трѣбва да имате манифестация, проявление на волята въ външния свѣтъ, и то обикновено въ една писмена форма, за да се знае наистина, че има доказателство, какво такава воля е проявена. Тукъ се отнася единъ въпросъ. Нека го кажа. Когато законитѣ опрѣдѣлятъ на единъ извѣстенъ органъ да се произнесе за извѣстенъ актъ въ разстояние на извѣстенъ срокъ, ако той не отговори въ този срокъ, смѣта се, че актътъ е окончателенъ, и, слѣдователно, могатъ да се обжалватъ противъ него въ административното сѣдилище. Второ условие е, органътъ да бѣде компетентенъ, т. е. да може да проявява воля въ границитѣ, опрѣдѣлени отъ самитѣ закони. Трето, дѣйствието трѣбва да бѣде законно, да има законна пѣль, която законитѣ да опрѣдѣлятъ; и, най-подирѣ, да може да произведе едно правно послѣдствие. Това сж, г. г. народни прѣдставители, елементитѣ на единъ административенъ актъ. Това е всичко, което ще има да разглежда нашето административно сѣдилище. И когато се съпостави този въпросъ съ компетенцията, която има административниятъ съдъ въ Франция, ще видите какъ много се грѣши, когато се смѣта, че компетенцията на нашиятъ административенъ сѣдилища уреждаме споредъ типа на французкото правосѣдие.

Французкото административно правосѣдие — държавниятъ свѣтъ — разглежда въпроси отъ много по-широка областъ на административната дѣятелностъ. Тамъ имате, първо, компетентностъ, наречена пѣлна, която разглежда единъ административенъ актъ по форма и по сжщество и може да реформира самото рѣшение или актъ и да го замѣсти съ ново свое рѣшение. Мой дългъ е да мога да ви кажа сега, какви спорове се разглеждатъ отъ административния съдъ, нѣщо, което г. Вазовъ искаше въ днешната си пледоария — малко го чухъ — за нѣкои държавни и други прѣдприятия. Спорове съ пѣлна юрисдикция сж, напр., тия по търгове законни за извършване обществена работа — на държавата, окръга или общината; търгове за доставки, сключени съ държавата; съглашения, сключени между държавата и частни лица за заеми, емисии, конверсии и други; рекламации за обезщетения противъ държавата, за отговорности, които има тѣ.

Всички тия въпроси се разглеждатъ отъ административния съдъ въ Франция — както виждате, компетенция, която не се дава на нашия административенъ съдъ, а, напротивъ, компетенция отъ общитѣ права на гражданскитѣ сѣдилища.

Втора компетенция на сѣдилищата въ Франция сж тѣй нареченитѣ спорове за унищожение. Тѣ сж всички онѣзи спорове, които се повдигатъ отъ заинтересованитѣ лица противъ административнитѣ актове и за които административниятъ съдъ има властъ само да намѣри, че сж незаконни, но не да ги замѣни съ законни — само да унищожи административнитѣ актове; нѣма пѣлна властъ, както има по първитѣ въпроси, да издаде рѣшение между двѣ спорни страни и да разрѣшава окончателно спорнитѣ въпроси и по форма, и по сжщество. Това е вториятъ пунктъ. Тая компетентностъ, която има административниятъ съдъ въ Франция, е отдадена на нашия административенъ съдъ, а всичкитѣ други останали — по общото право — на гражданскитѣ закони, както разпореждатъ чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѣдопроизводство.

Трета компетенция сж спороветѣ за тълкуване. По традиция на французкото законодателство, никога единъ обикновенъ съдъ не може да измѣни единъ административенъ актъ, и когато единъ такъвъ споръ се падне инцидентно въ гражданскитѣ сѣдилища, гражданскитѣ съдъ е длъженъ да спре разглеждането и да го изпрати на надлежния редъ на административния съдъ, за да се произнесе той за неговото унищожение или валидностъ. Това е компетенция за унищожение на актъ. У насъ, г. г. народни прѣдставители, не е тѣй. У насъ днесъ гражданскитѣ съдъ може да се произнася за законността на единъ административенъ актъ. Той нѣма право да сѣди само по така нареченитѣ безспорни административни актове. И сега законопроектътъ тукъ не дава правото на самия административенъ съдъ да се произнася законенъ ли е или незаконенъ единъ административенъ актъ. Гражданскитѣ сѣдилища си запазватъ правото, само че тамъ има една непѣлнота, която, мисля, ще се поправи по-нататѣкъ.

Най-сетѣ, четвърта компетенция има административниятъ съдъ въ Франция. Тя е да може да се произнася за нарушения, които ставатъ по пѣтищата, каналитѣ, воднитѣ съобщения, портоветѣ и всички други — ония именно нарушения, които се правятъ отъ частнитѣ лица. Когато се съставятъ актове и се иска наказание за тия нарушения, тѣ се изпращатъ пакъ на административнитѣ сѣдилища въ Франция. Такава е компетенцията. У насъ, напротивъ, всички глоби, които се отнасятъ до специалнитѣ закони, които уреждатъ извѣстна материя, иматъ специални разпореждания въ самитѣ закони; тѣ прѣпращатъ едни на мировитѣ сѣдии, други на други сѣдилища. Най-интересното по този законопроектъ е да се изучатъ всичкитѣ административни материи у насъ, било по Министерството на общественитѣ сгради, било по това на търговията и земледѣлието, та да се видятъ всички законоположения, които имаме тамъ — кждѣ се прѣпращатъ всичкитѣ наказания и нарушения. И затуй азъ смѣтамъ, че ако искаме да опрѣдѣлимъ точно компетенцията на нашия административенъ съдъ, който обема само спороветѣ за унищожение на административния актъ, трѣбва да се каже: чл. чл. 1 и 2 отъ гражданското сѣдопроизводство и всичкитѣ специални закони, които разпореждатъ по тая материя, защото понятието, което опрѣдѣляме за компетенцията на административния съдъ спорѣмо гражданския, е било, че всички други, които не сж били прѣдвидени въ чл. чл. 1 и 2 на гражданското сѣдопроизводство и които не се уреждатъ въ сегашния законопроектъ за административното правосѣдие, оставатъ неопрѣдѣлени — не е опрѣдѣлено, да-ли само ад-

министративният акт е, който ще бъде подсъден пакъ тукъ. Та, трѣбва да се каже: „всичкиѣ онѣзи специални разпоредби, които се уреждатъ въ съответнитѣ закони“. Тѣй, г. г. народни прѣдставители, се опрѣдѣля компетенцията на нашия административенъ съдъ. Въ доклада на законопроекта се намиратъ много цѣли мотиви, където се опрѣдѣля компетенцията на административния съдъ. Тя е опрѣдѣлена особено въ чл. 17 на законопроекта, където се казва, кои административни актове и по кои причини се излагатъ да се атакуватъ тамъ. Тѣ сж изложени тѣй, както сж изложени въ французката доктрина.

Има другъ единъ въпросъ, който много прѣждеговоривши не споменаха. Менѣ ми се чини, че пада-ли тѣ схващатъ този въпросъ, макаръ че го има въ мотивитѣ къмъ законопроекта. Въ законопроекта е казано, че нѣма нужда отъ нѣколко сѣдилища въ България, защото компетенцитѣ, които сж опрѣдѣлени на налитѣ сѣдилища, сж именно компетенции за унищожение, които принадлежатъ даже въ Франция само на държавния съвѣтъ — унищожението на административния актъ принадлежи само на държавния съвѣтъ. Ония, които принадлежатъ на Conseil de préfecture, сж тѣмо изъятия отъ тази компетенция; тѣ сж тия, които посочихъ. И, понеже споровѣтѣ само по тоя пунктъ ще сж по-малко, отколкото ако бѣше цѣла компетенцията, както е на французкия държавенъ съвѣтъ, затуй, по моето разбиране, единъ съдъ ще е достатъченъ да може да ги разрѣшава бърже. Сега, колко ще се явятъ, никой не е въ състояние да знае. Прѣдполага се, че нѣма да бъдатъ толкова много, за да могатъ да диктуватъ нуждата да се създадатъ нѣколко сѣдилища въ страната.

Ако ли, г. г. народни прѣдставители, е по-лесно да се опрѣдѣли компетенцията на този съдъ спрямо компетенцията на гражданскитѣ сѣдилища, то има още нужда да се опрѣдѣли компетентността на този административенъ съдъ и спрямо изпълнителната властъ. Г. Тончевъ попада въ една принципадна грѣшка. Той смѣта, че административниятъ съдъ, който се учрѣжда съ този законопроектъ, ще има сила да парализира актоветѣ на изпълнителната властъ. Това е една погрѣшка. Актоветѣ на изпълнителната властъ, които се отнасятъ до органическия законъ за раздѣлението на властитѣ — тукъ е конституционниятъ принципъ, че имаме законодателна, изпълнителна и съдебна власти — всички тѣзи въпроси, казвамъ, които се отнасятъ до съотношението на властитѣ помежду имъ, както и дѣятелността на органа, като носителъ на суверенитета, доколко той добръ управлява, никога нѣма да подлежатъ на атака прѣдъ административния съдъ. Това сж така нареченитѣ политически актове или actes de gouvernement. Ние имаме два случая, г. г. народни прѣдставители, които ще спомена, не за да правя въпросъ на пикапиране, но за да опрѣдѣля моята мисль. Азъ поддържахъ тукъ отъ трибуната, криво или право, че имаме двѣ нарушения на конституцията отъ страна на изпълнителната властъ: по въпроса за свикването на великото Народно събрание и по въпроса за публикуването на самичкия дневенъ редъ, гласуванъ като законъ отъ обыкновеното Народно събрание. Азъ казвамъ, че е незаконно. Тѣзи административни актове никога нѣма да се сѣдятъ въ административния съдъ, и не могатъ да бъдатъ тамъ подсъдени, защото тѣ сж отъ атрибутитѣ на изпълнителната властъ, доколкото тя е носителъ на суверенитета. Нѣма властъ по-голяма отъ народния суверенитетъ, упражнена отъ единъ органъ — примѣрно, сега изпълнителната властъ — слѣдователно, той не подлежи на административния съдъ; единствениятъ съдия на такива актове остава само Народното събрание, което

е властно, отъ което зависи кабинетътъ и даванетоъ подъ съдъ министритѣ.

Въ тоя редъ на нѣщата сжщо се отдѣлятъ всичкитѣ въпроси по свикването, разтурянето или отлагането на Народното събрание, и всичкитѣ други въпроси, които сж атрибутни на самата изпълнителна властъ, като посетелка на народния суверенитетъ. Дипломатическитѣ актове, въпроситѣ отъ дипломатията и сношенията на държавата съ чужбина, макаръ че сж административни актове на изпълнителната властъ, никой отъ тѣхъ и никога не могатъ да подлежатъ на атака прѣдъ административния съдъ. Никога обявяването на военно положение — ние опрѣдѣлихме въ конституцията начина, по който то трѣбва да стане — гласувано отъ Народното събрание или обявено отъ административната властъ, нѣма да подлежи на атака прѣдъ административния съдъ. Не искамъ да говоря за мѣркитѣ противъ публичната безопасност. Искахъ да кажа, че има голѣми въпроси и принципи, които могатъ да подраздѣлятъ компетенцията на тоя съдъ или, по-право, да подраздѣлятъ кои административни актове могатъ да се обжалватъ тамъ и кои не. Опрѣдѣления трѣбва да се дадатъ, доколкото е рѣчь за дефиницията на доктрината; но никога въ тази материя не можете да изброите всички случаи, които сж възможни да бъдатъ тамъ атакувани или не. И именно тамъ, г. г. народни прѣдставители, се състои главниятъ аргументъ за съществуването на административния съдъ, отдѣленъ отъ обыкновения съдъ. И да ви кажа, менѣ ми се чини, че не се даде голѣма цѣна на доклада, но въ него има такива хубави мисли, че менѣ ми е просто чудно, какъ хора — азъ знаа нѣкои отъ тѣхъ — които сж съдии и чиновници, могатъ да иматъ повече политически духъ, отколкото можемъ да имаме ние, политиканитѣ. Въ доклада се говори така: (Чете) „Сжщитѣ административни закони се тълкуватъ повече или по-малко стриктно, наспроти обстоятелствата. Друго-аче не може да бъде, защото административното право не би могло да се абстрахира отъ обществения животъ и неговото движение. Наистина, законитѣ, които опрѣдѣлятъ и поточяватъ условията и границитѣ на административното право, се налагатъ въ рѣшението на сѣдния съ сжщата строгостъ, както частно-правнитѣ закони. Но, изобщо, сѣ пакъ остава на сѣдния въ административнитѣ спорове, въ границитѣ на тия закони, една доста обширна свобода на дѣйствие, която му позволява да прѣцѣнява претенцитѣ на странитѣ и нуждитѣ на държавата, въ смисль на сегашната дѣйствителностъ и съобразно съ хода на всички околни нѣща. Ето защо, административниятъ съдия ще има случай много повече отъ гражданския да държи смѣтка, освѣнъ въпроса за правото и законността, отъ това, що е подходящо и съобразно, и, слѣдователно, да гледа не само назадъ, но и напредъ. Затова и юридическата подготовка само не е достатъчна за административния съдия“. Безъ да цитирамъ и мнѣнието на Блунчли, дължа да кажа, че много здрави мисли сж изказани отъ съставителитѣ на законопроекта. Не можете да нормирате съ едни конкретни норми — както това може да стане при гражданското право — всичкитѣ правоотношения и санкции на нарушение правоотношенията. Виждате, че това е една материя, която създава много случаи, неподходящи на нормиране. Ще трѣбва да се създаде именно такъвъ съдъ, въ който сѣдинитѣ, извънъ познанията като законовѣдци, трѣбва да иматъ още и практиката на живота, и то не само на живота нѣкъдѣ си, но на живота на българската държава, на тази администрация, която се развива постепенно и се усъвършенствува. Вие нѣмате работа съ едни правни норми, които трѣбва единъкъ да разрѣшите; тѣ се създаватъ, живѣятъ; отношенията на административнитѣ актове спрямо другитѣ, били тѣ политически ак-

тове, тъй наречени *actes de gouvernement*, или граждански спорове, ще се опрѣдѣлятъ отъ една здрава юриспруденция на този съдъ, който ще работи постепенно-постепенно при нашитѣ условия.

Тукъ, може-би, да не му бѣше мѣстото, но ми дойде на умъ да приведа мотивитѣ, защото туй смѣтахъ за единъ отъ най-сериознитѣ аргументи, доколко административниятъ съдъ трѣбва да бѣде отдѣленъ.

Сега, г. г. народни прѣдставители, има още единъ въпросъ, който се засегна отъ г. Тончева, въпросъ, който, наистина, е много сериозенъ. Понятието за административенъ актъ е опрѣдѣлено, знае се; обаче, тукъ, въ законопроекта имаме конкретни положения, които установяваме, и които би трѣбвало да се забѣлжватъ, защото това е изключение на нѣкои законодателства. Който иска да се потъжи спрѣмо единъ административенъ актъ, защото не е правомѣренъ, защото има произволъ, нѣма законно приложение, нѣма да отиде направо до административния съдъ, ако иерархическиятъ органъ на държавата, който издава това рѣшение или този актъ, може да го отмѣни. Затова се дава право на потрѣпващото лице, най-напрѣдъ да се обърне къмъ иерархическия началникъ на учрѣдението, и само ако тамъ не намѣри правда, тогава може да се отнесе къмъ окончателното рѣшение на иерархическата властъ — прѣдъ административния съдъ. Това е едно нововведение. Безспорно, тамъ, където не съществува тази иерархическа властъ, както е казано въ законопроекта, когато има самоуправително административно тѣло — напр., една община, която има право, по рѣшение на съвѣта, да се произнесе окончателно по извѣстни въпроси — това рѣшение ще се атакува направо прѣдъ административния съдъ; ако има иерархически редъ, най-напрѣдъ трѣбва да се използва иерархическата властъ, та слѣдъ нея да се отиде въ административното правосъдие. Но, казва г. Тончевъ, тукъ има флагрантно противорѣчие. Най-първо, повечето отъ актоветѣ на администрацията — има много, ако не повечето — сж дискреционни, т. е. зависятъ отъ волята на административния началникъ да ги разрѣши тъй или иначе. Какъ можемъ, казва, да ограничимъ правото на административния съдъ да не разглежда актове, които сж дискреционни и, отъ друга страна, правото, което се дава на общинитѣ, да могатъ да атакуватъ тѣзи рѣшения на министра, които сж дискреционни? Г. г. народни прѣдставители! Право е, че материята е много деликатна. Когато министърътъ на вътрѣшнитѣ работи има право да утвърди или не единъ търгъ, това е прѣдоставено на убѣждението му, доколкото той ще бѣде иерархически началникъ. Той ще има надзоръ, контролъ да кажемъ, но този контролъ не е иерархически контролъ надъ самоуправителната община; контролтъ е, че можешъ да не утвърдишъ, но ти не можешъ да измѣнишъ рѣшението на общинското управление. Азъ имамъ тукъ, ако си спомняте, г. г. народни прѣдставители, единъ малък инцидентъ, по едно запитване къмъ г. Людсканова, понеже поддържахъ, че окръжниятъ управител нѣма право да назначи единъ секретаръ-бирникъ на мѣстото на оновова, когато той не иска да назначи по липса на законни условия. Той има право само да унищожи едно назначение, което нѣма законнитѣ условия, а правото да назначи новъ бирникъ на вакантното мѣсто има само общината. Контролтъ на иерархическата властъ е да не утвърдява, не да рѣшава на мѣстото на самоуправителното тѣло. Такъвъ е случаятъ тукъ. Единъ министъръ може да не утвърди, но той не може да измѣни рѣшението на общинския съвѣтъ, и общината трѣбва при новото положение да вземе рѣшение, каквото иска, съгласно закона. Може ли една община, да има право на апелъ, както прѣд-

вижда законопроектъ, за дискреционната властъ на министра, когато той не иска да утвърди извѣстно рѣшение? Може, но административната функция на съда ще бѣде да опрѣдѣли, да-ли министърътъ не е прѣвишилъ дискреционната си властъ. Това значи, че ние въ дѣйствителностъ нѣма да получимъ никакви права за нашитѣ самоуправителни общини, защото, г-да, административното правосъдие нѣма да ги създаде; то ги охранва. Ако искаме да има самоуправни общини, ние би трѣбвало да измѣнимъ най-напрѣдъ закона за общинитѣ, да създадемъ права, та тогава да ги дадемъ подъ охраната на административния съдъ. Съдътъ ще охранва правата, а нѣма да ги създава.

Тукъ е мѣстото да спомена за нѣколко господа, които казаха, че, ако се децентрализира нашето управление, нѣма нужда отъ административенъ съдъ. Тѣмко противното, защото, ако се децентрализира властѣта, и нашитѣ общини станатъ самоуправителни, окончателно да могатъ да рѣшаватъ извѣстни въпроси, тѣ, г. г. народни прѣдставители, не сж светци, дотолковъ, доколко сж колегия. И колегията съ едно рѣшение може да наруши правата и интереситѣ на хората. Тогава нѣма да чакатъ иерархическия редъ, началникътъ да разпитва потрѣпващия, ами самото рѣшение на самоуправителната община ще отнесатъ до административния съдъ. Децентрализацията има само политическо прѣимущество; това е политическото гледище. Но тя, самичка по себе си, нѣма да намали оплакванията, които гражданитѣ могатъ да иматъ спрѣмо неправомѣрни актове, които и самоуправителнитѣ общини могатъ да правятъ спроти интереситѣ, частни или правни, на гражданитѣ. Законопроектътъ прѣдвижда този въпросъ.

Той прѣдвижда още и трети въпросъ. Всички казаха, нека спомена и азъ, че тази материя е мъчна не за васъ, г. г. народни прѣдставители, повечето отъ които не сте адвокати, а за насъ адвокатитѣ, които постоянно се занимаваме съ нея. Това е една много сложна и деликатна материя, въ която не можемъ да се ориентираме, и, ако искаме да се ориентираме, трѣбва да видимъ юриспруденцията на хората, които съ десетки години работятъ по нея. По този пунктъ, не зная да-ли сте забѣлжили, никой не говори, освѣнъ г. Генадиевъ, ако се не лъжа. Може ли правилникътъ...

Министъръ П. Абрашевъ: Публично-административенъ.

Н. Мушановъ: Да. — Може ли публично-административенъ правилникъ да бѣде отмѣненъ отъ административния съдъ? Тукъ, въ законопроекта, съставителътъ казва: публично-административнитѣ правилници могатъ да се отмѣняватъ, т. е. могатъ да се атакуватъ прѣдъ административния съдъ. И, менѣ ми се чини, той има цѣль и тенденция да опрѣдѣли, кои правилници могатъ да се атакуватъ тамъ, защото ония правилници, които се създаватъ отъ административнитѣ учрѣждения възъ основа на властъ, делегирана отъ законодателството, носятъ законодателенъ характеръ и не могатъ да се атакуватъ отъ административния съдъ. Единъ примѣръ. Тукъ се прокара миналата година законъ за народната просвѣта. Уредиха се различни материи, и, ако не се лъжа, въ него е поставено създаването на 32 правилника за уреждането на материята за прилагането на закона по-точно и по-правилно. Тия административни правилници, които сж издадени отъ респективното Министерство на народната просвѣта, утвърдени съ указъ, иматъ законодателенъ характеръ; тѣ сж направени отъ изпълнителната властъ, на която властѣта да ги направи е делегирана отъ законодателната властъ. Когато се разпорежда възъ основа на такива правилници и се

правят административни актове, ако има нарушения на права, могат да отидат при общите съдилища — никога не могат да отидат при административния съд. Това е постоянната юриспруденция във Франция и мнението на автори, които пишат по този въпрос.

Министър П. Абрашев: Освѣтъ, ако въ правилника има някаква разпоредба, която да противоречи на закона.

Н. Мушанов: Да. Иначе тѣ нѣма да отиватъ.

Другъ споренъ въпросъ, г. г. народни представители. Нашата цѣль е: доколко, когато приемемъ законопроекта, онѣзи контраверсни въпроси, които съществуватъ въ странитѣ, дѣто функционира туй законодателство, ще се възприематъ отъ нашето законодателство. Могатъ ли да иматъ административенъ характеръ циркуляритѣ или инструкции, които се издаватъ отъ министерствата? Общоприето е, че тѣ не създаватъ никакви права. Инструкциитѣ, които министърътъ издава, за да опрѣдѣли по-точно службата или да даде наставление на подчиненитѣ си, не могатъ да нарушаватъ права, и затуй не могатъ да се атакуватъ при административния съдъ.

Вкратцѣ, г. г. народни представители, съ всички тия въпроси, които повдигнахъ набѣрзо, съ общи думи, искахъ да установя едно: че у насъ компетентността на административния съдъ е строго опрѣдѣлена. Тамъ ще отиватъ да се атакуватъ, за да се унищожатъ само актоветѣ по чл. 17: (Чете) „1. некомпетентностъ или прѣвншавање на властѣта; 2. неспазване на съществуващитѣ законни форми; 3. нарушение на закона или на друга законна наредба; 4. прѣвратно упражнение на властѣ, и 5. отсъствие или извращение на фактитѣ, на които е основана обжалваната административна разпоредба“. Това е то; ограничено е точно; нищо друго оттамъ-нататкъ не може да се атакува. Всичката деликатностъ на въпроса се състои въ това, да се отдѣлятъ тия именно разпоредби и актове, когато сж въ конфликтъ съ гражданския характеръ на нѣкои други сдѣлки. Доктрината пъкъ раздѣля административнитѣ актове на двѣ: на властотелни актове — *actes d'autorité*, и на *actes de gestion*. Това е класическото дѣление, противъ което напоследѣкъ има силни атаки. Всички актове, които сж прѣдвидени въ чл. 17, сж *actes d'autorité*, доколкото администрацията има властъ на заповѣдничество, публична властъ, доколкото тя може да се наложи. Опиу казва, че тия актове не създаватъ права, когато пъкъ онѣи актове, *actes de gestion*, създаватъ права на трети лица. Другъ авторъ, Duguit, за да опрѣдѣли най-точно понятието, ги раздѣля така: всѣки *acte d'autorité*, който административната властъ извършва по силата на публичната властъ, която носи, е единъ едностраненъ актъ; всички други актове сж двустранни, слѣдователно, договорни. Всѣки актъ, който носи съ себе си едностранностъ по силата на онази властъ, която администрацията носи съ себе си като държавна властъ, ще сж *actes administratifs d'autorité*, подлежащи на административния съдъ. Всички онѣи, които иматъ съглашителенъ характеръ, дѣто държавата не заповѣдва, ами се приравнява съ едно лице, съ което контрактира, ще сж *actes de gestion*, и подлежащи на гражданскитѣ съдилища. Каква граматна разлика има между туй разпореждане у насъ и френското законодателство. По своето естество, *acte administratif* е само *d'autorité*, но законодателството въ Франция е дало на административнитѣ съдилища и сума други, за които спомена г. Вазовъ и за които ви споменахъ азъ, *contestations de pleine*, да иматъ пълно право да ги разрѣшаватъ окончателно и ги замѣняватъ съ нови рѣшения. Но менъ ми се чини, че ние имаме тенденция тъкмо проти-

воположна на онази на френското законодателство: когато тамъ искатъ да касатъ административниятъ съдъ да бѣде властенъ да разглежда спорове даже и отъ гражданско естество, когато една отъ странитѣ е администрацията, у насъ е тъкмо обратното, ние сме дали много по-големи права на налитѣ граждански съдилища, а задържаме много малко за административния съдъ. И когато, г. г. народни представители, при френския административенъ съдъ се обсъждатъ много материи, напр., по изборното законодателство правото да бѣде гласоподавателъ, а у насъ, по самитѣ закони, това е отишло въ гражданскитѣ съдилища, вижда се отъ тѣзи разпоредби, че българската държава или българскитѣ управляващи партии не ги е било страхъ отъ гражданското правосъдие — доколкото то може да се занимава съ въпроси чисто административни. Тенденцията е въ тази посока, и азъ смѣтамъ, че е по-хубаво да държимъ нашата практика, защото тя нѣкакъ стана въпросъ на права. Това мина и може би да нѣма нищо чудно, ако слѣдъ нѣколко години отъ управлението на тая правосъдна функция може да се прѣмине чисто и просто къмъ гражданскитѣ съдилища.

Министър Т. Теодоровъ: Тѣ сж негодни.

Н. Мушановъ: Сега, не знаа, да-ли тѣй ще е, но казвамъ, когато въ една държава е създадена практика, такива важни въпроси отъ административенъ характеръ да повѣри на гражданскитѣ съдилища, съ изключение на *actes d'autorité*, които сж отдадени на административния съдъ, по-добра е тенденцията на тая страна, отколкото френската, дѣто и гражданскитѣ спорове сж отдадени на административнитѣ съдилища.

Министър П. Абрашевъ: Една практика, която се критикува много справедливо и въ Франция.

Н. Мушановъ: Да.

Та, като заключавамъ, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че ние трѣбва да приемемъ законопроекта съ доволство. Докладътъ къмъ него е една сериозна работа върху тая материя, колкото и да е малъкъ. Всичкитѣ въпроси, които сж повдигнати въ доктрината, г. г. комисаритѣ, които сж приготвили този докладъ, сж ги знаели, прицѣнявали и тогава приемали или отхвърляли. Остава сега на законодателството, като политическа властъ, да даде своитѣ принципи, какъ то смѣта отъ гледището на политиката на страната, има ли нѣкакви опасения или не? Азъ виждамъ, че тази комисия, която е приготвила законопроекта, има по-политически тактъ, отколкото мнозина отъ г. г. ораторитѣ, и смѣтамъ, че трѣбва да поддържа принципа на административното правосъдие така, както е изложено тукъ. Безспорно е, че има грѣшки, но азъ смѣтамъ, г. г. народни представители, че тѣзи грѣшки могатъ да се изправятъ или да се допълни съ нѣщо законопроектътъ, но не да се осъди, да остане двѣ години да виси, за да се изучава.

Министър Т. Теодоровъ: И никога нѣма да се изучи.

Н. Мушановъ: Право е това. Ще бѣде хубаво, когато комисията ще разглежда законопроекта, да поговика даже хора отъ вънъ, специално запознати съ материята, за да вземе мнѣнието имъ. Азъ смѣтамъ, че никакво нахърнение на парламентарното достойнство не ще има, ако по такива специални юридически въпроси се повикатъ знаещи хора, когато ще се избобтватъ законътъ. Може да се повикатъ хора, които познаватъ работитѣ, които сж изучавали въпроситѣ, и само ако възприемемъ тѣхнитѣ гледища, да поправимъ или да допълнимъ законопроекта. Но азъ го приемамъ за добъръ. Той може да допринесе

много за подобрението на българският партизански нрави. Чрез него можем полета-лека да морализираме българският нрав, да се създаде убъждение на законност, независимо от това, кой има властта; партизанинът да разбере, че, когато партията му е на власт, няма никога администрацията да може да дѣйствува неправомѣрно само защото той е отъ „нашите“; да се създаде убъждение постепенно-постепенно, че има правовъ редъ, който е задължителенъ, както за опозицията, така и за правителството. И ви увѣрявамъ, г-да, че той ще способствува много повече отъ всички реформи, които правимъ, да не смѣтатъ хората, че като дойде едно правителство на властъ, всички трѣбва да се урнатъ подиръ него, защото административната властъ може нѣкога да не прилага законитъ, гласувани отъ законодателното тѣло, или произволно да ги прилага въ полза на властующитъ. Тоя законъ съдържа гаранции за правовъ редъ въ страната, той съдържа гаранциитъ, слѣдователно, за морализирането на нашата страна. И азъ съмъ увѣренъ, че когато единъ селски кметъ чуе, че сѣдбата му не е въ рѣцѣтъ на министра, да се утвърди или не една права работа, а че има единъ отдѣленъ сѣдъ независимъ, . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Надъ министра.

Н. Мушановъ: . . . който ще желае да приложи административната функция извънъ каприза на министра, само тая увѣреностъ ще може да способствува много да не се смѣта, че властта е всецѣлна и, слѣдователно, че този, който държи властта, трѣбва да се върви непрѣмѣнно подиръ него. По тия съображения, тоя законопроектъ ако мине и прѣди пропорционалната система, смѣтамъ, че ще бѣде по-добъръ, защото той ще може да ѝ служи като единъ солиденъ камъкъ, върху който трѣбва да се гради.

Д-ръ Б. Вазовъ: И слѣдъ нея няма да закѣснѣе да мине този законопроектъ.

Н. Мушановъ: Дано съ такива закони можемъ да поддържимъ системата, за която ние и г. Вазовъ обичаме да говоримъ. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Понеже никой не иска думата, обявявамъ дебатитъ за прѣкратени.

Има думата г. министърътъ на правосѣдието.

Министъръ П. Абрашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще бѣда кратъкъ.

Упрекътъ, който г. Радославовъ хвърли вчера по адресъ на коалиционното правителство, упрекъ, състоящъ се въ това, че коалиционното правителство, въ изпълнение на нѣкакви си агитационни обѣщания, е счело за свой дългъ да внесе прѣдметния законопроектъ, тоя упрекъ, казвамъ, днесъ биде осѣденъ отъ прѣдставителитъ на опозицията. Рѣчъта, хубавата рѣчъ, която току-що произнесе г. Мушановъ, е една рѣчъ на осѣждане на всѣкакви прѣдположения лоши за смѣтка на тѣзи, които сж скромни носители на законопроекта за административното правосѣдие.

Г. г. народни прѣдставители! Тозъ, който иска правова държава, тозъ който иска редна държава, той не може да бѣде противъ административното правосѣдие. Ние можемъ да се очудваме не на това, че на бърза рѣка е внесенъ законопроектътъ за административното правосѣдие, а на това, че България е могла въ продължение на 32 години да остане безъ единъ административенъ сѣдъ. Тази България, която винаги е считала себе си за правова държава, трѣбваше отдавна да има административно правосѣдие. И ако вие разгърнете кратката история на тази държава, вие ще видите, че съ устрояването на гражданската частъ на управленето въ България,

още въ 1878 г. на 24 августъ е билъ създаденъ законъ за административни сѣдилища, законъ, който е продължилъ своето съществуване дори и слѣдъ прокарването на конституцията. Едва съ закона отъ 25 май 1880 г., съ създаването на врѣмешнитъ сѣдебни правила, е билъ отмѣненъ законътъ за административното правосѣдие въ страната. Какво е мислилъ по-нататъкъ законодательтъ: наново ли да създава административни сѣдилища или же е мислилъ, че по този начинъ се прѣхвърля всичката работа, която е била възложена на административния сѣдъ, върху общитъ сѣдилища, това остава неизвѣстно. Въ всѣки случай фактъ е, че България е била смѣтната отъ устроителитъ си въ първо врѣме за правова държава и тѣ сж счели за необходимо да ѝ дадатъ административно правосѣдие. Тукъ, на двѣ крачки отъ България, въ Източна-Румелия, е съществувало административното правосѣдие до 1885 г., до присъединението ѝ къмъ България. Като е тѣй, никому, г. г. народни прѣдставители, не е дохождало на умъ, че съ установяването на тази цѣнна институция ще се даде основание да се говори за създаването „на бърза рѣка“ на административно правосѣдие. Прави тази бѣлѣжка, за да отговаря на онѣзи господа, които вчера по нашъ адресъ хвърлиха упрека, че всичко на бърза рѣка стана, безъ да се направятъ сериозни изучавания на въпроса, че се скърпилъ нѣкакъвъ законопроектъ за административното правосѣдие и се внесълъ тукъ на ваше разглеждане. Азъ отхвърлямъ съ негодувание този упрекъ. Прѣди всичко, азъ считамъ, като министъръ на правосѣдието и като членъ на това правителство, което внася този законопроектъ, че въпросътъ за административното правосѣдие е не само узрѣлъ въпросъ, но и въпросъ проученъ. Нека ми позволятъ господа, които поддържатъ противния възгледъ, не само да не се съгласа съ тѣхъ, но да счита, че тѣ не бѣха искрени. Може-би, да е вѣрно, че тѣ не сж проучили въпроса, но мисля, че противното е по-вѣрно, че въ този случай въ сжщностъ се правѣше партизанство на тази трибуна, и нищо повече. Разгърнете страницитъ на нашитъ не специални списания, а на повседневната преса отъ 15 години насамъ и вие ще видите какъ общественото мнѣние е било подготвено за тази реформа. Азъ зная мнозина измежду васъ, които сж писали за административното правосѣдие, и всички сж очаквали деня, въ който най-сетнѣ административното правосѣдие ще стане законъ въ страната. Още въ 1905 г. въпросътъ бѣше толкова назрѣлъ, че, както знаете, юридическиятъ съборъ, цѣлѣтъ на българскиятъ юристи, се занима съ него и единогласно се гласува крайната нужда отъ създаване на законъ за административното правосѣдие. Рефератътъ на г. д-ръ Кирова въ това отношение бѣше едно цѣнно нѣщо, единъ цѣненъ приносъ за онова градиво, което трѣбваше да легне въ основата на законопроекта за административното правосѣдие. Оттогава казвамъ, отъ тази дата насамъ пакъ доста много се е писало, и онѣзи, които сж излѣзли съ този законопроектъ, тѣ сж работили надъ него. Вие виждате какъ законопроектътъ се прѣдставлява не въ формата само на отдѣлни норми, низани по редъ: една, двѣ, три до 71, но въ формата на единъ законопроектъ, който най-напрѣдъ съ общи мотиви и слѣдъ това и съ мотиви до всѣка разпоредба, е освѣтленъ всецѣло. И тукъ г. Мушановъ каза една голѣма истина, че мотивитъ къмъ законопроекта съдържатъ такъвъ цѣненъ материалъ, такъва цѣнна градиво, че утрѣ, когато дойде административниятъ сѣдъ да прилага този законъ и да влѣзе въ конфликтъ, особено по подсѣждността — той е най-важниятъ въпросъ — ще има какъ и какъ да се разбере. Началата, върху които той ще има да опрѣдѣли своята юрисдикция, сж изложени най-обстоятелно въ мотивировката къмъ законопроекта.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Кой е писалъ този законопроектъ, г. министре?

Министъръ П. Абрашевъ: Хората, които сж били натоварени съ изработването на законопроекта — една комисия. Ние не искаме да носимъ гордостта на автори на тѣзи мотиви, достатъчно е, че ние сме ги усвоили.

Министъръ Т. Теодоровъ: Ние сме улжити комисията какво желяемъ.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Имена нѣматъ ли тия хора?

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ считамъ, че мотивировката, както е изложена къмъ законопроекта, е толкова изчерпателна и толкова ясна, че единъ министъръ, който би се явилъ да поддържа този законопроектъ, би трѣбвало съ едно опасение да се наеме да перефразира онова, което се излага въ мотивировката, отъ страхъ да не би онѣзи, които ще дойдатъ да прилагатъ закона, да прѣдпочетатъ да търсятъ истината въ думитъ на министра, отколкото въ мотивитъ, които придружаватъ законопроекта: толкова въ мотивитъ прецизно и ясно е изложено всичко онова, което се отнася до основитъ на законопроекта.

Правя тия бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, за да оправдая наврѣмеността на внасянето законопроекта и да отблъсна искането на нѣкои господа за отлагане приемането на законопроекта. Вчера тукъ се изказаха мисли за нѣкаква необходимост да се приеме законопроектъ на първо четене, а слѣдъ това да се внесе въ една комисия, та да прѣври и да прѣкипи въ продължение на мѣсеци, и тогава да се внесе на второ четене. Както се забѣлѣжи и отъ нѣкои господа, даже при най-голѣмата добросъвестност и при всичката добра воля на хората, които ще бждатъ повикани въ комисията да се занимаватъ съ този законопроектъ, азъ не вѣрвамъ, че ще събератъ нѣщо повече отъ онова, което е събрано и нѣщо повече отъ онова, което тукъ се събра като цѣненъ материалъ. Азъ трѣбва да кажа за честта на господа, които вземаха думата, че тѣ бѣха приготвени, и много отъ ораторитъ показаха, че тѣ сж добри запознати съ въпроса и че тѣ сж изучили всичко онова, което се отнася до въпроса за административното правосъдие. Тѣй че, всичко онова, което се изложи тукъ отъ тая трибуна, и то ще послужи като цѣненъ материалъ къмъ другия за изработката на закона. Ето защо азъ, отъ името на моитъ колеги, се обявявамъ противъ искането да се внесе законопроектъ въ комисията и да се остави тамъ дълго врѣме за нѣкакво проучване. Не. Законопроектътъ за административното правосъдие ще отиде въ комисията; комисията ще се занимае съ него въ толкова врѣме, колкото ѝ е необходимо да го прѣгледа тщателно, да направи онѣзи поправки, съ които и ние сами ще бждемъ съгласни да се направятъ, и още прѣзъ тази сесия законопроектъ трѣбва да стане законъ. Азъ мисля, че това е най-правилното гледище по въпроса за бързото прокарване на този законопроектъ.

Сега ще се спра накратко само на нѣколко въпроси по законопроекта, които се зачекнаха отъ г. г. ораторитъ и съ туй ще свърша своитъ бѣлѣжки.

Г. г. народни прѣдставители! Зачекна се въпросътъ за организацията на административното правосъдие. Направиха се бѣлѣжки по това: да ли е умѣстно да се остави раздаването на административното правосъдие на единъ върховенъ административенъ съдъ. Изказаха се отъ нѣкои страни мнѣния, че щѣло да бжде по-добри да се уредятъ и по-низши инстанции, та по тоя начинъ да можемъ да усвоимъ една система, която била пригърната въ други нѣкои страни. Ние сме мислили надъ този въпросъ и сме дошли до заключение, че оставянето на единъ вър-

ховенъ съдъ да раздава административното правосъдие е съвършено достатъчно, и оня, който пледира за бързина въ производството по дѣлата на този административенъ съдъ, трѣбва да бжде задоволенъ отъ тая организация. Оня, който говори въобще за чрѣзмѣрна бързина въ правораждането, той, споредъ мене, иска нѣщо невъзможно, защото тамъ, където е рѣчь за правораждане, тамъ се разбира, че то става подъ условие да се съблюдаватъ извѣстни форми, а щомъ се съблюдаватъ извѣстни форми, чрѣзмѣрна бързина не може да се достигне. Ако е желателна относителна бързина, тя по-скоро ще се достигне съ тая организация, която е усвоена отъ законопроекта, отколкото съ нѣкои друга.

Вие чухте отъ прѣждоговорившитъ господа, че въ сжщностъ Върховниятъ административенъ съдъ ще има да се занимава само съ едно прѣглеждане законността на актоветъ, и като е тѣй, както това е уредено въ Бавария, Вюртенбергъ и Австрия — достатъчно е административното правосъдие да бжде повѣрено на единъ висшъ административенъ съдъ. Питатъ се нѣкои отъ г. г. ораторитъ: защо да не се възложатъ актоветъ по административното правораждане върху сжществуващитъ съдебни учрѣждения? Отговоръ на този въпросъ дадоха пакъ нѣкои отъ г. г. прѣждоговорившитъ оратори. Въ туй отношение ние пригръщаме единъ възгледъ, който отдавна е установенъ въ науката, че не само не е полезно, а, напротивъ, би било вредително да се остави раздаването на административното правосъдие на обикновенитъ съдебни учрѣждения. Азъ, като министъръ на правосъдието, заявявамъ, че не бихъ желалъ да се остави на обикновенитъ съдебни учрѣждения да се занимаватъ съ раздаването на административно правосъдие. То не е тѣхна работа. Тамъ, както много добри изложи единъ отъ прѣждоговорившитъ оратори, дѣто има да се рѣшаватъ въпроси при разглеждането на разнитъ спорове отъ гледището на обща държавническа полза, тамъ обикновениятъ съдъ не трѣбва да се намѣсва, обикновенитъ съдебни учрѣждения съ подобни работи не могатъ и не трѣбва да се занимаватъ.

Относително подсъждността. Критикува се разпоредбата въ законопроекта относително подсъждността. Нѣкои намиратъ, че не било достатъчно онова, което се казва въ законопроекта относително подсъждността на административния съдъ. Азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че онова, което е казано въ законопроекта, е напълно достатъчно. И тукъ единъ отъ г. г. ораторитъ много правилно забѣлѣжи, че колкото по-малко и въ по-общи изрази се очертае подсъждността на Върховния административенъ съдъ, толкова по-добри. Нека оставимъ на творчеството на това висше административно правосъдно тѣло то да опрѣдѣли границитъ на компетенцията си като, разбира се, се движи въ рамкитъ на закона и като има прѣдъ видъ онова, което е изложено въ мотивитъ. Прѣсилената, чрѣзмѣрната регламентация въ подобни случаи може да се окаже много по-вредителна, отколкото излагането на подсъждността въ общи изрази.

Г. г. народни прѣдставители! Вие виждате какъ съ нѣколко само приха сж изразени извѣстни начала въ положителнитъ закони относително дѣятелността на обикновенитъ съдебни учрѣждения и какъ по-нататѣкъ съдебното учрѣждение, Върховниятъ касационенъ съдъ, е допълнилъ и развитъ онова, което се съдържа въ закона. Сжщото ще стане и съ Върховния административенъ съдъ. Нѣма никаква опасност, абсолютна никаква опасност отъ това, ако не бжде казано нѣщо повече, отколкото е казано въ самия законопроектъ за административното правосъдие.

Азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че е излишно да се спирамъ и на други много подроб-

ности, може-би, основателно посочени като недостатък на законопроекта, защото това е работа на комисията. Въ комисията ще се съберемъ всички и ще се разберемъ. Ако има нѣкъдѣ допуснати опущения, ако има непълноти, ние ще ги попълнимъ и по тоя начинъ законопроектътъ ще излѣзе изъ комисията поправенъ, готовъ, за да може да бѣде приетъ отъ Народното сѣбрание. Ние не казваме отъ тукъ, отъ червената маса, че това, което е сложено въ законопроекта, нѣма да подлежи на измѣнение въ комисията, но казваме, че на тѣзи подробности ще се спремъ тамъ въ комисията.

Въ заключение на тѣзи бѣлѣжки, г. г. народни прѣдставители, ще кажа още една дума и ще свърша. Азъ считамъ, че този, който се опѣлчва противъ законопроекта за административното правосѣдие, че той не желае да има правопоредѣкъ въ тая страна. Всѣки български гражданинъ, който радѣе за правопоредѣка въ тая страна, той трѣбва да посрѣшне съ радостъ създаването на закона за административното правосѣдие. И когато г. Тончевъ бѣше се спрѣлъ на чл. 23 отъ законопроекта, да се пита, какъ ще се отиде съ това, ако дойдатъ самоуправителнитѣ тѣла да обтѣжватъ актоветѣ, дѣйствиата на своето погорно началство, менѣ ми се видѣ, че г. Тончевъ плаче не толкова за потѣпването на конституцията, колкото плаче за това, че тая страна може да стане, наистина, страна на правопоредѣка. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Прѣдседателъ: Ще се пристѣпнѣ къмъ гласуване. Които приематъ на първо четене законопроекта за административното правосѣдие и сѣ съгласни да се прѣбрат на комисия, по състава на която посетнѣ Народното сѣбрание ще бѣде консултирано, моля, да си вдигнатъ ржката. Едногласно се приема.

Има прѣдложение отъ народния прѣдставителъ г. д-ръ Бориса Вазовъ, щото законопроектъ да се изпрати на една специална комисия отъ 15 народни прѣдставители, която да го проучи и да го докладва по установения редъ. Тѣй като това прѣдложение е направено писмено, въ настоящия случай, прѣдъ видъ на особената важностъ на законопроекта, ще моля ония народни прѣдставители, които сѣ на мнѣние да се избере специална комисия за проучване и докладване на този законопроектъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Какъ да се избера членовѣ на тази комисия?

Обаждатъ се отъ много мѣста: Прѣдседателството да ги посочи.

Прѣдседателъ: Които приематъ, щото бюрото да прѣдлага членовѣ на въпросната комисия, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Бюрото прѣдлага слѣднитѣ господа: д-ръ Борисъ Вазовъ, Иванъ Толевъ, Цоню Бръшляновъ, Атанасъ Буровъ, Димитъръ Страшимировъ, Никола Мушановъ, Георги Згуревъ, д-ръ Андрѣй Ходжовъ, Христо Поповъ, Георги Николовъ, Димитъръ Тончевъ, Илия С. Бобчевъ, Константинъ Илиевъ, Стоянъ Русевъ и Величко Кознички. Моля, които приематъ за членове на комисията г. г. народнитѣ прѣдставители, имената на които прочетохъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Съ това изчерпваме дневния редъ.

Прѣди да вдигна засѣданието, съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че прѣдседателството

е разрѣшило отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на харманлийския Иванъ Минчевъ — 2 дена; на поповския Христо Хаджиевъ — 1 день; на търновския Димитъръ Бръчковъ — 3 дена; на пловдивския Петко Разсукановъ — 1 день; на кюстендилския Раденко Николовъ — 5 дена.

За другитѣ отпуски ще трѣбва да се произнесе народното прѣдставителство.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѣ съгласни да се разрѣши отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на кюстендилския Константинъ Ленковъ — 1 день, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На орханйския Павелъ Парпановъ — 3 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На бѣленския Георги Губидѣльниковъ — 6 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На балчишкия Никола Ченковъ — 10 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На карнобатския Василъ Радоевъ — 3 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На тутраканския Иванъ Абрашевъ — 2 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На ломския Димитъръ Мипайковъ — 2 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На никополския Борисъ Христовъ — 8 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На ескиджумайския Йорданъ Русевъ — 20 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На габровския Иванъ Пецовъ — 22 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На добришкия Желѣзъ Абаджиевъ — 10 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На пловдивския Георги Джевиновъ — 5 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На тутраканския Иванъ Еневъ — 3 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

На добришкия Стефанъ Поповъ — 20 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

И на плѣвенския Георги Лакровъ — 3 дена, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Съобщавамъ на Народното сѣбрание, че е постѣпило прѣдложение отъ Министерството на външнитѣ дѣла и на изповѣданията за разрѣшение да се наеме отдѣлно помѣщение за канцелария на Българската легация въ Лондонъ за единъ новъ периодъ отъ седемъ години, начиная отъ 7 юний 1911 г.

Отъ Министерството на финанситѣ — прѣдложение заедно съ подробни таблици за одобрение указитѣ и докладитѣ за разрѣшенитѣ свѣрхсѣмѣтни кредити, съгласно чл. 126 отъ конституцията прѣзъ 1910 и 1911 г., както и за прѣнесенитѣ суми отъ запазенитѣ фондове, за попълване нѣкои мараграфи отъ бюджетитѣ на разнитѣ министерства прѣзъ сѣщитѣ години.

Отъ сѣщото министерство — прѣдложение за опрощение сумата 764.101.12 л., дължими отъ несѣстоятелни и несѣществующи данѣкоплатци.

Тѣзи прѣдложения сѣ раздадени на народното прѣдставителство и ще се турятъ на дневенъ редъ за идущето засѣдание, което, въ съгласие съ мнѣнието на г. министъръ-прѣдседателя, ще се състои, споредъ правилника, въ петѣтъ съ сѣщия дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 5 м. вечерѣта)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседателъ: М. Маджаровъ.

Секретаръ: С. Дрѣнковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гѣлжбовъ.